

ბ. ჭყეშელაშვილი

ქ. კინდარიშვილი

თ. კილაძე

t. qoqolaZe

ეკონომიკური ანალიზი

“ტექნიკური უნივერსიტეტი”

2011

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

გ. ზეზულაშვილი
თ. კილაძე
ქ. კინდარიშვილი
ტ. ქოქოლაძე

ეკონომიკური ანალიზი

თბილისი
2012

დამხმარე სახელმძღვანელოში განხილულია ეკონომიკური ანალიზის საგანი, შინაარსი და სახეები, ასევე, მისი განვითარების ძირითადი ეტაპები. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა შრომითი, მატერიალური და საინვესტიციო-ეკონომიკური რესურსების ანალიზს.

წინამდებარე დამხმარე სახელმძღვანელო განკუთვნილია ეკონომიკის და მენეჯმენტის სპეციალობების სტუდენტებისათვის, რომლებიც გადიან სასწავლო დისციპლინებს: “ეკონომიკური ანალიზი”, “სამეურნეო საქმიანობის ანალიზი”, “საფინანსო და სამეურნეო საქმიანობის ანალიზი” და სხვ.

ნაშრომი ორ ნაწილადაა გაყოფილი იმ მოსაზრებით, რომ აღნიშნული საგანი როგორც წესი ორ სემესტრად ისწავლება ბაკალავრიატის საფეხურზე.

შედგენილია ავტორთა კოლექტივის მიერ: გ. ტყეშელაშვილი (თემები 1-3; 12-14; საერთო რედაქცია), თ. კილაძე (თემები 4-6), ქ. კიწმარიშვილი (თემები 7-9), ტ. ქოქლაძე (თემები 10-11)

რეცენზენტები:

გ. მაისურაძე

გ. ამყოლაძე

შეჯამება

თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ეკონომიკური ანალიზის მეთოდების და ხერხების გამოყენება განსაკუთრებით აქტუალურია იმ ორგანიზაციებისთვის, რომლებიც სამეწარმეო საქმიანობისას ცდილობენ მცირე რესურსების მიჯნაზე მაქსიმალური მოგების მიღებას. ამიტომ, სამეურნეო სუბიექტების წინაშე დგას ალტერნატიული გადაწყვეტილებების ძიებისა და რეალიზაციის პრობლემა. ამასთან, მნიშვნელობა არა აქვს ეხება თუ არა ეს პრობლემა ბაზარზე ახალი საქონლის გაშვებას, მათი წარმოების ხერხებს, შრომის საგნების და საშუალებების შექმნას და ა.შ. გადაწყვეტილებების მიღების დროს ხდება კონკურენტული, ალტერნატიული მოქმედებების შედარებითი შეფასება და ისეთი ვარიანტების შერჩევა, რომლებიც ყველაზე მეტად პასუხობს ორგანიზაციის მიზნებს. ეკონომიკური ანალიზის გარეშე, ამის გაკეთება შეუძლებელია.

ეკონომიკური ანალიზის, როგორც ორგანიზაციის მართვის უმნიშვნელოვანესი ფუნქციის როლი და მნიშვნელობა განსაკუთრებით მაღალია მიღებული გადაწყვეტილებების რეალიზაციის სტადიაზე. ეკონომიკური ანალიზის ხერხებისა და მეთოდების გამოყენებით სამეურნეო სუბიექტები ახორციელებენ მიღებული გადაწყვეტილების რეალიზაციის კონტროლსა და რეგულირებას. მიღებული შედეგების გეგმიურთან შედარების, განსხვავების გამოვლენის და გამომწვევი მიზეზების გაანალიზების შემდეგ, წარმოების ხელმძღვანელობას შეუძლია წარმოქმნილი განსხვავებების კორექცია და მიღებული შედეგების გეგმიურთან შესაბამისობაში მოყვანა. პოტენციური პრობლემების არსებობის შემთხვევაში, ეკონომიკური ანალიზის გზით მიღებული მონაცემები ასევე გამოიყენება ორგანიზაციის მიზნებისა და გრძელვადიანი გეგმების ხელახალი განხილვისათვის. ეკონომიკური ანალიზის შედეგები იძლევა მიზნების და ვალდებულებების შეცვლის შესაძლებლობას, რაც მომავალში თავიდან აგვაცილებს დანაკარგებს და შრომის ეფექტურობის შემცირებას.

წიგნი შედგენილია ავტორთა კოლექტივის მიერ: გ. ტყეშელაშვილი (თემები 1-3; 12-14; საერთო რედაქცია), თ. კილაძე (თემები 4-6), ქ. კიწმარიშვილი (თემები 7-9), ტ. ქოქოლაძე (თემები 10-11)

მოცემული სახელმძღვანელოს მიზანია მკითხველებს გააცნოს ეკონომიკური ანალიზის მეთოდი, თეორიული საფუძვლები და პრაქტიკული გამოყენების შესაძლებლობები.

ნაწილი I

1. ეკონომიკური ანალიზი, მისი როლი მართვის სისტემაში

1.1. ანალიზი და სინთეზი: არსი და ურთიერთკავშირი

ანალიზი (ბერძნ.-*analisis*) გულისხმობს შესასწავლი ობიექტის დანაწევრებას, დაშლას ნაწილებად, ელემენტებად, ამ ობიექტისთვის დამახასიათებელ შემადგენლებს (აზრობრივი ან რეალური). ასეთი დანაწევრება საშუალებას იძლევა „ჩავიხედოთ“ საკვლევი საგნის, მოვლენის, პროცესის შიგნით, გავარკვიოთ მისი შინაგანი არსი და შესასწავლი საგნის ან მოვლენის თითოეული ელემენტის როლი.

აუცილებელია აღინიშნოს, რომ გარემოში მიმდინარე მრავალრიცხოვანი მოვლენებისა და პროცესების გააზრება არ შეიძლება მხოლოდ ანალიზის საშუალებით. საკმაოდ ხშირია ადამიანის აზროვნებისთვის დამახასიათებელი სხვა საშუალებების გამოყენების მოთხოვნილება. ამ მხრივ ანალიზთან ყველაზე ახლოსაა სინთეზი. სინთეზი (ბერძნ. - *synthesis*) – შესასწავლი ობიექტის ადრე დანაწევრებული ელემენტების გაერთიანებაა ერთ მთლიანად.

ანალიზი და სინთეზი დიალექტიკურად ურთიერთსაპირისპირო ერთიანი ცნებებია. დიალექტიკური ტანდემი – ანალიზი-სინთეზი შეადგენს ნებისმიერი მეცნიერული კვლევის სინონიმს. კაცობრიობის მოღვაწეობის ნებისმიერ სფეროში, მეცნიერების ნებისმიერ დარგში, შეუძლებელია არ იყოს გამოყენებული ტანდემი ანალიზი-სინთეზი. თუმცა, ანალიზმა და სინთეზმა განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა ეკონომიკაში, რაც, როგორც ცნობილია, წარმოადგენს ჩვენს პლანეტაზე ყველაფრის საფუძველს. ეკონომიკური პრობლემების უგულებელყოფა, ეკონომიკური ამოცანების (შიდა და გარე) გადაუჭრელობა იწვევს წარუმატებლობას ყველა სხვა სფეროში.

ანალიზი და სინთეზი, როგორც ადამიანის აზროვნების არსი, შინაარსი და ფორმა, კომპლექსურად შეისწავლება მრავალ განზომილებაში სხვადასხვა მეცნიერებების მიერ. თუმცა, ეკონომიკის, სამეურნეო საქმიანობის და მისი საბოლოო შედეგების ანალიზი წარმადგენს მხოლოდ ეკონომიკური ანალიზის სფეროს, როგორც ფართო, ისე ვიწრო პროფესიული თვალსაზრისით.

1.2. ეკონომიკური ანალიზის ცნება და მისი გამოყენების მიმართულებები

ეკონომიკური ანალიზი, როგორც ანალიზის ერთ-ერთი ნაირსახეობა, წარმოადგენს ანალიზური პროცესების სისტემატიზირებულ გაერთიანებას, რომლის მიზანია ობიექტის შესახებ ეკონომიკური ხასიათის დასკვნების, გადაწყვეტილებებისა და რეკომენდაციების მიღება.

ეკონომიკური ანალიზი გამოყენებითი მეცნიერებაა. ეფუძნება რა თეორიულ შემეცნებას, უზრუნველყოფს ადამიანის პრაქტიკული საქმიანობის ეფექტურობას.

ამასთან, აუცილებელია ერთმანეთისგან განვასხვაოთ ზოგადთეორიული ეკონომიკური ანალიზი, რომელიც შეისწავლის ეკონომიკურ მოვლენებსა და პროცესებს მაკროდონეზე (საზოგადოებრივ-ეკონომიკური ფორმაციისა და ეროვნული ეკონომიკის და მისი ცალკეული დარგების სახელმწიფოებრივ დონეზე) და სამეურნეო სუბიექტების საქმიანობის ეკონომიკური ანალიზი მიკროდონეზე (ცალკეული საწარმოების და მათი შიდა სტრუქტურული ქვედანაყოფების დონეზე).

საბაზრო ეკონომიკის ფორმირება პირველ რიგში განსაზღვრავს ეკონომიკური ანალიზის განვითარებას მაკროდონეზე, რადგან ზემოთ დასახელებული ქვედა რგოლები (საკუთრების ნებისმიერი ფორმის დროს) წარმოადგენენ საბაზრო ეკონომიკის საფუძველს. მაკროდონეზე განხორციელებულ ანალიზს ემატება საწარმოების, მათი კოლექტივების, მენეჯერების, კერძო მესაკუთრეების ყოველდღიური სამეურნეო-ფინანსური საქმიანობის კონკრეტული ანალიზი: ბიზნესგეგმების დასაბუთებისა და შესრულების ანალიზი; მარკეტინგული ღონისძიებების შედარებითი ანალიზი, რომელიც გულისხმობს მოვლენების რეალური განვითარების შედარებას სავარაუდოსთან დროის გარკვეულ შუალედში; წარმოების და გასაღების შესაძლებლობების ანალიზი, შიდა და ზოგადი ეკონომიკური მდგომარეობების განსაზღვრა, რომლებიც მოქმედებენ წარმოების და გასაღების პროცესზე; საქმიანი სცენარების და მათი რეალური განხორციელების ანალიზი; მოთხოვნისა და მიწოდების თანაფარდობის ანალიზი; ნედლეულის კონკრეტული მომწოდებლებისა და მაკომპლექტებელი ნაწარმის ანალიზი; კონკრეტული მომხმარებლებისა და გამოშვებული პროდუქციის მათ მიერ შეფასების ანალიზი. ფირმის საკრედიტო პორტფელის შევსებადობის ანალიზი; ცოცხალი და განივთებული შრომის ანალიზი აუცილებელი დეტალიზაციით; საწარმოო გასაღების,

მარკეტინგული საქმიანობის საბოლოო ფინანსური შედეგების ანალიზი; კომერციული რისკების ანალიზი და მათზე მოქმედი პოლიტიკური, დემოგრაფიული, ეკოლოგიური, სტრუქტურულ-ორგანიზაციული და სხვა ფაქტორების გათვალისწინება.

ზემოთ აღნიშნული არ გამოიცხავს, პირიქით, აუცილებლად მიიჩნევა, რომ ანალიზი მაკროდონეზე უნდა ჩატარდეს არა ისე, როგორც ადმინისტრაციულ-მბრძანებლური სისტემის და მისი მკვეთრად გამოხატული ცენტრალიზმის დროს – „ზემოდან ქვემოთ“, არამედ, „ქვემოდან ზემოთ“.

1.3. ეკონომიკური ანალიზის როლი მმართველობითი გადაწყვეტილებების შემუშავებასა და მიღებაში, მისი ადგილი მართვის პროცესში

ეკონომიკური ანალიზი წარმოადგენს მართვის სისტემის მნიშვნელოვან ელემენტს. მას სრულიად განსაზღვრული ადგილი უჭირავს გამოსაკვლევი ობიექტის შესახებ ინფორმაციის შეკრება–დამუშავებასა და მართვის გადაწყვეტილების მიღებაში. ეკონომიკური ანალიზი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს მმართველობითი (მართვის) გადაწყვეტილებების შემუშავებისა და მიღების დროს, უზრუნველყოფს ინფორმაციის დრმა და მრავალმხრივ კვლევას, ამზადებს მართვის გადაწყვეტილებების ვარიანტებს და ირჩევს მათგან ოპტიმალურს.

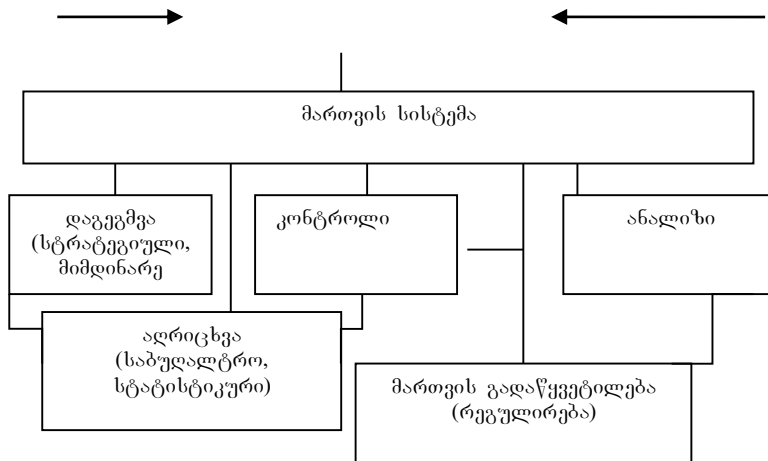
მართვის სისტემაში ანალიზის ადგილი გამარტივებული სახით მოცემულია ნახაზ 1-ზე.

ბაზრის განვითარების განუსაზღვრელობის და წინასწარ განჭვრეტის შეუძლებლობის ტენდენციის არსებობის პირობებში, ანალიზის გამოყენება იძლევა მართვის შედარებით რაციონალური გადაწყვეტილებების მიღების შესაძლებლობას, რაც თავის მხრივ ჰქმნის სამეურნეო სუბიექტების წარმატებული საქმიანობის წინაპირობას.

რესურსები

მართვის სისტემა
(წარმოება და სხვა
საქმიანობა)

პროდუქცია,
მომსახურება და სხვა.

ნახ. 1. ეკონომიკური ანალიზის ადგილი მართვის სისტემაში.

14. ეკონომიკური ანალიზის სხვა მეცნიერებებთან ურთიერთკავშირის ხასიათი

ეკონომიკური ანალიზი ურთიერთკავშირშია როგორც საზოგადოებრივ-ეკონომიკურ, ისე საბუნებისმეტყველო და ტექნიკურ მეცნიერებებთან. ეს კავშირები ცალ-ცალკე (განცალკევებით) ანალიზით არა თუ სუსტდება, პირიქით, უფრო ფართოვდება (მრავალრიცხოვანი ხდება), რაც პირველ ყოვლისა განპირობებულია იმ ადგილით, რომელიც უჭირავს ანალიზს ეკონომიკური მეცნიერებების სისტემაში, მისი მეთოდოლოგიური ხასიათით და იმ როლით, რომელსაც იგი ასრულებს აღნიშნულ სისტემაში.

იმ მეცნიერებებიდან, რომლებთანაც დაკავშირებულია ეკონომიკური ანალიზი, პირველ რიგში უნდა გამოვყოთ **ეკონომიკური თეორია**. იგი შეისწავლის ეკონომიკურ კანონებს, მათი მოქმედების მექანიზმს, ქმნის ეკონომიკური დისციპლინების განვითარების თეორიულ საფუძვლებს. ანალიზური კვლევების დროს აუცილებელია ამ კანონების მოქმედების გათვალისწინება. თავის მხრივ, ეკონომიკური ანალიზი იწვევს ეკონომიკური თეორიის განვითარებას. ჩატარებული ანალიზური კვლევები იძლევა ამა თუ იმ ეკონომიკური კანონზომიერების შესახებ მონაცემთა შეგროვების საშუალებას, რომელთა შესწავლა

გვეხმარება ადრე უცნობი კანონების ფორმულირებასა და ქვეყნის ან მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების გლობალურ პროგნოზირებაში.

საბუღალტრო აღრიცხვასთან „ანალიზის“ კავშირს ასევე აქვს ორმაგი ხასიათი. **ერთის მხრივ**, საბუღალტრო აღრიცხვის მონაცემები არის სამეურნეო სუბიექტების საქმიანობის ეკონომიკური ანალიზის მთავარ საინფორმაციო ბაზა. სამეურნეო სუბიექტების საქმიანობის ეკონომიკური ანალიზი წარმოადგენს საბუღალტრო აღრიცხვის ლოგიკურ გაგრძელებას, რადგან საბუღალტრო აღრიცხვის კონტროლი სრულყოფილად ვერ განხორციელდება მისი მონაცემების ანალიზის გარეშე. **მეორე მხრივ**, ანალიზსა და საბუღალტრო აღრიცხვას შორის ასევე არსებობს უკუკავშირიც. ანალიზი ხელს უწყობს აღრიცხვის სრულყოფას მისი ანალიზურობის ამადლების გზით. ანალიზის მოთხოვნების გათვალისწინება ხდება საქმიანობის მაჩვენებლების სისტემის, საანგარიშო გეგმების, ანგარიშგების ფორმებისა და პირველადი დოკუმენტების შემუშავების, ასევე, საბუღალტრო აღრიცხვის ავტომატიზაციის დროს.

მჭიდრო ურთიერთკავშირი არსებობს ანალიზსა და სტატისტიკას შორის. სტატისტიკური, ასევე, საბუღალტრო აღრიცხვის მონაცემები შეადგენს ეკონომიკური ანალიზის საინფორმაციო ბაზას. თავის მხრივ ანალიზური გამოთვლების ჩატარებას და ანალიზური ცხრილების აგებას ჭირდება სტატისტიკური მეთოდოლოგიის – დაჯგუფებების თეორიის, შერჩევითი დაკვირვებების, საშუალო და ფარდობითი მაჩვენებლების, ინდექსების, ცხრილების, გრაფიკების და ა.შ. – გამოყენება.

ეკონომიკური ანალიზი მჭიდრო კავშირშია **აუდიტთან**. მათთვის საერთოა საინფორმაციო ბაზა და გამოყენებული მეთოდების ნაწილი გარდა კონტროლისა, აუდიტის მიზანია ანალიზის ფუნქციის განხორციელებაც. დღეისათვის, ანალიზი წარმოადგენს აუდიტორული საქმიანობის ორგანულ ნაწილს. მსოფლიოს ყველა ქვეყანაში, მათ შორის საქართველოშიც შეიმჩნევა ანალიზური პროცედურების გაფართოება და გაღრმავება, გარე აუდიტორების მიერ განხორციელებული სხვადასხვა აუდიტორული მომსახურების, ასევე, შიდა აუდიტის ჩატარების დროს.

არსებობს მჭიდრო ურთიერთკავშირი ანალიზსა და **მარკეტინგს** შორის. მარკეტინგული პროგრამების შედგენა და მათ შესრულებაზე კონტროლის განხორციელება შეუძლებელია

საწარმოს ეკონომიკაზე გარეშე და შიდა ფაქტორების ზემოქმედების შესწავლის, ბაზრების მდგომარეობის, კონკრეტული სიტუაციის, საბაზრო ფასების და საკუთარი ფასების პოლიტიკის ფორმირების, საბოლოო ფინანსური შედეგების ანალიზის გარეშე. ამავე დროს, მარკეტინგული კვლევების მონაცემები ავსებს (აფართოებს) ანალიზის საინფორმაციო ბაზას. მართვის ოპტიმალური გადაწყვეტილებების შემუშავების დროს ანალიზი იყენებს მარკეტინგული კვლევის შედეგებს.

არაეკონომიკურ მეცნიერებებს შორის საჭიროა გამოიყოს **მათემატიკური და ტექნოლოგიური** მეცნიერებები. რთული ეკონომიკური ამოცანების გადაწყვეტის აუცილებლობამ მძლავრი სტიმული მისცა მათემატიკის განვითარებას, მათემატიკური პროგრამების შექმნას. თავის მხრივ, ანალიზურ კვლევებში მათემატიკური მეთოდების გამოყენებამ, მნიშვნელოვნად გაზარდა მათი მნიშვნელობა. ანალიზი გახდა უფრო ღრმა და დასაბუთებული. ამ მეთოდების გამოყენების დროს ანალიზი შეიძლება ჩატარდეს უფრო ოპერატიულად, მეტი ინფორმაციის გამოყენებით და დიდი რაოდენობის ობიექტების პირობებში.

შეუძლებელია წარმოების ამა თუ იმ პროცესის გაანალიზება, თუ არ ვიცნობთ ტექნოლოგიის თავისებურებებს. მხოლოდ ამ დარგში გათვითცნობიერებულ ეკონომისტს შეუძლია ობიექტურად შეაფასოს წარმოების შედეგები და ჩამოაყალიბოს სასარგებლო რეკომენდაციები მათ გასაუმჯობესებლად. თავის მხრივ, უნდა აღინიშნოს, რომ წარმოების ტექნოლოგია მოითხოვს მუდმივ გაუმჯობესებას, მაღალ ეფექტურობას, სრულყოფას, რაც შეუძლებელია ანალიზური კვლევების ჩატარების გარეშე. ამის მაგალითია ფუნქციურ-ღირებულებითი ანალიზის მეთოდიკის გამოყენება.

„ანალიზის“ ურთიერთკავშირის განხილვა სხვა მეცნიერებებთან აჩვენებს, რომ **„ანალიზი“** დამოუკიდებელ მეცნიერებად ჩამოყალიბდა მთელი რიგი სხვა მეცნიერებების ელემენტების ინტეგრაციის შედეგად, რაც წარმოადგენდა ობიექტურ აუცილებლობას, მისი მეტად რთული საგნის შესწავლის პროცესში. ამავე დროს, სხვა მეცნიერებებში ანალიზური მეთოდების გამოყენებამ ხელი შეუწყო მათ ხარისხობრივ ზრდას და განვითარებას.

1.5. ეკონომიკური ანალიზის განვითარების ძირითადი ეტაპები და მათი დახასიათება

ეკონომიკური ანალიზის ჩამოყალიბება და განვითარება განპირობებულია ცოდნის ნებისმიერი ახალი დარგის წარმოქმნისთვის დამახასიათებელი ზოგადი ობიექტური პირობებით და მოთხოვნებით.

ერთის მხრივ, ესაა პრაქტიკული მოთხოვნების დაკმაყოფილება. იგი განხორციელდა საწარმოო ძალების განვითარების, საწარმოო ურთიერთობების სრულყოფის და წარმოების მასშტაბების გაფართოების შედეგად.

მეორეს მხრივ, ეს დაკავშირებულია ზოგადად ეკონომიკური მეცნიერების განვითარებასთან.

ეკონომიკური ანალიზის, როგორც მეცნიერების ჩამოყალიბების და განვითარების ისტორია, შეიძლება დაიყოს შემდეგ პერიოდებად:

პირველი პერიოდი – XX ს-ის დასაწყისამდე. ეკონომიკური ანალიზის წარმოშობა უკავშირდება პრაქტიკულ მოთხოვნილებას. ეკონომიკური ანალიზის ყველაზე ადრეული ფორმაა ფინანსური ანალიზი. მისი განვითარება ეფუძნებოდა ორმაგი ჩანაწერის ფორმირებას და საბუღალტრო ბალანსის შედგენას. ეკონომიკური ანალიზის პირველი სპეციალური წიგნები გამოჩნდა XX – საუკუნის დასაწყისში. მათში განხილული იყო ბალანსის ანალიზი და ატარებდნენ წმინდა მეთოდოლოგიურ მიმართულებას.

მეორე პერიოდი მოიცავდა 1920-იან წლებს. ეს იყო პერიოდი, როდესაც დაიწყო ანგარიშგების ერთიანი ფორმების და მათი შედგენის ინსტრუქციების შემუშავება. დამოუკიდებელი საქართველოს არსებობის მოკლე პერიოდში (1918-1921 წწ) გაფართოვდა ანალიზის არეალი, რადგან სამეურნეო საქმიანობის უდანაკარგოდ წარმართვისათვის საჭირო გახდა გაწეული ხარჯების შესწავლა მათი აუცილებლობისა და რაციონალურობის თვალსაზრისით. თუმცა დამოუკიდებლობის ამ მცირე და რთულ პერიოდში ეკონომიკური ანალიზის განვითარებას ვერ მიექცა სათანადო ყურადღება, რაც ერთ-ერთი მიზეზი იყო საერთო ეკონომიკური წარუმატებლობისა.

მესამე მოიცავს 1921-1941 წლებს. იგი ხასიათდება ანალიზური კვლევების მნიშვნელოვანი გაფართოება-გადრმავეებით. სწორედ ამ პერიოდში მოხდა ეკონომიკური ანალიზის ჩამოყალიბება მეცნიერებად. შემუშავდა ფინანსური ანალიზის პროგრამა, რომელიც გულისხმობდა საწარმოთა საქმიანობის ცენტრალიზებულ მართვას,

მეთხე პერიოდი – 11 მსოფლიო ომის და ომის შემდგომი პერიოდი – 1941-1953 წ. – დანგრეული ეკონომიკის აღდგენის პერიოდი. ამ პერიოდში შემუშავდა ოფიციალური მეთოდოლოგიური მითითებები წლიური ანგარიშგების ანალიზის ჩატარების შესახებ, რასაც გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა. ცალკეული სამინისტროების მიერ შემუშავებული ანალიზის პროგრამები არ იყო შემოფარგლული მხოლოდ ფინანსური მდგომარეობის ანალიზით. მათში განხილული იყო ძირითადი ფონდების, მატერიალური და შრომითი რესურსების გამოყენების და პროდუქციის თვითღირებულებასა და ხარისხზე მათი მოქმედების საკითხები, ე.ი. ფინანსურ ანალიზთან ერთად სწრაფი განვითარება დაიწყო ტექნიკურ-ეკონომიკურმა ანალიზმაც. თუმცა, მსგავსად წინა პერიოდებისა, არ ხდებოდა სამეურნეო სუბიექტების მართვისა და სამეურნეო საქმიანობის ეფექტურობის გაზრდის მიზნით შიდასამეურნეო რეზერვების გამოვლენისა და მობილიზაციის ანალიზის სრულყოფილი გამოყენება.

მეხუთე პერიოდი მოიცავს 1953-1989 წლებს. ეს პერიოდი იყო ანალიზის თეორიული საკითხების საფუძვლიანი შემუშავების პერიოდი. თანდათან განხორციელდა ეკონომიკური ანალიზის მეთოდოლოგიის დამოუკიდებელი მიმართულებების შექმნა, განვითარდა ანალიზის ცალკეული სახეები: ოპერატიული, სტრატეგიული, ეკონომიკურ-მათემატიკური, ფუნქციურ-ღირებულებითი და ა.შ. ამავე პერიოდში ანალიზის მეთოდი ორგანულ მონაწილეობას იღებს მეურნეობის პრაქტიკულ მართვაში, როგორც საწარმოს, ისე ნაციონალური ეკონომიკის დონეზე.

თანამედროვე პერიოდი. ეკონომიკური ანალიზის თეორია დღეისათვის წარმოადგენს საკმაოდ საფუძვლიანად დამუშავებულ თეორიულ მეცნიერებას. რაც შეეხება მისი პრაქტიკული გამოყენების პერსპექტივებს – ეკონომიკური ანალიზი აუცილებლად დაიკავეს წამყვან ადგილს მართვის სისტემაში, რასაც ხელს შეუწყობს ჩვენს საზოგადოებაში მიმდინარე გარდაქმნები. საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლით გამოწვეული ეკონომიკური მექანიზმის სრულყოფა, კონკურენცია საწარმოებს შორის და საკუთრების ფორმების არსებობა, რეალურად ხელს უწყობს ამ მეცნიერებით დაინტერესებას და მისი მნიშვნელობის ზრდას.

საკონტროლო კითხვები:

1. დაახასიათეთ დიალექტიკური ტანდემი „ანალიზი-სინთეზი“.
2. ჩამოთვალეთ ეკონომიკური ანალიზის წარმოშობის ობიექტური მოთხოვნები და პირობები.
3. ჩამოაყალიბეთ ეკონომიკური ანალიზის როლის განსაზღვრება სამეურნეო სუბიექტების მართვის სისტემაში.
4. დაახასიათეთ ეკონომიკური ანალიზის ურთიერთკავშირები სხვა ეკონომიკურ მეცნიერებებთან.
5. რა კავშირშია ეკონომიკური ანალიზი ტექნიკურ მეცნიერებებთან?
6. დაახასიათეთ ეკონომიკური ანალიზის შექმნისა და განვითარების ეტაპები.
7. თანამედროვე პირობებში როგორია ეკონომიკური ანალიზის გამოყენების ძირითადი მიმართულებები?
8. როგორია ეკონომიკური ანალიზის განვითარების პერსპექტივები?

2. ეკონომიკური ანალიზის საბანი, ამოცანები, შინაარსი და სახეები

2.1. ეკონომიკური ანალიზის საგნის განსაზღვრა

ყოველ მეცნიერებას აქვს თავისი კვლევის საგანი, რომელსაც იგი შეისწავლის შესაბამისი მიზნით და მისთვის დამახასიათებელი მეთოდებით. საგნის განსაზღვრებას პრინციპული მნიშვნელობა აქვს ცოდნის ამა თუ იმ დარგის დამოუკიდებლობისა და განკერძოების დასაბუთებისთვის.

უნდა აღინიშნოს, რომ ნებისმიერი მეცნიერების საგნის განსაზღვრა, მეტად რთული ამოცანაა, ასევეა ეკონომიკური ანალიზის შემთხვევაშიც. მიუხედავად იმისა, რომ ამ საკითხის განხილვა მიმდინარეობს რამდენიმე ათეული წლის მანძილზე, ეკონომიკური ანალიზის საგნის განსაზღვრებაზე მსჯელობა დღემდე არაა დასრულებული. სხვადასხვა ავტორები იძლევიან ეკონომიკური ანალიზის საგნის განსხვავებულ განსაზღვრებებს. თუმცა, ავტორთა უმრავლესობამ და სამეურნეო პრაქტიკამ დაადასტურა, რომ სამეურნეო საქმიანობა წარმოადგენს ანალიზის საგანს. ისინი იძლევიან ამ განსაზღვრების განსხვავებულ ფორმულირებებს (რათა დაახუსტონ მისი შინაარსი და საზღვრები).

თუ გავითვალისწინებთ საზოგადოებრივი ურთიერთობების საფუძვლიან ცვლილებებს, რაც გამოიწვია სამეურნეო სუბიექტების საქმიანობის დაგეგმვისა და მართვის ცენტრალიზებული სისტემიდან, საბაზრო პირობებში მათ დამოუკიდებელ ფუნქციონირებაზე გადასვლამ, ასევე საბაზრო ურთიერთობების გავრცელებამ ობიექტებზე, რომლებიც ადრე მხოლოდ ბიუჯეტიდან ფინანსდებოდნენ, მიზანშეწონილია, ეკონომიკური ანალიზის საგნის, როგორც ეკონომიკის მეცნიერების დამოუკიდებელი დარგის, განსაზღვრება ჩამოვყალიბოთ შემდეგი სახით: **ეკონომიკური ანალიზის საგანია სამეწარმეო ერთეულების ტექნიკურ-ეკონომიკური პარამეტრების მიღწევის საშუალებათა გამოვლენა, საბოლოო შედეგებში მასზე მოქმედი პარამეტრების შერჩევა, გავლენის დონის განსაზღვრა და ურთიერთქმედების რაციონალური მიმართულების გამოვლენა.**

საკუთრებიდან ნებისმიერი ფორმის დროს ეკონომიკური ანალიზის საგანს წარმოადგენს კონკრეტული სამეურნეო სუბიექტების საქმიანობა, რომელიც მიმართულია მოგების მიღებაზე ან ხარჯებისა და შემოსავლების დაბალანსების უზრუნველყოფაზე. აღნიშნული საქმიანობა კომპლექსურად

შეისწავლება მისი ეფექტურობის ობიექტური შეფასებისა და გაზრდის შესაძლებლობის გამოვლენის, ასევე, სამეურნეო სუბიექტის მდგრადი ფუნქციონირების უზრუნველყოფის მიზნით. ამ მიზნის მისაღწევად აუცილებელია ინფორმაციის ყველა შიდა და გარე წყაროს, პირველ რიგში, ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების მონაცემების მოზიდვა და განხილვა.

2.2. ეკონომიკური ანალიზის მიზნები

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ეკონომიკური საქმიანობა მრავალფეროვანია, იგი მოიცავს მარკეტინგის, პროექტირების, ათვისების, პროდუქციის წარმოებისა და რეალიზაციის (სამუშაო, მომსახურება), საბოლოო ფინანსური შედეგების მიღების სტადიებს. ეკონომიკური საქმიანობის როლი და მრავალფეროვნება განსაზღვრავს ეკონომიკური ანალიზისა და მის წინაშე მდგარი ამოცანების სირთულეს. დღეისათვის ეკონომიკური ანალიზის მნიშვნელოვანი ამოცანებია:

- საწარმოთა ბიზნეს-გეგმების, ბიზნეს-პროექტებისა და ნორმატივების სამეცნიერო-ეკონომიკური დასაბუთების ამაღლება (მათი შემუშავების დროს);
- ბიზნეს-გეგმების, ბიზნეს-პროცესების შესრულებისა და ნორმატივების დაცვის (აღრიცხვის და ანგარიშგების ფაქტიური მონაცემების მიხედვით) ობიექტური და ყოველმხრივი გამოკვლევა;
- შრომის, მატერიალური და ფინანსური რესურსების (ცალკე და ერთობლივადაც) გამოყენების შედეგიანობის განსაზღვრა;
- კომერციული გაანგარიშების მოთხოვნების დასაბუთება, კონტროლის განხორციელება მათ შესრულებაზე და სამეურნეო სუბიექტების საქმიანობის ფინანსური შედეგების შეფასება;
- შიდა რეზერვების გამოვლენა და შეფასება (საწარმოო პროცესის ყველა სტადიაზე) და მათი მობილიზაციის გზების განსაზღვრა;
- მმართველობითი (მართვის) გადაწყვეტილებების ოპტიმალურობის შემოწმება.

2.3. ანალიზის შინაარსის ცნება და მისი განსაზღვრის პირობები

ეკონომიკური ანალიზის შინაარსი მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული მის წინაშე მდგარ ამოცანებზე და უპირველეს ყოვლისა, მასში მოცემული უნდა იყოს გამოსაკვლევი ობიექტების ეკონომიკური მდგომარეობის ობიექტური ანალიზი და გამოვლენილი უნდა იყოს მისი გასაუმჯობესებელი რეზერვები. ამ დროს ერთმანეთისგან უნდა განვასხვავოთ ანალიზის შინაარსი და პროგრამა, ე.ი. ობიექტზე ანალიზის ჩატარების მთავარი დებულებები. ეკონომიკური ანალიზის შინაარსი, როგორც წესი, მოიცავს:

– კითხვების ჩამონათვალს, რომლებიც საჭიროებს გადაწყვეტას;

– აუცილებელ ინფორმაციას;

– მაჩვენებლებს, რომლებიც ახასიათებენ შესასწავლ მოვლენას, და მათ განმსაზღვრელ ფაქტორებს;

– სპეციალურ მეთოდიკურ ხერხებს, რომლებიც გამოიყენება დასმული საკითხების კვლევის დროს.

ანალიზის შინაარსის გაშლას ხელს უწყობს მისი დახასიათება შემდეგი ნიშნების მიხედვით:

– გამოკვლევის მიზანი;

– კვლევის ასპექტები;

– შესასწავლი საკითხების წრე, ობიექტები, მართვის განხილული დონეების რაოდენობა;

– ანალიზის განმხორციელებელი სუბიექტები;

– რეზერვების შესწავლის არეალი;

– მისაღები გადაწყვეტილებების ხასიათი;

– ჩატარების პერიოდულობა;

– ტექნიკური საშუალებების გამოყენება.

24. ეკონომიკური ანალიზის სახეების კლასიფიკაციის ნიშნები

ეკონომიკური ანალიზის სახეების კლასიფიკაციას მნიშვნელოვანი როლი აკისრია მისი ამოცანებისა და შინაარსის სწორად გაგებისთვის. ეკონომიკურ ლიტერატურაში ანალიზი კლასიფიცირებულია შემდეგი ნიშნების მიხედვით:

1. დროის ნიშანი:

– წინასწარი ანალიზი–იგი უნდა ჩატარდეს სამეურნეო ოპერაციების განხორციელებამდე, რათა მოხდეს მართვის გადაწყვეტილებებისა და გეგმიური დავალებების დასაბუთება;

– რეტროსპექტიული ანალიზი – ტარდება სამეურნეო ოპერაციების შესრულების შემდეგ და გამოიყენება გეგმის

შესრულების კონტროლისა და გამოუყენებელი რეზერვების გამოვლენის მიზნით. თავის მხრივ, რეტროსპექტიულ ანალიზს ჰყოფენ ოპერატიულ ანალიზად (ტარდება სამეურნეო ოპერაციის დასრულებისთანავე და თვალყურს ადევნებს სიტუაციის ცვლილებას დროის ნებისმიერ პერიოდში) და შედეგობრივ ანალიზად (ტარდება ანგარიშგების მონაცემების მიხედვით, საწარმოს ანალიზი ხდება კომპლექსურად).

2. სივრცული ნიშანი:

– *შიდა სამეურნეო* – მოიცავს საწარმოს და მისი სტრუქტურული ქვედანაყოფების საქმიანობის ანალიზს;

– *მეურნეობათშორისი* – ტარდება რიგ საწარმოებში, რაც იძლევა მოწინავე გამოცდილებისა და არსებული რეზერვების გამოვლენის საშუალებას.

3. მართვის ობიექტები:

– *ტექნიკურ-ეკონომიკური ანალიზი* – მას ანხორციელებენ საწარმოს ტექნიკური სამსახურები, შეისწავლიან ტექნიკური პარამეტრების მოქმედებას საწარმოს ეკონომიკურ მაჩვენებლებზე;

– *ფინანსურ-ეკონომიკური* – მთავარი აქცენტი კეთდება საწარმოს ფინანსურ მდგომარეობაზე;

– *სოციალურ-ეკონომიკური* – შეისწავლის სოციალური მაჩვენებლების ზემოქმედებას ეკონომიკურ პარამეტრებზე;

– *ეკოლოგიური* – იკვლევს ეკოლოგიური და ეკონომიკური მაჩვენებლების ურთიერთმოქმედებას;

– *აუდიტორული* – შეისწავლის საწარმოს ფინანსური გაჯანსაღების დიაგნოსტიკას, ტარდება გარეშე აუდიტორების მიერ.

4. ობიექტის შესწავლის მეთოდთა:

– *შედარებითი* – შემოიფარგლება განსხვავებული მაჩვენებლების ურთიერთ შედარებით;

– *ფაქტორული* – მისი მიზანია გამოავლინოს ფაქტორების ზეგავლენა შედეგებზე;

– *დიაგნოსტიკური* – მისი მიზანია დაადგინოს ნორმალურად მიმდინარე ეკონომიკური პროცესების დარღვევების ხასიათი, რაც დამახასიათებელია მოცემული პროცესისთვის;

– *სტოქასტიკური ანალიზი* – გამოიყენება სამეურნეო საქმიანობის მოვლენებსა და პროცესებს შორის სტოქასტიკური დამოკიდებულებების შესასწავლად;

– *მარეინალური* – არის გაყიდვების მოცულობას, თვითღირებულებასა და მოგებას შორის მიზეზ-შედეგობრივი

ურთიერთკავშირის საფუძველზე მმართველობითი გადაწყვეტილებების შეფასების და დასაბუთების მეთოდი;
– ფუნქციონალურ-ღირებულებითი – არის ნაწარმის ფუნქციების ანალიზის ბაზაზე რეზერვების გამოვლენის მეთოდი.

5. მოსარგებლეთა სუბიექტები:

– შიდა ანალიზი – ხორციელდება უშუალოდ საწარმოში, სამეურნეო საქმიანობის ოპერატიული მართვის მიზნით;
– გარე ანალიზი – ხორციელდება გარე ორგანოების მიერ ფინანსური და სტატისტიკური გაანგარიშების საფუძველზე.

6. პროგრამის შინაარსი:

– სრული ანალიზი – იგი მოიცავს საწარმოს საქმიანობის ყველა მხარეს;
– თემატური ანალიზი – მოიცავს რომელიმე ერთ მხარეს, როგორც წესი, უარყოფითი გადახრების დროს.

2.5. ეკონომიკური ანალიზის პრინციპები

სამეურნეო სუბიექტების საქმიანობის ანალიზის მიმართულებისა და მიზნების მიუხედავად, მის საფუძველს უნდა შეადგენდეს შესასწავლი მოვლენებისა და პროცესების არსის ადეკვატური პრინციპები. სამეურნეო საქმიანობის, როგორც ანალიზის ობიექტის სპეციფიკის გათვალისწინებით, მიზანშეწონილია შემდეგი ძირითადი პრინციპების გამოყოფა:

1. მეცნიერულობა, ანუ, შემეცნების დიალექტიკური თეორიის დებულებებზე დაყრდნობა, ეკონომიკური კანონების მოთხოვნათა რეალიზაცია, შესასწავლი მოვლენებისა და პროცესების ეკონომიკური არსის გარკვევა, მათი სწორი შეფასება. მეცნიერულობის მნიშვნელოვანი ნაწილია მოწინავე გამოცდილების და ეკონომიკური კვლევების უახლესი მეთოდების გამოყენება, ანალიზის საიმედო და დასაბუთებული მეთოდებისა და პროცესების არჩევა.

2. სისტემურობა, რომელიც გულისხმობს შესასწავლი სამეურნეო სუბიექტის, როგორც უფრო მსხვილი სამეურნეო სისტემის (დარგის, რეგიონის, სახელმწიფო და მსოფლიო მეურნეობის) განხილვას; ასევე, როგორც რთული დინამიური სისტემის განხილვას, რომელიც აერთიანებს წარმოების პროცესის რეალიზაციის ხელისშემწეობ სტრუქტურულ ქვედანაყოფს და მოიცავს წარმოების, როგორც

მიზანმიმართულად განვითარებადი სისტემის სხვადასხვა ფაქტორებს.

3. კომპლექსურობა. მოითხოვს მოვლენისა და პროცესის ყოველმხრივ შესწავლას, ანუ, ხსნის მათ ძირითად შინაარსს და ფორმირების ფაქტორებს. უნდა აღინიშნოს, რომ კომპლექსურობა მოითხოვს დასახული მიზნის ანალიზის განხორციელებისათვის აუცილებელი და საკმარისი ინფორმაციის დასაბუთებას და გამოყენებას.

4. რეგულარულობა. ანალიზის თითოეული ობიექტისთვის განისაზღვრება მისი ცვალებადობისა და „მოძრაობის“ ტემპების მიხედვით. ამ პრინციპის დაცვის აუცილებელი პირობაა ობიექტურად დასაბუთებული პერიოდული ანალიზი.

5. ობიექტურობა. გულისხმობს ანალიზის დასკვნების უზრუნველყოფილობას და დამაჯერებლობას. ეს შესაძლებელია შესასწავლი ობიექტების ცვლილებების მიზეზთა სრული გამოვლენის, საკვლევ ობიექტზე მათი გავლენის შეფასების და მათი ფუნქციონირების ძირითადი ფაქტორებისა და პირობების გარკვევის შემთხვევაში.

6. აქტიურობა (ქმედითობა). განპირობებულია როგორც მისი მიზანმიმართულობით, ისე, საკვლევ ობიექტებზე ფაქტორთა მოქმედების ძალისა და ტენდენციების შეფასებით.

7. მემკვიდრეობითობა (მონაცვლეობა). ხორციელდება ანალიტიკური მუშაობის ერთიანი პრონციპების დაცვით, სხვადასხვა თემატური ანალიზების საფუძველზე მიღებული დასკვნების შედარებითა და მათი დაკავშირების შესაძლებლობით, ასევე, სხვადასხვა პერიოდში ჩატარებული ანალიზების შედარებით.

8. ეკონომიურობა. რომლის მისაღწევად ანალიზური სამუშაოს ჩასატარებლად საჭირო სახსრები უნდა შეესაბამებოდეს მის ეფექტს.

საკონტროლო კითხვები:

1. დაახასიათეთ ეკონომიკური ანალიზის საგანი.
2. როგორია ეკონომიკური ანალიზის ზოგადი ამოცანები?
3. დაახასიათეთ ეკონომიკური ანალიზის ძირითადი სახეები.

4. რა განსხვავებაა ანალიზის შინაარსსა და მის პროგრამას შორის?
5. ჩამოთვალეთ ეკონომიკური ანალიზის მთავარი პრინციპები.
6. რაში მდგომარეობს ეკონომიკური ანალიზის სისტემურობის ცნება?
7. განმარტეთ ეკონომიკური ანალიზის კომპლექსურობის ცნება.

3. ეკონომიკური ანალიზის მეთოდი.

3.1. ეკონომიკური ანალიზის მეთოდი და მისთვის დამახასიათებელი თავისებურებები

მეცნიერულ მეთოდში, ფართო გაგებით, იგულისხმება თავისი საგნის კვლევის საშუალება. საკუთარი საგნის შესწავლის სხვადასხვა მეცნიერებისთვის დამახასიათებელი მიდგომები ეფუძნება შემეცნების ზოგად დიალექტიკურ მეთოდს. ყველა საბუნებისმეტყველო და საზოგადოებრივი მეცნიერებები, თავისი საგნის შესწავლის დროს, იყენებენ კვლევის დიალექტიკურ მეთოდს. ამავე დროს, თითოეული მათგანი ამუშავებს თავისი საგნის შესასწავლ განსაკუთრებულ მიდგომას, რაც საშუალებას აძლევს მას მოახდინოს ამ მეთოდის ზოგადი დებულებების რეალიზაცია თავისი საგნის სპეციფიკის შესაბამისად.

სხვადასხვა ობიექტების ეკონომიკური საქმიანობის შესწავლის დიალექტიკური მეთოდი გულისხმობს ყველა სამეურნეო პროცესების განხილვას თავისი განვითარებისა და ურთიერთკავშირის პროცესში. ამ დროს გამოიყენება შემეცნების ზოგადი მეთოდები: *ინდუქცია* და *დედუქცია*. ინდუქცია უზრუნველყოფს ცალკეული ფაქტებიდან ზოგად დებულებებზე გადასვლის შესაძლებლობას. რეალურ შემეცნებაში იგი უწყვეტადაა დაკავშირებული დედუქციასთან, ანუ, შემეცნების პროცესთან – ზოგადიდან კერძოსკენ.

ეკონომიკური ანალიზის მეთოდში იგულისხმება სამეურნეო სუბიექტების საქმიანობის შედეგების შესწავლის, მათზე ცალკეული ფაქტორების ურთიერთსაწინააღმდეგო მოქმედების გამოვლენისა და შეფასების, აღნიშნული საქმიანობის შედეგების შესახებ არსებული სრული ინფორმაციის სპეციალური მეთოდებით დამუშავების საფუძველზე მიღებული დასკვნებისა და რეკომენდაციების სახით ანალიზის მასალების განზოგადების სისტემური კომპლექსური მიდგომა.

ეკონომიკური ანალიზის მეთოდს საკვლევი ობიექტის მიმართ აქვს რიგი დამახასიათებელი თავისებურებები, კერძოდ:

1. ხდება ეკონომიკური მანვენებლების სისტემის გამოკვლევა და მიიღება საწარმოს სამეურნეო საქმიანობის ცალკეული მხარეების რაოდენობითი შეფასება. თითოეულ ეკონომიკურ მოვლენას ან პროცესს ჩვეულებრივ ახასიათებენ ეკონომიკური მანვენებლების კომპლექსით. ანალიზის შედეგები დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად სრულად და ზუსტად ასახავენ მანვენებლები საკვლევ მოვლენებს.

2. მანქანებლების სისტემა შეისწავლება მათ ურთიერთკავშირში, ურთიერთდამოკიდებულებაში და ურთიერთშეპირობებულობაში. ურთიერთკავშირის შესწავლა მოითხოვს მანქანებელთა დაქვემდებარებულობის გამოვლენას, ერთობლივი შედეგიანი მანქანებლისა და მასზე მოქმედი ფაქტორების გამოყოფას.

ადგილი აქვს ერთობლივ მანქანებელზე ფაქტორების მოქმედების რაოდენობრივ აღრიცხვას სპეციალური ხერხებისა და მეთოდების გამოყენებით. ეს უზრუნველყოფს ანალიზის სიზუსტეს და დასკვნების საფუძვლიანობას.

3.2. სისტემურობა და კომპლექსურობა ეკონომიკურ ანალიზში

სისტემური მიდგომა – ესაა მიმართულება კვლევის მეთოდოლოგიაში. იგი ეფუძნება ობიექტების, როგორც რთული სისტემების, შესწავლას, რომლებიც შედგებიან ცალკეული ელემენტებისაგან მრავალრიცხოვანი შიდა და გარე კავშირებით. სისტემური მიდგომა იძლევა ობიექტის ღრმად შესწავლის, მის შესახებ უფრო სრული წარმოდგენის მიღების, ამ ობიექტის ცალკეულ ნაწილებს შორის მიზეზ-შედეგობრივი კავშირის გამოვლენის საშუალებას.

სისტემური მიდგომის მთავარი ნიშანთვისებებია – სისტემის ელემენტებს შორის დინამიურობა, ურთიერთქმედება, ურთიერთდამოკიდებულება და ურთიერთკავშირი, კომპლექსურობა, მთლიანობა, თანადაქვემდებარება, წამყვანი როლის გამოყოფა. სისტემური მიდგომა ეკონომიკურ ანალიზში საშუალებას გვაძლევს შევიმუშაოთ სამეურნეო ამოცანების გადაწყვეტის მეცნიერულად დასაბუთებული ვარიანტები, განვსაზღვროთ ამ ვარიანტების ეფექტურობა, რაც მოვცემს შედარებით უფრო მიზანშეწონილი მართვის გადაწყვეტილებების შერჩევის საფუძველს.

ანალიზის მეთოდში სისტემური მიდგომა შეთავსებულია კომპლექსურთან. კვლევის კომპლექსურობა გულისხმობს საქმიანობის შედეგების და მათზე მოქმედი ფაქტორების განხილვას.

3.3. ეკონომიკური ანალიზის ცნება, მისი თავისებურებები და ურთიერთკავშირი მეთოდთან

მეთოდთა გულისხმობს რაიმე სამუშაოს შედარებით უფრო მიზანშეწონილად შესრულების წესებისა და საშუალებების ერთობლიობას. ეკონომიკურ ანალიზში მეთოდთა წარმოადგენს საწარმოს ეკონომიკის კვლევის წესებისა და ანალიზური მეთოდების გაერთიანებას, რომლებიც გარკვეული წესით ექვემდებარებიან ანალიზის მიზნების შესრულებას. ერთმანეთისგან უნდა გავარჩიოთ ზოგადი და კერძო მეთოდთა. **ზოგადი მეთოდთა** წარმოადგენს კვლევის სისტემას, რომელიც ერთნაირად გამოიყენება ეკონომიკური ანალიზის სხვადასხვა ობიექტების შესწავლის დროს ნაციონალური ეკონომიკის სხვადასხვა დარგებში. **კერძო მეთოდთა** ახდენენ ზოგადის კონკრეტიზირებას ეკონომიკის გარკვეული დარგების, წარმოების განსაზღვრული ტიპის ან კვლევის ობიექტის მიმართ.

ანალიზის ნებისმიერი მეთოდთა შეიცავს ანალიზური კვლევის წარმოების მეთოდოლოგიურ რეკომენდაციებს. ესენია:

- ანალიზის მიზნების ამოცანები და მათი ფორმულირება;
- ანალიზის ობიექტი;
- მაჩვენებელთა სისტემები, რომელთა საშუალებით უნდა მოხდეს ანალიზის თითოეული ობიექტის გამოკვლევა;
- რჩევები ანალიზური კვლევის ჩატარების მიმდევრობისა და პერიოდულობის შესახებ;
- შესასწავლი ობიექტების კვლევის მეთოდების აღწერა;
- მონაცემთა წყაროები, რის საფუძველზეც ხორციელდება ანალიზი;
- მითითებები ანალიზის ორგანიზაციის შესახებ (რომელი სამსახურები და კონკრეტული პირები ჩაატარებენ კვლევის ცალკეულ ნაწილებს);
- ტექნიკური საშუალებები, რომელთა გამოყენებაც მიზანშეწონილია ინფორმაციის ანალიზური დამუშავებისთვის;
- დოკუმენტების დახასიათება. რომლებითაა უმჯობესია ანალიზის შედეგების გაფორმება;
- ანალიზის შედეგების მომხმარებლები.

მაგალითად, ეკონომიკური ანალიზის თეორიისა და პრაქტიკის თვალსაზრისით, სამეურნეო საქმიანობის კომპლექსური ანალიზის ჩატარების დროს მიზანშეწონილად ითვლება ანალიზური მართვის შემდეგი თანმიმდევრობა და ძირითადი ეტაპები:

1. ზუსტდება ობიექტები, ანალიზის მიზანი და ამოცანები, დგება ანალიზური კვლევის გეგმა.

2. ხდება სინთეზური და ანალიზური მაჩვენებლების შემუშავება, რომელთა საშუალებით ხასიათდება ანალიზის ობიექტი.

3. ანალიზის ჩასატარებლად მზადდება აუცილებელი საინფორმაციო ბაზა (მოწმდება მისი სიზუსტე, მოჰყავთ შესაბამისობაში).

4. ტარდება მმართველობის ფაქტიური შედეგების შედარება საანგარიშო წლის გეგმიურ მაჩვენებლებთან, გასული წლების ფაქტიურ მონაცემებთან, წამყვანი საწარმოების, მთელი ღარგის მიღწევებთან.

5. სრულდება ფაქტორული ანალიზი: ხდება ფაქტორების გამოყოფა და განისაზღვრება მათი გავლენა შედეგებზე.

6. წარმოების ეფექტურობის გაზრდის მიზნით ხდება რეალურად არსებული გამოუყენებელი და პერსპექტიული რეზერვების გამოვლენა.

7. ხდება მმართველობის შედეგების შეფასება სხვადასხვა ფაქტორების მოქმედების და გამოვლენილი გამოუყენებელი რეზერვების გათვალისწინებით, მათი გამოყენების მიზნით ხდება ღონისძიებების შემუშავება.

3.4. მაჩვენებელთა სისტემა, როგორც ეკონომიკური ანალიზის მეთოდის ელემენტი

ეკონომიკური მაჩვენებლები შეადგენს საწარმოს საქმიანობის შეფასების, დაგეგმვისა და მართვის მძლავრ

ინსტრუმენტს. ეკონომიკური ანალიზის **მაჩვენებლად** ითვლება განსაზღვრული ეკონომიკური მოვლენების და პროცესების რაოდენობრივი მაჩვენებლის უწყვეტი კავშირი მათ ხარისხობრივ პარამეტრებთან. სწორედ ეკონომიკური მაჩვენებლები, რომელთაგან თითოეული გამოირჩევა განსაზღვრული ეკონომიკური აზრითა და ხარისხობრივი თავისებურებებით, ასახავენ რა ობიექტის ეკონომიკური საქმიანობის ერთ რომელიმე მიმართულებას (მხარეს), საშუალებას გვაძლევენ შევისწავლოთ, გავზომოთ და განვაზოგადოთ გასაანალიზებელი სამეურნეო პროცესები.

ეკონომიკურ ანალიზში გამოყენებული მაჩვენებლების სისტემა საკმაოდ მრავალფეროვანია. კვლევის ასპექტის მიხედვით მაჩვენებლები იყოფა:

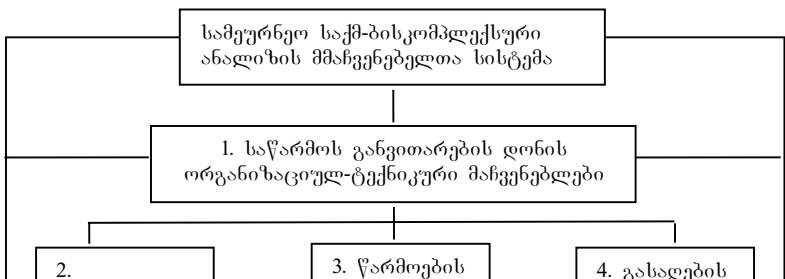
- განზოგადების ხარისხის მიხედვით: განმაზოგადებლებად, რომლებიც მთლიანობაში ახასიათებენ სამეურნეო პროცესს, და კერძოდ, რომლებიც ახასიათებენ ამ პროცესის ცალკეულ მხარეებს;

- კავშირის ხასიათის მიხედვით: შედეგიანებად – შედის დამახასიათებელი მაჩვენებლები, და ფაქტორულები – ამ შედეგზე გავლენის მომხდენი ცალკეული ფაქტორების მაჩვენებლები;

- მაჩვენებლების ხასიათის მიხედვით: გეგმიური, ნორმატიული, სააღრიცხვო ანალიზური, შერჩევითი და კვირვებები.

ანალიზში გამოყენებული მაჩვენებლები (ყველა მათგანი) ურთიერთკავშირშია ერთმანეთთან და ურთიერთგანპირობებულია. ეს გამომდინარეობს ეკონომიკურ მოვლენებს შორის არსებული რეალური კავშირებიდან.

საწარმოს ეკონომიკური საქმიანობის კომპლექსური შესწავლა ითვალისწინებს მაჩვენებლების სისტემატიზაციას, რადგანაც მაჩვენებლების ერთობლიობა, როგორც ამომწურავიც არ უნდა იყოს იგი, მათი ურთიერთკავშირის და თანადაქვემდებარების გათვალისწინების გარეშე, ვერ შეგვიქმნის რეალურ წარმოდგენას სამეურნეო საქმიანობის ეფექტურობის შესახებ. აუცილებელია, რომ განსხვავებული სახის საქმიანობის შესახებ არსებული კონკრეტული მონაცემები ორგანულად იყოს დაკავშირებული ერთმანეთთან ერთიან კომპლექსურ სისტემაში.

ნახ. 2. კომპლექსური ანალიზის მანვენებლთა სისტემა

ყველა მანვენებლები (ანალიზის ობიექტის მიხედვით) უნდა დაჯგუფდეს ქვესისტემებად (ნახ. 2). ქვესისტემის შემქმნელი მანვენებლები შეიძლება დაიყოს შემავალად და გამომავალად, ზოგადებად და კერძოდ. შემავალი და გამომავალი მანვენებლების საშუალებით ხორციელდება ურთიერთკავშირი ქვესისტემებს შორის. ერთი ქვესისტემის გამომავალი მანვენებელი წარმოადგენს მომავალ მანვენებელს სხვა ქვესისტემებისთვის.

3.5. ანალიზის მეთოდური ხერხების და საშუალებების კლასიფიკაცია

ეკონომიკური ანალიზის მეთოდის მნიშვნელოვანი ელემენტებია ანალიზის ხერხები და საშუალებები. ანალიზში გამოყენებული მრავალი ხერხები და მეთოდები შეიძლება დაჯგუფდეს შემდეგი ნიშნების მიხედვით:

- მეცნიერული მიდგომის;
- მაჩვენებლებს შორის ურთიერთკავშირის ხასიათის;
- გამოყენებული ინსტრუმენტების სირთულის ხარისხის;
- ოპტიმიზაციის.

მეცნიერული მიდგომა იძლევა მეთოდების სამი ჯგუფის გამოყოფის საშუალებას: საერთო ეკონომიკურის, სტატისტიკურის, მათემატიკურის.

საერთო (ზოგად) ეკონომიკურ მეთოდებს მიეკუთვნება: შედარების, გრაფიკული, ბალანსური კავშირის, ჯაჭვური შენაცვლების, არითმეტიკული სხვაობების, ლოგარითმული, ინსტრუმენტალური მეთოდები.

სტატისტიკური მეთოდები შეიძლება დაიყოს ორ ჯგუფად: ტრადიციულ (საშუალო და ფარდობითი სიდიდეების, ინდექსების, დინამიკის მწკრივების დამუშავების) და მატემატიკურ – სტატისტიკურად (კორელაციური, რეგრესიული, დისპერსიული, კოვარიაციული, კლასტერული ანალიზები).

მათემატიკური მეთოდები ზოგადად წარმოდგენილია მეთოდების სამი ძირითადი ჯგუფის სახით: ეკონომიკური (მატრიცული მეთოდები, საწარმოო ფუნქციების თეორია, დარგთაშორისი ბალანსის თეორია); ეკონომიკური კიბერნეტიკის და ოპტიმალური პროგრამირების მეთოდები (წრფივი დაპროგრამება, დინამიკური დაპროგრამება, არაწრფივი დაპროგრამება); ოპერაციების კვლევის და გადაწყვეტილებების მიღების მეთოდები (თამაშთა თეორია, მასიური მომსახურების თეორია, გრაფების თეორია).

ეკონომიკური ანალიზი, უპირველეს ყოვლისა, წარმოადგენს ფაქტორულ ანალიზს.

ეკონომიკურ ფაქტორულ ანალიზში იგულისხმება თანდათანობითი გადასვლა საწყისი ფაქტორული სისტემიდან საბოლოო ფაქტორულ სისტემაზე მიმართულებების სრული კომპლექტის, რაოდენობრივად გაზომვადი ფაქტორების გამოვლენა, რომლებიც გავლენას ახდენენ გაზომვის შედეგზე.

მაჩვენებლებს შორის არსებული ურთიერთკავშირის ხასიათის მიხედვით, ანსხვავებენ დეტერმინირებული და სტოქასტიკური ფაქტორული ანალიზის მეთოდებს.

ფუნქციურ-დეტერმინირებული კავშირი – ესაა ისეთი კავშირი, რომლის დროსაც ფაქტორული ნიშნის ყოველ მნიშვნელობას შეესაბამება რეზულტატული ნიშნის განსაზღვრული არაშემთხვევითი მნიშვნელობა.

სტოქასტიკური (აღბათური) კავშირი კი ისეთი კავშირია, რომლის დროსაც პრაქტიკული ნიშნის ყოველ მნიშვნელობას შეესაბამება რეზულტატური ნიშნის მრავალი მნიშვნელობა (ანუ, განსაზღვრული სტატისტიკური განაწილება).

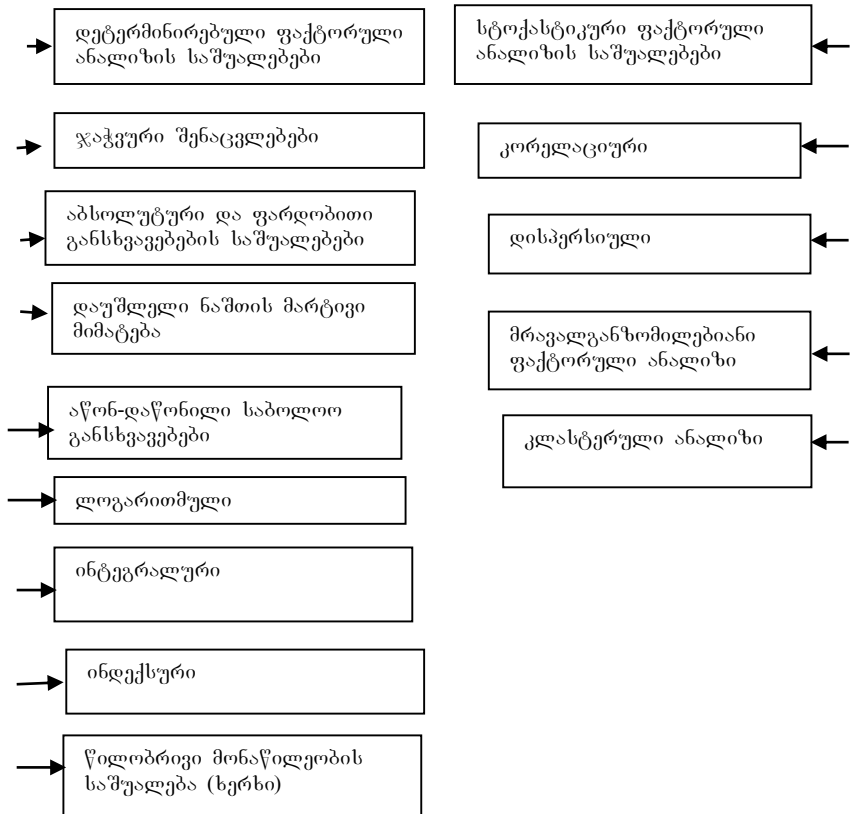
კავშირის ტიპის შესაბამისად, ანალიზური მეთოდები და საშუალებები, იყოფა დეტერმინირებული ფაქტორული ანალიზის და სტოქასტიკური ფაქტორული ანალიზის მეთოდებად. ფაქტორულ და რეზულტატურ მანვენებლებს შორის არსებული კავშირის მიხედვით ფაქტორული ანალიზის საშუალებების დაჯგუფება მოცემულია ნახ. 3-ზე.

სხვადასხვა დაჯგუფებებში საშუალებების (ხერხების) უბრალო ჩამოთვლა აჩვენებს, რომ ყველა მათგანი მოითხოვს სხვადასხვა ხარისხის სირთულის მათემატიკური აპარატის გამოყენებას. გამოყენებული ინსტრუმენტების სირთულის მიხედვით ანალიზური მეთოდები იყოფა **ელემენტარული მათემატიკის და უმაღლესი მათემატიკის** საშუალებებად.

ყველა ეკონომიკურ-მათემატიკური მეთოდები (ამოცანები) ოპტიმალურობის ნიშნის მიხედვით იყოფა ორ ჯგუფად: ოპტიმიზაციურად და არაოპტიმიზაციურად.

ჩამოთვლილიდან ამა თუ იმ საშუალების ან ხერხის არჩევა განისაზღვრება ანალიზის მიზნით, ანალიზის დეტალიზაციის ხარისხის (სიღრმის) და შედეგების სიზუსტის მოთხოვნებით, მანვენებლებს შორის ურთიერთკავშირის ხასიათით და ანალიზური ამოცანების ხასიათით.

ფაქტორული ანალიზის საშუალებები (ხერხები)

ნახ.3. ფაქტორული ანალიზის ხერხები

საკონტროლო კითხვები:

1. დაახასიათეთ ეკონომიკური ანალიზის მეთოდი.
2. როგორია ეკონომიკური ანალიზის მეთოდის თავისებურებები?
3. გააიფრეთ ეკონომიკური ანალიზის სისტემურობის და კომპლექსურობის ცნება.

4. განმარტეთ ეკონომიკური ანალიზის მეთოდის ცნება.
5. ჩამოთვალეთ ანალიზური კვლევის ძირითადი ეტაპები სამეურნეო საქმიანობის კომპლექსური ანალიზის შესრულების დროს.
6. დაახასიათეთ ეკონომიკურ ანალიზში გამოყენებული მანკენებლების სისტემა.
7. როგორია ზოგადად ანალიზში და კერძოდ კი, ფაქტორულ ანალიზში გამოყენებული ხერხების და საშუალებების დაჯგუფების ძირითადი ნიშნები.
8. რაზეა დამოკიდებული ანალიზის ამა თუ იმ წესების და ხერხების გამოყენება.

4. დეტერმინირებული ფაქტორული ანალიზის წესები (ხერხები)

ეკონომიკური ანალიზის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მეთოდოლოგიურ საკითხს წარმოადგენს იმის გარკვევა, თუ რა ხარისხით მოქმედებენ ცალკეული ფაქტორები მანკენებლების შედეგების ზრდაზე. ამის გასარკვევად დეტერმინირებულ

ანალიზში იყენებენ შემდეგ წესებს (საშუალებებს): ჯაჭვური შენაცვლების, აბსოლუტური განსხვავებების, შედარებითი (შეფარდებითი) განსხვავებების, ინდექსაციის, პროპორციული გაყოფის (დაყოფის) და ინტეგრალურ მეთოდებს.

პირველი ოთხი საშუალება ეფუძნება ელიმინირების მეთოდს. ელიმინირება ნიშნავს იმას, რომ თავიდან იყოს აცილებული, გამოირიცხოს ყველა იმ ფაქტორის მოქმედება, რომლებიც გავლენას ახდენენ მანვენებლის შედეგის სიდიდეზე, გარდა ერთისა. ეს მეთოდი გამომდინარეობს იქიდან, რომ ფაქტორები იცვლება ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად: პირველად იცვლება ერთი ფაქტორი, ხოლო ყველა სხვა უცვლელი რჩება, შემდეგ იცვლება ორი ფაქტორი, შემდეგ სამი და ა.შ. ხოლო ყველა დანარჩენი რჩება უცვლელი. ეს საშუალებას იძლევა განისაზღვროს თითოეული ფაქტორის მოქმედება ცალკე აღებული საკვლევი მანვენებლის სიდიდეზე.

4.1. ჯაჭვური შენაცვლების წესი (ხერხი)

ჯაჭვური შენაცვლების წესი გამოიყენება ფაქტორების გავლენის გამოსაანგარიშებლად ყველა ტიპის დეტერმინირებულ ფაქტორულ მოდელებში (აუდიტიურში, მულტიპლიკაციურში, ჯერადში და შერეულში (კომპლექსურში)). ეს წესი საშუალებას იძლევა განისაზღვროს ცალკეული ფაქტორების მოქმედება რეზულტატური მანვენებლის სიდიდის ცვლილებაზე, რეზულტატური მანვენებლის მოცულობაში თითოეული ფაქტორული მანვენებლის ბაზისური სიდიდის თანდათანობითი შეცვლის გზით საანგარიშო პერიოდის ფაქტიური მანვენებლით. ამ მიზნით განსაზღვრავენ რეზულტატური მანვენებლის მთელ რიგ პირობით სიდიდეებს, რომლებიც ითვალისწინებენ ერთი, შემდეგ ორი, სამი და ა.შ. ფაქტორების ცვლილებას, როცა დანარჩენები უცვლელია. რეზულტატური მანვენებლის სიდიდის შედარება ამა თუ იმ ფაქტორის დონესთან ცვლილებამდე და ცვლილების შემდეგ, იძლევა ყველა ფაქტორების მოქმედებისგან, ერთის გარდა, ელიმინირების საშუალებას და იმის განსაზღვრის საშუალებას, თუ როგორ მოქმედებს ეს უკანასკნელი რეზულტატური მანვენებლის ზრდაზე.

ამ საშუალების გამოყენების წესი განვიხილოთ შემდეგ მაგალითზე:

$$Y = \frac{A}{C+D}$$

$$Y_{\delta} = \frac{A_{\delta}}{C_{\delta}+D_{\delta}}$$

$$Y_{\beta 1} = \frac{A_{\beta}}{C_{\beta}+D_{\beta}} ; \quad Y_{\beta 2} = \frac{A_{\beta}}{C_{\beta}+D_{\beta}} ;$$

$$Y_{\beta 3} = \frac{A_{\beta}}{C_{\beta}+D_{\beta}}$$

$$\Delta Y_a = Y_{\beta 1} - Y_{\delta}; \quad \Delta Y_c = Y_{\beta 2} - Y_{\delta}; \quad \Delta Y_d = Y_{\beta 3} - Y_{\delta};$$

$$\Delta Y_{\text{საერთო}} = Y_{\text{ფაქტ.}} - Y_{\text{გეგმ.}}$$

ან

$$\Delta Y_{\text{საერთო}} = \Delta Y_a + \Delta Y_c + \Delta Y_d$$

$$\Delta Y = Y_{\beta 1} - Y_{\delta}$$

სადაც: Y-რამე ეკონომიკური მახასიათებელია; A,C,D -მასზე მოქმედი ფაქტორები, $A_{\beta}, C_{\beta}, D_{\beta}$ -ფაქტორთა გეგმიური მაჩვენებლები; $A_{\beta}, B_{\beta}, D_{\beta}$ - მათივე ფაქტიური მნიშვნელობები; $\Delta Y_a, \Delta Y_c, \Delta Y_d$ -ფაქტორთა პირობითი ცვლილება; $\Delta Y_{\text{საერთო}}$ -ეკონომიკური მახასიათებლის საერთო ცვლილება.

ანალოგიურად გამოითვლიან ფაქტორთა გავლენას სხვა დეტერმინირებული მოდელების მიხედვით.

4.2. ფარდობითი სხვაობების წესი

შედარებითი განსხვავებების საშუალება, ისევე როგორც წინა, გამოიყენება ფაქტორების მოქმედების შესაფასებლად (გასახომად) შედეგობრივი მაჩვენებლის ზრდაზე, მხოლოდ $Y=(a-b) \cdot c$ ტიპის კომბინირებულ და მულტიპლიკაციურ მოდელებში. იგი ჯაჭვურ შეცვლებთან შედარებით გაცილებით

მარტივია, რაც განსაზღვრულ პირობებში ხდის მას ძალიან ეფექტურს. ის უპირველესად ეხება ისეთ შემთხვევებს, როდესაც საწყისი მონაცემები შეიცავს ფაქტორული მაჩვენებლების უკვე ადრე განსაზღვრულ შედარებით (შეფარდებით) გადახრებს გამოხატულს პროცენტებში, ან კოეფიციენტებში.

განვიხილოთ ამ მეთოდით ფაქტორების მოქმედების გამოთვლის მეთოდი $Y = A \cdot B \cdot C$ ტიპის მულტიპლიკაციური მოდელებისთვის. დასაწყისისთვის უნდა გამოითვალოს ფაქტორული მაჩვენებლების შედარებითი გადახრები:

$$\Delta A \% = \frac{A_g - A_b}{A_b} \times 100\%; \quad \Delta B \% = \frac{B_g - B_b}{B_b} \times 100\%;$$

$$\Delta C \% = \frac{C_g - C_b}{C_b} \times 100\%$$

მაშინ, შედეგობრივი მაჩვენებლის გადახრა, რომელიც გამოწვეულია თითოეული ფაქტორით, განისაზღვრება შემდეგნაირად:

$$\Delta Y_a = \frac{Y_g \Delta A \%}{100}; \quad \frac{(Y_b + \Delta Y_a) \times \Delta B \%}{100};$$

$$\frac{(Y_g + \Delta Y_a + \Delta Y_b) \times \Delta C \%}{100}$$

ამ წესის თანახმად, პირველი ფაქტორის გავლენის გამოსაანგარიშებლად, აუცილებელია, რომ რეზულტატური (შედეგობრივი) მაჩვენებლის ბაზისური (გეგმიური) სიდიდე გავამრავლოთ პროცენტებში გამოსახული ფაქტორის შეფარდებით (შედარებით) ნაზრდზე და მიღებული შედეგი გავყოთ 100-ზე.

მეორე ფაქტორის გავლენის გამოსათვლელად საჭიროა, რომ რეზულტატური მაჩვენებლის გეგმიურ სიდიდეს დაემატოს პირველი ფაქტორით გამოწვეული მისი ცვლილება, შემდეგ მიღებული ჯამი უნდა გამრავლდეს პროცენტებში გამოხატულ მეორე ფაქტორის ფარდობით ნაზრდზე და გაიყოს 100-ზე.

მესამე ფაქტორის გავლენა განისაზღვრება ანალოგიურად: რეზულტატური მაჩვენებლის გეგმიურ სიდიდეს უნდა დაემატოს პირველი და მეორე ფაქტორებით გამოწვეული მისი ნაზრდი და

მიღებული ჯამი უნდა გამრავლდეს მესამე ფაქტორის ფარდობით ნაზრდზე და ა.შ.

4.3. აბსოლუტური სხვაობის წესი

აბსოლუტური სხვაობების წესი წარმოადგენს ელიმინირების ერთ-ერთ მოდიფიკაციას. ისევე, როგორც ჯაჭვური ჩასმის (შეცვლის) წესის დროს, დეტერმინირებულ ანალიზში იგი გამოიყენება რეზულტატური მანვენებლის ნაზრდზე ფაქტორების მოქმედების გამოსათვლელად, მაგრამ მხოლოდ $y = (a - b)c$ და $y = a(b - c)$ ტიპის მულტიპლიკაციურ და შერეულ მოდელებში. მართალია მისი გამოყენება შეზღუდულია, მაგრამ თავისი სიმარტივის გამო იგი ფართოდ გამოიყენება. ეს წესი მეტად ეფექტურად გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როდესაც საწყისი მონაცემები ფაქტორული მანვენებლების თანახმად უკვე შეიცავს აბსოლუტურ გადახრებს.

მისი გამოყენების დროს ფაქტორების გავლენის სიდიდე გამოითვლება გამოსაკვლევი ფაქტორის აბსოლუტური ნაზრდის გამრავლებით მის მარჯვნივ განლაგებული ფაქტორების ბაზურ (გეგმიურ) სიდიდეზე და ფაქტორების ფაქტიურ სიდიდეზე, რომლებიც მოდელში განლაგებულია მისგან მარცხნივ.

განვიხილოთ გამოსათვლელი ალგორითმი $y = a \cdot b \cdot c \cdot d$ ტიპის მულტიპლიკაციური ფაქტორული მოდელისათვის. მოცემულია, გეგმიური და ფაქტიური მანვენებლები თვითეული ფაქტორული მანვენებლის მიხედვით, ასევე, მათი აბსოლუტური გადახრები:

$$\Delta a = A_{\text{ფ}} - A_{\text{გ}}; \quad \Delta b = B_{\text{ფ}} - B_{\text{გ}};$$

$$\Delta c = C_{\text{ფ}} - C_{\text{გ}}; \quad \Delta d = D_{\text{ფ}} - D_{\text{გ}}.$$

განვსაზღვროთ რეზულტატური მანვენებლის სიდიდის ცვლილება თითოეული ფაქტორის გამოყენებით:

$$\Delta Y_a = \Delta a \cdot B_{\text{გ}} \cdot C_{\text{გ}} \cdot D_{\text{გ}};$$

$$\Delta Y_b = A_{\text{ფ}} \cdot \Delta b \cdot C_{\text{გ}} \cdot D_{\text{გ}};$$

$$\Delta Y_c = A_{\text{ფ}} \cdot B_{\text{ფ}} \cdot \Delta c \cdot D_{\text{გ}};$$

$$\Delta Y_d = A_{\text{ფ}} \cdot B_{\text{ფ}} \cdot C_{\text{ფ}} \cdot \Delta d;$$

როგორც მოყვანილი სქემიდან ჩანს, გამოთვლა აგებულია ფაქტორული მანვენებლების გეგმიური მნიშვნელობების მათი

გადახრებით თანმიმდევრულ შეცვლაზე, ხოლო შემდეგ ამ მაჩვენებლების ფაქტიური დონით.

$$\Delta Y_{\text{საერთო}} = \Delta Y_a + \Delta Y_b + \Delta Y_c + \Delta Y_d.$$

4.4. ინტეგრალური წესი

ელიმინირებას, როგორც დეტერმინირებული ფაქტორული ანალიზის წესს, აქვს მნიშვნელოვანი ნაკლი. მისი გამოყენების დროს თვლიან, რომ ფაქტორები იცვლება ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად. სინამდვილეში კი ისინი იცვლებიან ერთობლივად, ურთიერთკავშირში და იმ ურთიერთქმედებით მიიღება რეზულტატური მაჩვენებლის დამატებითი ნაზრდი, რომელიც ელიმინირების წესის გამოყენების დროს უერთდება ერთ-ერთ ფაქტორს, როგორც წესი, ბოლოს. ამის გამო, ფაქტორების გავლენის სიდიდე რეზულტატიური მაჩვენებლის ცვლილებაზე, იცვლება იმ ადგილის მიხედვით, რომელზეც დგას ეს თუ ის ფაქტორი დეტერმინირებულ მოდელში.

ამ ნაკლისგან თავის ასარიდებლად, დეტერმინირებულ ფაქტორულ ანალიზში გამოიყენება ინტეგრალური მეთოდი, რომელიც შედარებით ზუსტია ფაქტორების გავლენის შესაფასებლად (გასაზომად) $Y = A / (\sum X_i)$ ტიპის მულტიპლიკაციურ, ჯერად და შერეულ მოდელებში. შერეული მოდელი წარმოადგენს ჯერადი და ადიტიური მოდელების გაერთიანებას. ამ წესის გამოყენება ფაქტორების გავლენის გამოთვლის დროს, იძლევა უფრო ზუსტი შედეგების მიღების საშუალებას, ვიდრე ამას ადგილი აქვს ჯაჭვური შენაცვლების (ჩასმის), აბსოლუტური და ფარდობითი (შედარებითი) სხვაობების წესის გამოყენების დროს, ასევე, ფაქტორების გავლენის არაერთგვაროვანი შეფასებისაგან თავის არიდების საშუალებას, იმიტომ, რომ მოცემულ შემთხვევაში შედეგები არაა დამოკიდებული ფაქტორების ადგილზე მოდელში, ხოლო რეზულტატური მაჩვენებლის დამატებითი ნაზრდი, რომელიც წარმოიქმნა ფაქტორების ურთიერთქმედებით, განლაგებულია მათ შორის რეზულტატიურ მაჩვენებელზე მათი იზოლირებული ზემოქმედების პროორციულად.

ინტეგრალური მეთოდის დროს სარგებლობენ განსაზღვრული ფორმულებით. მოვიყვანოთ მათგან ძირითადები სხვადასხვა მოდელებისთვის:

1. $Y = A \cdot B;$

$$\Delta Y_a = 1/2 \cdot \Delta A \cdot (B_0 + B_1); \quad \Delta Y_b = 1/2 \cdot \Delta A \cdot (A_0 + A_1);$$

2. $Y = A \cdot B \cdot C;$

$$\Delta Y_a = 1/2 \cdot \Delta A \cdot (B_0 \cdot C_1 + B_1 \cdot C_0) + 1/3 \cdot \Delta A \cdot \Delta B \cdot \Delta C;$$

$$\Delta Y_b = 1/2 \cdot \Delta B \cdot (A_0 \cdot C_1 + A_1 \cdot C_0) + 1/3 \cdot \Delta A \cdot \Delta B \cdot \Delta C;$$

$$\Delta Y_c = 1/2 \cdot \Delta C \cdot (A_0 \cdot B_1 + A_1 \cdot B_0) + 1/3 \cdot \Delta A \cdot \Delta B \cdot \Delta C;$$

3. $Y = \frac{A}{B};$

$$\Delta Y_a = \frac{\Delta A}{\Delta B} \ln \left| \frac{B_1}{B_0} \right|; \quad \Delta Y_b = \Delta Y_{\text{базисный}} - \Delta Y_a$$

4. $Y = \frac{A}{B}$

5. $Y = \frac{A}{B+C}; \quad \Delta Y_a = \frac{\Delta Y}{\Delta B + \Delta C} \ln \left| \frac{B_1 + C_1}{B_0 + C_0} \right|;$

$$\Delta Y_a = \frac{\Delta Y_s - \Delta A_a}{\Delta B + \Delta C} \times B \quad ; \quad \Delta Y = \frac{\Delta Y_s - \Delta Y_a}{\Delta B + \Delta C} \times \Delta C$$

საკონტროლო კითხვები:

1. რას გულისხმობს „ელიმინირების“ ცნება?
2. რა მიზნით შეაქვთ რეზულტატული მანევრების პირობითი სიდიდეები ჯაჭვური ჩასმის წესში?
3. ჩამოაყალიბეთ მოქმედებების თანმიმდევრულობა ფარდობითი სხვაობის წესში.
4. რაში მდგომარეობს ელიმინირების, როგორც დეტერმინირებული ფაქტორული ანალიზის წესის, ნაკლოვანება?

5. საწარმოს შრომითი რესურსების ანალიზი

5.1. ანალიზის ამოცანები და ინფორმაციის წყაროები

შრომით რესურსს შეადგენს მოსახლეობის ის ნაწილი, რომელსაც აქვს სათანადო ფიზიკური მონაცემები, ცოდნა და შრომითი ჩვევები სათანადო დარგში. საწარმოს შრომითი რესურსებით უზრუნველყოფაზე და მათი გამოყენების ეფექტურობაზე დამოკიდებული ყველა სამუშაოს დროული შესრულება, მისი მოცულობა, მოწყობილობის, მანქანების, მექანიზმების ეფექტური გამოყენება და როგორც შედეგი – წარმოებული პროდუქციის მოცულობა, მისი თვითღირებულება, მოგება და რიგი სხვა ეკონომიკური მაჩვენებლები.

ანალიზის ძირითადი ამოცანებია:

- საწარმოს და მისი სტრუქტურული ქვედანაყოფების, მთლიანობაში, ასევე, კატეგორიების და პროფესიების მიხედვით უზრუნველყოფა შრომითი რესურსებით;

- კადრების დენადობის მაჩვენებლების განსაზღვრა და შესწავლა;

- სამუშაო დროის ფონდის ანალიზი;

- სამუშაო რესურსების გამოყენების ეფექტურობის ანალიზი;

- სახელფასო ფონდის ანალიზი;

შრომითი რესურსების რეზერვების გამოვლენა მათი უფრო სრულად და ეფექტურად გამოყენების მიზანით.

ანალიზის **ინფორმაციის წყაროები**: საწარმოს ეკონომიკური და სოციალური განვითარების გეგმა, შრომის შესახებ სტატისტიკური ანგარიშგება, „ანგარიშგება შრომის შესახებ“, ანგარიშგება „სამუშაო ძალისა და სამუშაო ადგილების მოძრაობის შესახებ“, „მართვის აპარატში თანამშრომელთა რაოდენობისა და მათი შრომის ანაზღაურების შესახებ ანგარიშგება“, სატაბელო აღრიცხვისა და კადრების განყოფილების მონაცემები.

5.2. საწარმოს შრომითი რესურსებით უზრუნველყოფის ანალიზი

საწარმოს შრომითი რესურსებით უზრუნველყოფა განისაზღვრება კატეგორიებისა და პროფესიების მიხედვით

მუშაკთა ფაქტიური რაოდენობის შედარებით გვეგმის მოთხოვნასთან. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა შედარებით მნიშვნელოვანი პროფესიების კადრებით საწარმოს უზრუნველყოფის ანალიზს. ასევე, აუცილებელია შრომითი რესურსების ხარისხობრივი შემადგენლობის ანალიზი კვალიფიკაციების მიხედვით.

მუშაკთა კვალიფიკაციის დონე დიდადაა დამოკიდებული მათ ასაკზე, მუშაობის სტაჟზე, განათლებაზე და ა.შ. ამიტომ, ანალიზის დროს შეისწავლიან ცვლილებებს მუშაკთა ასაკის, მუშაობის სტაჟის და განათლების შესახებ.

ანალიზს ექვემდებარება მომუშავე მუშაკთა მონაცემები კატეგორიების მიხედვით:

მთელი პერსონალის.

მათ შორის:

1. სამრეწველო – საწარმოო პერსონალი (სსპ), მათგან:

1.1. მუშები (ძირითადი და დამხმარე);

1.2. ინჟინერ-ტექნიკური პერსონალი (იტპ);

1.3. მოსამსახურეები – მთლიანად.

მათ შორის:

1.3.1. ხელმძღვანელები;

1.3.2. სპეციალისტები;

1.3. უმცროსი მომსახურე პერსონალი და სხვა მუშაკები (დაცვა, ვახტორები და სხვა);

2. არასამრეწველო პერსონალი.

მუშების კატეგორიას მიეკუთვნებიან ის პირები, რომლებიც უშუალოდ დასაქმებული არიან მატერიალური ფასეულობების შექმნის სფეროში ძირითად საწარმოო რგოლებში (ძირითადი მუშები), ასევე ისინი, რომლებიც დაკავებული არიან დამხმარე და მომსახურე წარმოებაში, სარემონტო სამუშაოებით, ტვირთების გადატანით, მგზავრების გადაყვანით (დამხმარე მუშები).

ხელმძღვანელ მუშაკებს მიეკუთვნებიან ის პირები, რომლებსაც უკავიათ საწარმოების და მათი სტრუქტურული ქვედანაყოფების ხელმძღვანელის თანამდებობები. მათ მიეკუთვნებიან დირექტორები, ხელმძღვანელები, მმართველები, მოადგიელები, თავმჯდომარეები, მეთაურები, კომისრები, ოსტატები, სპეციალისტები, ინსპექტორები.

სპეციალისტებს მიეკუთვნებიან საინჟინრო-ტექნიკური, ეკონომიკური და სხვა საქმიანობებით დაკავებული მუშაკები: აგრონომები, აღმინისტრატორები, ბუღალტრები, გეოლოგები, დისპეტჩერები და ა.შ.

მოსამსახურეთა კატეგორიას მიეკუთვნებიან ის მუშაკები, რომლებიც ახორციელებენ დოკუმენტაციის მომზადებას და გაფორმებას, აღრიცხვას და კონტროლს, სამეურნეო მომსახურებას.

სამუშაო ძალის მოძრაობის დასახასიათებლად გამოითვლიან და აანალიზებენ შემდეგი მაჩვენებლების დინამიკას:

– **მუშათა მიღების ბრუნვის კოეფიციენტი** ($K_{მოღ.}$) განისაზღვრება საანგარიშო პერიოდში მომსახურებაში მთლიანად მიღებულ მუშაკთა საერთო რაოდენობის შეფარდებით, ამ პერიოდში მუშაკთა საშუალო სიის მიხედვით აღრიცხულ რაოდენობასთან;

– **კადრების გადინების კოეფიციენტი** ($K_{გად.}$) განისაზღვრება, როგორც მომსახურიდან საკუთარი სურვილით, დისციპლინის დარღვევისა და გაცდენების (გარდა არმიაში გაწვეულებისა და პენსიაზე გასულებისა) გამო განთავისუფლებულ მუშაკთა რაოდენობის შეფარდება (მოცემული პერიოდისთვის) მუშაკთა სიის საშუალო რაოდენობასთან;

– **საწარმოს პერსონალის უცვლელობის კოეფიციენტი** ($K_{უცვლ.}$) გამოითვლება, როგორც სიის შემადგენლობაში შემავალ მუშაკთა რაოდენობის შეფარდება მუშაკთა სიის საშუალო რაოდენობასთან მთელი საანგარიშო წლის განმავლობაში.

თუ საწარმო აფართოებს თავის საქმიანობას, ადიდებს საწარმოო სიმძლავრეებს, ქმნის ახალ სამუშაო ადგილებს, მაშინ აუცილებლად უნდა განისაზღვროს დამატებითი მოთხოვნები სამუშაო რესურსებზე კატეგორიებისა და პროფესიების მიხედვით და მათი მოზიდვის წყაროები.

დამატებითი სამუშაო ადგილების შექმნის ხარჯზე პროდუქციის გამოშვების გაზრდის რეზერვი განისაზღვრება მათი ნაზრდის გამრავლებით ერთი მუშაკის ფაქტიურ საშუალო წლიურ გამომუშავებაზე:

$$R \uparrow PG = R \uparrow M.Z \cdot B_{\mathfrak{B}}$$

სადაც $R \uparrow PG$ – პროდუქციის გამოშვების ზრდის რეზერვი;
 $R \uparrow M.Z$ – სამუშაო ადგილების რაოდენობის ზრდის რეზერვი;

$B_{\mathfrak{B}}$ – მუშის ფაქტიური საშუალო წლიური გამომუშავება.

5.3. სამუშაო დროის ფონდის ანალიზი

შრომითი რესურსების გამოყენების სისრულე, შეიძლება შეფასდეს საანალიზო პერიოდში ერთი მუშაკის მიერ ნამუშევარი დღეების და საათების რაოდენობით, ასევე, სამუშაო დროის ფონდის გამოყენების ხარისხის მიხედვით.

სამუშაო დროის ფონდი (სდფ) დამოკიდებულია მუშათა რაოდენობაზე ($M_{\text{რ}}$), ერთი მუშის (მომუშავის) მიერ საშუალოდ წელიწადში ნამუშევარი დღეების რაოდენობაზე (D) და სამუშაო დღის საშუალო ხანგრძლიობაზე ($D_{\text{ბ}}$):

$$F_{\text{სდფ}} = M_{\text{რ}} \cdot D \cdot D_{\text{ბ}}$$

თუ ფაქტიურად ერთმა მომუშავემ (მუშაკმა) იმუშავა იმაზე ნაკლები დღეები და საათები, ვიდრე გეგმით იყო გათვალისწინებული, მაშინ შეიძლება განისაზღვროს სამუშაო დროის ზეგეგმიური დანაკარგები – მთლიანი დღის ($D_{\text{დ}}$) და ცვლისშიდა ($D_{\text{ცშ}}$).

$$D_{\text{დ}} = (D_{\text{გ}} - D_{\text{ბ}}) \cdot M_{\text{მგ}} \cdot D_{\text{ბ}};$$

$$D_{\text{ცშ}} = (D_{\text{ცვლისის ფაქტიური}} - \Pi_{\text{ცვლისის გეგმიური}}) \cdot D_{\text{გ}} \cdot M_{\text{მგ}};$$

სადაც “გ” – მიუთითებს ფაქტიურ მაჩვენებლებზე; გ – გეგმიურ მაჩვენებლებზე.

საწარმოში ხდება სამუშაო დროის ბალანსის შედგენა (ცხრილი 1):

სამუშაო დროის ბალანსის საფუძველზე ხდება დროის კალენდარული ფონდის სტრუქტურის ანალიზი, გამოიყოფა ნამუშევარი დროის და დროის დანაკარგების წილები. ნამუშევარი დროიდან გამოჰყოფენ სასარგებლო დროის ფონდის წილს. დროის კალენდარული ფონდის გამოყენება მოყვანილია მხოლოდ იმ მუშაკების შესახებ, რომლებიც ძირითადი საქმიანობის ადგილზე აღრიცხული არიან სიის საშუალო მაჩვენებელში (დროის გამოყენების შესახებ მონაცემები აღებულია ტაბელური აღრიცხვიდან, გამოუცხადებლობის მიზეზები დასტურდება შესაბამისი დოკუმენტებით). შრომის კანონმდებლობის თანახმად სამუშაო დროის ხანგრძლივობა არ უნდა აღემატებოდეს 41-საათს თვეში.

სამუშაო დროის გამოყენების ბალანსის მაჩვენებლები

სამუშაო დროის ბალანსის შემადგენლობა	დღეები, საათები
სამუშაო დროის გამოყენების კალენდარული ფონდი	365 დღე
არასამუშაო დღეების რაოდენობა, მათ შორის:	60 დღე
დღესასწაულების	8 დღე
გამოსასვლელების	52 დღე
კალენდარული სამუშაო დღეების რაოდენობა	305 დღე
სამსახურში გამოუცხადებლობა მათ შორის:	30 დღე
მორიგი შვებულებები	24 დღე
სასწავლო შვებულებები	2 დღე
ავადმყოფობები	2 დღე
სხვა დანარჩენი, კანონით დაშვებული გაცდენები ადმინისტრაციის ნებართვით	2 დღე
სამუშაო დღეების რაოდენობა წელიწადში	275 დღე–2200 სთ.
სამუშაო დღის ხანგრძლიობის შემცირებით გამოწვეული დროის დანაკარგები	52 სთ.
ცვლაში მომხდარი მოცდენების გამო	60 სთ.
დროის სასარგებლო ფონდი	2088 სთ. ¹

სამუშაო დროის ზეგეგმიური დანაკარგების განსაზღვრის შემდეგ, აუცილებელია მათი წარმომშობი მიზეზების შესწავლა. ისინი შესაძლოა გამოწვეული იყოს გეგმით გაუთვალისწინებელი სხვადასხვა ობიექტური და სუბიექტური გარემოებებით: ადმინისტრაციის ნებართვით გაცემული დამატებითი შვებულებები, გაცდენები, სამუშაოს, ნედლეულის, მასალების, ელექტროენერჯიის, სათბობის და ა.შ. უქონლობით გამოწვეული მოცდენები. ნებისმიერი სახის დანაკარგების განხილვა ხდება დაწვრილებით. განსაკუთრებით მაშინ, როცა დანაკარგები გამოწვეულია საწარმოს მიზეზით. შრომით კოლექტივზე დამოკიდებული სამუშაო დროის დანაკარგების შემცირება

¹ გამოთვლები მიახლოებითია.

წარმოადგენს პროდუქციის წარმოების გაზრდის რეზერვს, რომელიც არ მოითხოვს დამატებით კაპიტალდაბანდებებს და იძლევა სწრაფ შედეგს.

სამუშაო დროის დანაკარგების შესწავლის შემდეგ, ასევე, ტექნოლოგიური პროცესებიდან გადახრასთან დაკავშირებით აუცილებელია განისაზღვროს არამწარმოებლური შრომის დანაკარგები, რომლებიც წარმოადგენს წუნდებული პროდუქციის დამზადებაზე და წუნის გამოსწორებაზე დახარჯული სამუშაო დროის დანაკარგების ჯამს.

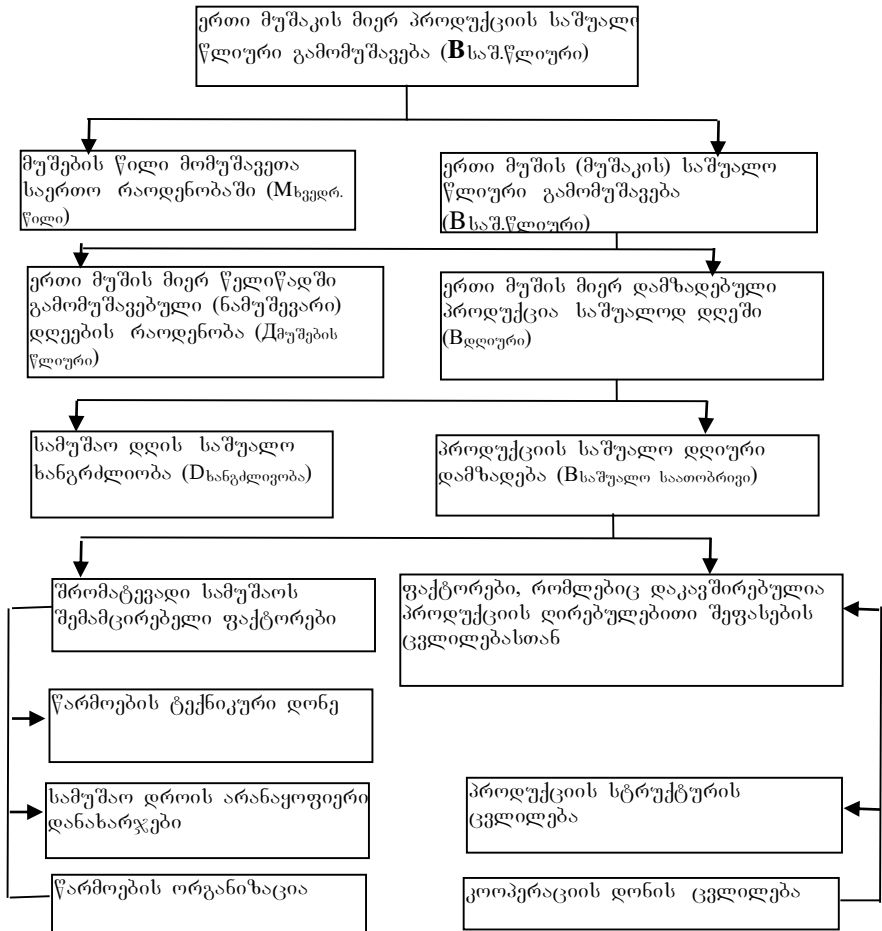
აუცილებელია იმის ცოდნა, რომ სამუშაო დროს დანაკარგები, ყოველთვის არ იწვევენ პროდუქციის წარმოების მოცულობის შემცირებას, რადგან მათი კომპენსაცია (დროის დანაკარგების) შესაძლებელია განხორციელდეს მომუშავეთა შრომის ნაყოფიერების (ინტენსიობის) გაზრდის შედეგად. ამიტომ, შრომითი რესურსების გამოყენების ანალიზის დროს, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება შრომის ნაყოფიერების მაჩვენებლების შესწავლას.

5.4. შრომის ნაყოფიერების ანალიზი

შრომის ნაყოფიერების დონის შესაფასებლად გამოიყენება განზოგადოებული, კერძო და დამხმარე მაჩვენებლების სისტემა.

განმაზოგადოებულ მაჩვენებლებს მიეკუთვნება ერთი მუშის (მუშაკის) მიერ პროდუქციის საშუალო წლიური, საშუალოდღიური და საშუალოსაათობრივი გამომუშაება, ასევე ღირებულებაში გამოხატული პროდუქციის საშუალოწლიური გამომუშაება ერთ მუშაკზე (მომუშავეზე). **კერძო მაჩვენებლები**— ესაა, განსაზღვრული (გარკვეული) სახის ერთეული პროდუქციის წარმოებაზე (დამზადებაზე) დახარჯული დრო, ან განსაზღვრული სახის პროდუქციის გამოშვება ნატურალური სახით ერთ კაც-დღეში ან კაც-საათში. **დამხმარე მაჩვენებლები**— ესაა, განსაზღვრული სახის სამუშაოს ერთეულის შესრულებაზე დახარჯული დრო, ან დროის ერთეულში შესრულებული სამუშაოების მოცულობა.

შრომის ნაყოფიერების შედარებით უფრო განმაზოგადებელ მაჩვენებელს წარმოადგენს **ერთი მუშაკის**

ნახ. 4. იმ ფაქტორების ურთიერთკავშირის სქემა, რომლებიც განსაზღვრავენ საწარმოს მუშაკების მიერ პროდუქციის საშუალო წლიურ გამომუშავებას

მიერ პროდუქციის საშუალოწლიური გამომუშავება (Bსაშ.წლიური). მისი სიდიდე დამოკიდებულია არამარტო მუშების (მუშაკების) გამომუშავებაზე (დამზადებული პროდუქციის რაოდენობაზე), არამედ, ასევე, მათ ხვედრით წილზე სამრეწველო-საწარმოო პერსონალის საერთო რაოდენობაში, ასევე, მათ მიერ ნამუშევარი

(გამომუშავებული) დღეების რაოდენობაზე და სამუშაო დღის რაოდენობაზე (ნახ. 4). ფაქტორულ მოდელს ექნება შემდეგი სახე:
 $B_{საშ.წლიური} = (M_{სეფერ. წილი}) \cdot D_{მუშების წლიური} \cdot D_{ხანგძლივობა} \cdot B_{საშუალო საათობრივი}$

5.5. ხელფასის ფონდის ანალიზი

საწარმოში შრომითი რესურსების გამოყენების და შრომის ნაყოფიერების დონის ანალიზი, აუცილებლად უნდა ჩატარდეს მჭიდრო კავშირში შრომის ნაყოფიერებასთან (ნახ. 5). შრომის ნაყოფიერების ზრდის დროს იქმნება შრომის ანაზღაურების გაზრდის წინაპირობები. ამ დროს შრომის ანაზღაურების სახსრები უნდა იყოს გამოყენებული ისეთნაირად, რომ შრომის ნაყოფიერების ზრდის ტემპი, წინ უსწრებდეს მისი ანაზღაურების ზრდის ტემპს. მხოლოდ ამ პირობებში იქმნება გაფართოებული კვლავწარმოების ტემპების ზრდის შესაძლებლობები.

მუშაკების შრომის ანაზღაურების დონის შეფასების მთავარ მაჩვენებელს წარმოადგენს მათი საშუალო ხელფასი. საშუალო ხელფასი განისაზღვრება სიის მიხედვით აღრიცხული მუშაკთა შრომის ანაზღაურების ფონდის (შემთავსებლების შრომის ანაზღაურების ფონდის ჩათვლით) და მატერიალური წახალისების ფონდის ჯამისაგან.

ანსხვავებენ საშუალო წლიურ, საშუალო თვიურ, საშუალო დღიურ და უშუალო საათობრივ შრომის ანაზღაურებას (ხელფასს). მოვიყვანოთ მათი გამოთვლის წესი:

– **საშუალო წლიური შრომის ანაზღაურება (ხელფასი)** ($S_{წლიური}$) განისაზღვრება საშუალო წლიური ხელფასის ფონდის შეფარდებით პერსონალის რაოდენობასთან წელიწადში;

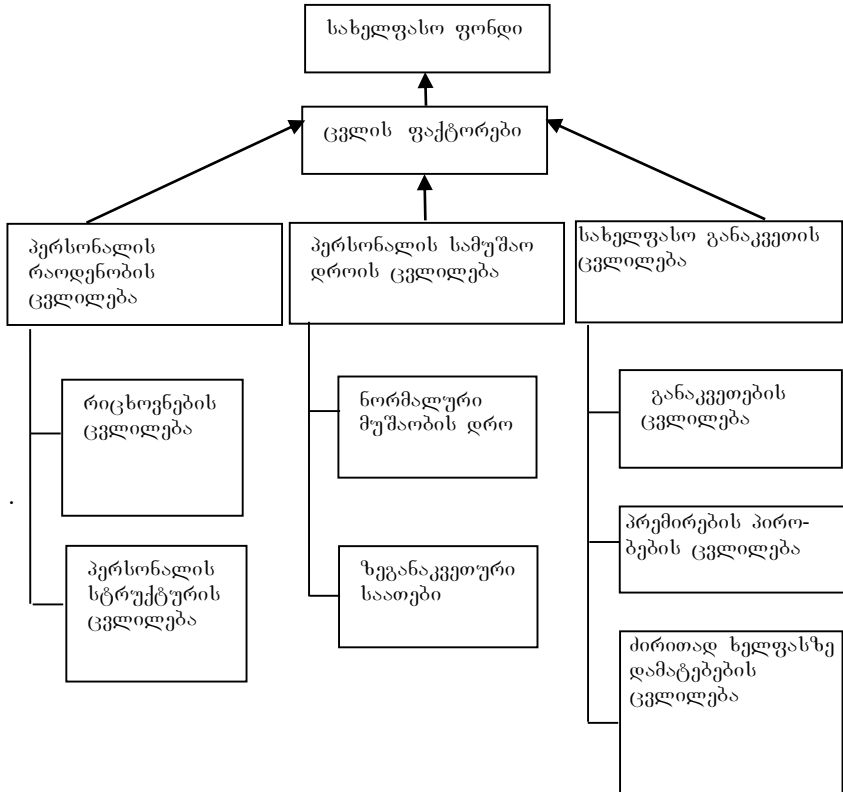
– **საშუალო თვიური ხელფასი (შრომის ანაზღაურება)** ($3\Pi M$) განისაზღვრება, როგორც საშუალო წლიური ხელფასის შეფარდება თვეების რაოდენობაზე;

– **საშუალო დღიური ხელფასი** ($S_{თვიური}$) განისაზღვრება, წლიური ხელფასის ფონდის შეფარდებით წლის განმავლობაში გამომუშავებული (ნამუშევარი) კაც-დღეების საერთო რაოდენობასთან;

– **საშუალო საათობრივი ხელფასი** ($S_{საათობრივი}$) განისაზღვრება როგორც ხელფასის წლიური ფონდის

შეფარდება, წლის განმავლობაში გამომუშავებული (ნამუშევარი) კაც-საათების საერთო რაოდენობასთან;

სახელფასო ფონდის გამოყენების ანალიზის დროს, პირველ რიგში, უნდა გამოითვალოს მისი ფაქტიური სიდიდის აბსოლუტური და ფარდობითი გადახრა გეგმიურიდან.

ნახ. 5. სახელფასო ფონდის ცვლილების ფაქტორების ურთიერთკავშირის სქემა

აბსოლუტური გადახრა (ΔS_{აბს.}) განისაზღვრება ხელფასზე ფაქტიურად დახარჯული სახსრები (S_{ფაქტ.}). სახელფასო გეგმიურ

ფონდთან (S_{გეგმ.ფონდი}) მთელი საწარმოს, საწარმოს ქვედანაყოფებისა და მომუშავეთა კატეგორიების მიხედვით:

$$\Delta S_{\text{ახ.}} = S_{\text{ფაქტ}} - S_{\text{გეგმ.ფონდი}}$$

თუმცა, უნდა გავითვალისწინოთ, რომ აბსოლუტური გადახრა, თავისთავად, ვერ ახასიათებს ხელფასის ფონდის გამოყენებას, რადგანაც ეს მანვენებელი განისაზღვრება პროდუქციის წარმოების მიხედვით გეგმის შესრულების ხარისხის გათვალისწინების გარეშე.

ფარდობითი გადახრა გამოითვლება, როგორც სხვაობა ფაქტიურად დარიცხულ ხელფასის თანხასა და გეგმიურ ფონდს შორის, რომელიც კორექტირებულია პროდუქციის წარმოების მიხედვით გეგმის შესრულების კოეფიციენტით. ამასთან, უნდა გავითვალისწინოთ, რომ კორექტირდება მხოლოდ ხელფასის ფონდის ცვალებადი ნაწილი, რომელიც იცვლება წარმოებული პროდუქციის მოცულობის პროპორციულად. ესაა, მოსამსახურეთა ხელფასი სანარდო შეფასებებით, მათი და მმართველობითი პერსონალის პრემიები (საწარმოო შედეგების გამო) და შევებულებების თანხები, რაც შეესაბამება ცვალებადი ხელფასის წილს. შრომის ანაზღაურების (ხელფასის) უცვლელი (მუდმივი) ნაწილი, არ იცვლება, წარმოების მოცულობის ზრდის ან ვარდნის დროს (მუშების ხელფასი სატარიფო განაკვეთების მიხედვით, მოსამსახურეთა ხელფასი განაკვეთის მიხედვით, ყველა სახის დამატებითი გადახდები, არასამრეწველო წარმოებების მუშაკების შრომის ანაზღაურება და მათი საშვებულებო თანხები):

$$\begin{aligned} \Delta S_{\text{ფონდის ფარდ. გადახრა}} &= S_{\text{ფაქტ}} - S_{\text{გეგმიური ფონდი}} = \\ &= S_{\text{ფაქტ}} - (S_{\text{გეგმ. ცვლადი}} \cdot K_{\text{პრ.გამ.გეგმ.შესრ.}} + S_{\text{გეგმ.მუდმივი}}), \end{aligned}$$

სადაც $\Delta S_{\text{ფონდის ფარდ. გადახრა}}$ - სახელფასო ფონდის ფარდობითი გადახრა; $S_{\text{ფაქტ.}}$ - ფაქტიური სახელფასო ფონდი; $S_{\text{გეგმიური ფონდი}}$ - სახელფასო გეგმიური ფონდი, რომელიც კორექტირებულია პროდუქციის გამოშვების გეგმის შესრულების კოეფიციენტის მიხედვით; $S_{\text{გეგმ.ცვლადი}}$ და $S_{\text{გეგმ.მუდმივი}}$ - გეგმიური სახელფასო ფონდის ცვალებადი და მუდმივი სიდიდეები; $K_{\text{პრ.გამ.გეგმ.შესრ.}}$ - პროდუქციის გამოშვების გეგმის შესრულების კოეფიციენტი.

საკონტროლო კითხვები:

1. რა კატეგორიის სუბიექტები მიეკუთვნებიან მოსამსახურეთა რიცხვს?
2. როგორ განისაზღვრება სამუშაო ძალის ამორიცხვის (სამსახურიდან წასვლის) ბრუნვის კოეფიციენტი?
3. როგორი ფაქტორები მოქმედებენ სამუშაო დროის ფონდზე?
4. რითი შეიძლება იყოს გამოწვეული სამუშაო დროის ზეგეგმიური დანაკარგები?
5. დაასახელეთ შრომის ნაყოფიერების განმაზოგადოებელი მაჩვენებლები.
6. ჩამოთვალეთ ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენენ პროდუქციის საშუალო-საათობრივ გამოშვებაზე.
7. მოიყვანეთ საშუალოდღიური ხელფასის (შრომის ანაზღაურების) გამოსაანგარიშებელი ალგორითმი.

6.000000-ი საწარმოო ფონდების შემადგენლობის, მოძრაობისა და ეფექტური გამოყენების ანალიზი

6.1. ანალიზის ამოცანები და ინფორმაციის წყაროები

ძირითადი საშუალებები (ეკონომიკურ ლიტერატურაში და პრაქტიკაში მათ ხშირად უწოდებენ ძირითად საწარმოო ფონდებს (Fძირ. ფონდ.) წარმოადგენენ ნებისმიერი წარმოების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორს. მათი მდგომარეობა და ეფექტური გამოყენება პირდაპირ მოქმედებს საწარმოთა სამეურნეო საქმიანობის საბოლოო შედეგებზე.

საწარმოს ძირითადი ფონდებისა (კაპიტალის) და სიმძლავრეების უფრო სრული და რაციონალური გამოყენება აუმიჯობებს მის ყველა ტექნიკურ-ეკონომიკურ მაჩვენებლებს: შრომისნაყოფიერების და ფონდუკუპების ზრდას, პროდუქციის გამოშვების გადიდებას, მისი თვითღირებულების შემცირებას, კაპიტალური დაბანდების ეკონომიას.

ძირითადი საწარმოო ფონდების მდგომარეობის და ეფექტური გამოყენების **ანალიზის ამოცანებია:**

- საწარმოს და მისი სტრუქტურული ქვედანაყოფების უზრუნველყოფა ძირითადი კაპიტალით (ფონდებით) – მათზე მოთხოვნის ფონდების სიდიდის, შემადგენლობისა და ტექნიკური დონის შესაბამისად;

- მათი ზრდის, განახლების და ამორიცხვის გეგმის შესრულების გამორკვევა;

- ძირითადი საშუალებების, განსაკუთრებით კი მათი აქტიური ნაწილის (მანქანები, დანადგარები) ტექნიკური მდგომარეობის შესწავლა;

- ძირითადი ფონდების (კაპიტალის) და ფაქტორების (რომლებმაც მოახდინეს მათზე მოქმედება) გამოყენების ხარისხის განსაზღვრა;

- მოწყობილობების დროის და სიმძლავრის მიხედვით ეფექტური გამოყენების გამორკვევა;

- ძირითადი ფონდების (კაპიტალის) გამოყენების გაველების განსაზღვრა საწარმოს მიერ გამოშვებული პროდუქციის მოცულობასა და სხვა ეკონომიკურ მაჩვენებლებზე;

- ფონდების (კაპიტალის) გაცემის ზრდის, პროდუქციის მოცულობის და მოგების გადიდების რეზერვების გამოვლენა ძირითადი ფონდების (კაპიტალის) გამოყენების გაუმჯობესების ხარჯზე.

ინფორმაციის წყაროები: ეკონომიკური და სოციალური განვითარების გეგმა; ტექნიკური განვითარების გეგმა; „საწარმოს ბალანსი“; საწარმოს ბალანსის დანართი“; ძირითადი ფონდების აღრიცხვის საინვენტარიზაციო ბარათები; საწარმოში ჩატარებული ძირითადი საშუალებების ინვენტარიზაციის, ასევე, მათი გამოყენების აღრიცხვის მონაცემები; სპეციალური გამოკვლევების მონაცემები და ინფორმაციის სხვა წყაროები.

6.2. ძირითადი საწარმოო ფონდების შემადგენლობისა და მოძრაობის ანალიზი

ეს ანალიზი, როგორც წესი, იწყება ძირითადი ფონდების, მათი დინამიკისა და სტრუქტურის კვლევით. საწარმოს ფონდები (კაპიტალი) იყოფა საწარმოო და არასაწარმოო ფონდებად (კაპიტალად). გარდა ამისა, გამოყოფენ ფონდების (კაპიტალის) აქტიურ (სამუშაო მანქანები და მოწყობილობები) და პასიურ ნაწილებს, აგრეთვე ცალკეულ ქვეჯგუფებს მათი ფუნქციონალური დანიშნულების მიხედვით (საწყობები, სამუშაო და ძაღოვანი მოწყობილობები და ა.შ.). ასეთი დეტალიზაცია აუცილებელია სტრუქტურის ოპტიმიზაციის საფუძველზე იმ რეზერვების გამოსავლენად, რაც ხელს შეუწყობს მათ ეფექტურ გამოყენებას. დიდი მნიშვნელობა აქვს ძირითადი საწარმოო ფონდების (კაპიტალის) მოძრაობის და ტექნიკური მდგომარეობის შესწავლას (ანალიზს), ამისათვის გამოითვლება შემდეგი მაჩვენებლები:

– **განახლების კოეფიციენტი ($K_{\text{განახლების}}$)** განისაზღვრება წლის განმავლობაში შემოსული ძირითადი ფონდების (კაპიტალის) ჯამის გაყოფით წლის ბოლოსთვის არსებულ ძირითად ფონდებთან (კაპიტალთან);

– **ამორიცხვის კოეფიციენტი ($K_{\text{ამორიცხვის}}$)** გამოითვლება ამორიცხული ძირითადი ფონდების შეფარდებით წლის დასაწყისისთვის არსებულ ძირითად ფონდებთან;

– **ნამატის კოეფიციენტი ($K_{\text{ნამატის}}$)** წარმოადგენს ნაზრდის (ძირითადი საწარმოო კაპიტალის (ფონდების)) ჯამის შეფარდებას ძირითადი საწარმოო ფონდის (კაპიტალის) ღირებულებასთან წლის დასაწყისისთვის;

– **ცვეთის კოეფიციენტი ($K_{\text{ცვეთის}}$)** წარმოადგენს შესაბამისი პერიოდისთვის ძირითადი ფონდების (კაპიტალის) ცვეთის

ღირებულების შეფარდებას მის ამავე პერიოდის საწყის ღირებულებასთან;

– **ვარგისიანობის კოეფიციენტი** ($K_{\text{ვარგისი}}$) განისაზღვრება ნარჩენი ღირებულების შეფარდებით საწყის ღირებულებასთან შესაბამისი პერიოდისთვის;

– **განახლების ინტენსიობის კოეფიციენტი** ($K_{\text{განახლ. ინტენს.}}$) განისაზღვრება ძირითადი საწარმოო ფონდების (კაპიტალის) (Fძირ. ფონდ. (რომლებიც ხელახლა იყო წლის განმავლობაში შემოტანილი) შეფარდებით წლის განმავლობაში ამორიცხული ძირითადი ფონდების ღირებულებასთან.

ძირითადი საწარმოო ფონდების (Fძირ.ფონდ.) ხანდაზმულობის და მორალური ცვეთის დასახასიათებლად ხდება მათი საექსპლუატაციო პერიოდების მიხედვით დაყოფა (5 წლამდე; 5-10 წელი; 10-20 წელი; 20 წელზე მეტი). მოწყობილობის საშუალო ასაკი გამოითვლება შემდეგი ფორმულით:

$$\bar{X} = \sum_{i=1}^n X_b \cdot a_i$$

სადაც, \bar{X} – მოწყობილობის საშუალო ასაკი; a_i – i -*ური* თითოეული ინტეგრალური ჯგუფის მოწყობილობის ხვედრითი წილი საერთო რაოდენობაში; X_b – i -*ური* ჯგუფის მოწყობილობის ინტეგრალის შუალედი

$$X_b = (X_{\text{მაღ.}} + X_{\text{უმაღ.}}) / 2$$

სადაც, $X_{\text{მაღ.}}$ და $X_{\text{უმაღ.}}$ ჯგუფის ინტეგრალის შესაბამისად უმაღლეს და უმცირეს მნიშვნელობებს.

მოწყობილობის და სამარჯვების მდგომარეობის დასახასიათებლად მიმართავენ დაჯგუფებას ტექნიკური ვარგისიანობის მიხედვით: ვარგისი მოწყობილობა, მოწყობილობა, რომელიც საჭიროებს კაპიტალურ შეკეთებას, გამოუსადეგარი მოწყობილობა, რომლებიც უნდა ჩამოიწეროს და ა.შ.

6.3. საწარმოს ძირითადი ფონდებით უზრუნველყოფის ანალიზი

ცალკეული სახის მანქანებით და მექანიზმებით უზრუნველყოფა დგინდება მათი ფაქტიური რაოდენობის შედარებით გეგმიურ მოთხოვნასთან (რაც აუცილებელია პროდუქციის გამოშვების გეგმის შესასრულებლად). ძირითადი საწარმოო ფონდებით საწარმოს უზრუნველყოფის დონის დამახასიათებელ განზოგადოებულ მაჩვენებლებს წარმოადგენს შრომის ფონდებით და ტექნიკური საშუალებებით აღჭურვა.

შრომის საერთო ფონდშეიარაღების (ფონდაღჭურვის, კაპიტალშეიარაღების) მაჩვენებელი გამოითვლება სამრეწველო-საწარმოო ფონდების (კაპიტალის) საშუალო წლიური ღირებულების შეფარდებით მუშების საშუალო სიით რაოდენობასთან ყველაზე დიდ ცვლაში.

შრომის ტექნიკური შეიარაღების (აღჭურვის) დონე განისაზღვრება საწარმოო მოწყობილობების ღირებულების შეფარდებით მუშების საშუალო სიით რაოდენობასთან ყველაზე მრავალრიცხოვან (დიდ) ცვლაში. მისი ზრდის ტემპებს ადარებენ შრომის ნაყოფიერების ზრდის ტემპებთან. სასურველია, რომ შრომის ნაყოფიერების ზრდის ტემპები წინ უსწრებდეს შრომის ტექნიკური შეიარაღების (აღჭურვის) ზრდის ტემპებს.

6.4. ძირითადი ფონდების გამოყენების ეფექტურობის ანალიზი

ძირითადი საშუალებების (ფონდების, კაპიტალის) ეფექტური გამოყენების განზოგადოებელი დახასიათებისთვის იყენებენ ძირითადი საწარმოო ფონდების (F_{ძირით.} ფონდ.) ფონდუკუბების (სასაქონლო პროდუქციის ღირებულების შეფარდება ძირითადი საწარმოო ფონდების საშუალო წლიურ ღირებულებასთან), ფონდტევადობის (ფონდუკუბების საპირისპირო მაჩვენებელი), რენტაბელობის (მოგების შეფარდება ძირითადი საშუალებების საშუალო წლიურ ღირებულებასთან) მაჩვენებლებს.

ანალიზის პროცესში შეისწავლება ჩამოთვლილი მაჩვენებლების დინამიკა, გეგმის შესრულება მათი დონეების მიხედვით და კეთდება ანალოგიურ საწარმოებს ან დარგებს შორის შედარებები – ძირითადი ფონდების გამოყენების ეფექტურობის უფრო ღრმა ანალიზის მიზნით, ფონდუკუბების მაჩვენებელს განსაზღვრავენ ყველა ძირითადი ფონდების,

საწარმოო დანიშნულების ფონდების, მათი აქტიური ნაწილის (მანქანებისა და მოწყობილობების) და ა. შ. მიხედვით.

ფონდუგების (კაპიტალუგების) მაჩვენებლების გამოთვლის დროს, საწყისი მონაცემები მიჰყავთ შესადარებელ სახეზე. პროდუქციის მოცულობა უნდა შესწორდეს (კორექტირდეს) საბითუმო ფასების და სტრუქტურული ცვლილებების შესაბამისად, ხოლო ძირითადი საშუალებების ღირებულება – მათი გადაფასების მიხედვით.

ფონდუგების დონის ცვლილებაზე გავლენას ახდენს რიგი ფაქტორები, რომლებიც შეიძლება დაჯგუფდეს შემდეგი სახით (ნახ. 6).

ძირითადი საწარმოო ფონდების ფონდუგებაზე მოქმედი პირველი დონის ფაქტორებს ადგენს: ფონდების აქტიური ნაწილის წილის ცვლილება მათ საერთო ჯამში; ფონდების აქტიური ნაწილის ფონდუგების ცვლილება:

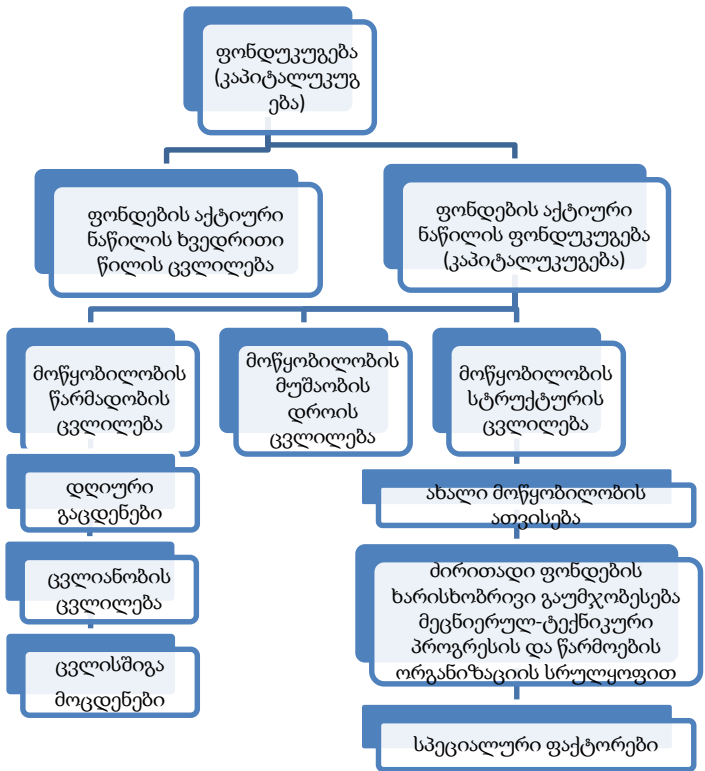
$$F_{უგება} = K_{ხ. აქტ.} \cdot F_{უგება აქტიური}$$

ფონდების აქტიური ნაწილის ფონდუგება (ტექნოლოგიური მოწყობილობის) უშუალოდ დამოკიდებულია მის სტრუქტურაზე, მუშაობის დროსა და საშუალო საათობრივ გამომუშავებაზე. ანალიზისთვის შეიძლება გამოვიყენოთ შემდეგი ფაქტორული მოდელი:

$$F_{უგება აქტიური} = \frac{K_{მოწყ.წარმ.ცვლ.} \cdot K_{მოწყ.ბუმ.დრ.ცვლ.} \cdot K_{მოწყ.სტრ.ცვლ.}}{F_{ძირ.საწ.ფონდ.}}$$

მოწყობილობის ფონდუგების ფაქტორული მოდელის გაფართოება შესაძლებელია, თუ მოწყობილობის ერთეულის მუშაობის დროს (ხანგრძლიობას) წარმოვადგენთ, როგორც გამომუშავებული დღეების რაოდენობის (S), ცვლის კოეფიციენტის ($K_{ცვ}$) და ცვლის საშუალო ხანგრძლიობის ($L_{ცვ}$) ნამრავლს.

$$F_{უგება აქტ.} = \frac{F_{მოწყ.აქტ.} \cdot S \cdot K_{ცვ} \cdot L_{ცვ} \cdot K_{მოწყ.სტრ.ცვლ.}}{F_{ძირ.საწ.ფონდ.}}$$

ნახ. 6. ფონდუკუგების ფაქტორული მოდელის სქემა

საკონტროლო კითხვები:

1. რა მიზნითაა დაყოფილი ძირითადი საწარმოო ფონდები ($F_{იორ}$) აქტიურ და პასიურ ნაწილებად?
2. განსაზღვრეთ $F_{იორ}$ -ის განახლების კოეფიციენტი.
3. დაახასიათეთ ფონდშეიარაღების ცნება.
4. ჩამოაყალიბეთ ორი მანვენებლის – „ფონდუკუგების“ და „ფონდტევადობის“ ურთიერთკავშირი.
5. ჩამოთვალეთ ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენენ ფონდების აქტიური ნაწილის ფონდუკუგებაზე (კაპიტალუკუგებაზე).

7. საწარმოს მატერიალური რესურსების ბამოყენების ანალიზი

7.1. ანალიზის ამოცანები და ინფორმაციის წყაროები

პროდუქციის წარმოების გეგმის შესრულების, მისი თვითღირებულების შემცირების, მოგების და რენტაბელობის ზრდის აუცილებელ პირობას წარმოადგენს საწარმოს სრული და დროული მომარაგება შესაბამისი ასორტიმენტის და ხარისხის ნედლეულითა და მასალებით. საწარმოს მოთხოვნილების ზრდა მატერიალურ რესურსებზე შეიძლება დაკმაყოფილდეს ექსტენსიური (დიდი რაოდენობის მასალების და ენერჯის დამზადებით ან შექმნით), ან ინტენსიური გზით – არსებული მარაგების უფრო ეკონომიური გამოყენებით პროდუქციის წარმოების პროცესში.

მატერიალური რესურსების გამოყენების და რესურსებით უზრუნველყოფის ანალიზის ამოცანებს შეადგენს:

- მატერიალურ-ტექნიკური მომარაგების რეალური გეგმების, მათი შესრულების ხარისხის და პროდუქციის წარმოების მოცულობაზე გავლენის შეფასება, მისი თვითღირებულება და სხვა მაჩვენებლები;

- მატერიალური რესურსების გამოყენების ეფექტურობის შეფასება;

- შიდასაწარმოო რესურსების გამოვლენა, მატერიალური რესურსების ეკონომია და მათი გამოყენების კონკრეტული ღონისძიებების შემუშავება.

მატერიალური რესურსების ანალიზისთვის ინფორმაციის წყაროებია:

- მატერიალურ-ტექნიკური მომარაგების გეგმა;
- განაცხადები და ხელშეკრულებები (განაცხადი-ხელშეკრულება) ნედლეულის და მასალების მიწოდებაზე;

- სტატისტიკური ანგარიშგების ფორმები მატერიალური რესურსების არსებობასა და გამოყენებაზე და წარმოების ხარჯების შესახებ;

- მატერიალურ-ტექნიკური მომარაგების განყოფილების ოპერატიული მონაცემები;

- საბუღალტრო აღრიცხვის ანალიზის მონაცემები მატერიალური რესურსებით მომარაგების, მათი ხარჯვის და ნაშთის შესახებ და ა.შ.

7.2.მატერიალურ-ტექნიკური მომარაგების და მატერიალური რესურსებით უზრუნველყოფის გეგმის შესრულების ანალიზი

საწარმოს მატერიალური რესურსებით უზრუნველყოფის ანალიზის დროს პირველ რიგში ამოწმებენ მატერიალურ-ტექნიკური მომარაგების გეგმის ხარისხს. გეგმის შკალურობის შემოწმებას იწყებენ იმ ნომრებისა და ნორმატივების შესწავლით, რომლებიც შეადგენს საწარმოს მატერიალური რესურსებით მომარაგების გამოთვლის საფუძველს. შემდეგ მოწმდება მომარაგების გეგმის შესაბამისობა პროდუქციის წარმოების და აუცილებელი მარაგების შექმნის მოთხოვნებთან, მასალების ხარჯვის პროგრესული ნორმების გათვალისწინებით.

საწარმოს უწყვეტი მუშაობის მნიშვნელოვან პირობას წარმოადგენს მისი სრული უზრუნველყოფა მატერიალურ-ტექნიკური რესურსებით, რომელიც შეიძლება იყოს შიდა და გარე. *გარე წყაროებს* მიეკუთვნება მატერიალური რესურსები, რომლებიც შემოდის მომწოდებლებიდან გაფორმებული ხელშეკრულებების შესაბამისად. *შიდა წყაროებია* – ნედლეულის ნარჩენების შემცირება, მეორადი ნედლეულის გამოყენება, მასალების და ნახევარფაბრიკატების საკუთრივ წარმოება, სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის მიღწევების დანერგვის საშუალებით მასალების ეკონომია.

ანალიზის პროცესში აუცილებლად უნდა შემოწმდეს მატერიალურ რესურსებზე ხელშეკრულებით გათვალისწინებული მოთხოვნების დაკმაყოფილება და მოწოდების ფაქტიური შესრულება.

ასევე მოწმდება მომწოდებლების მიერ გამოგზავნილი მასალების შესაბამისობა მათ სტანდარტებთან, ტექნიკურ პირობებთან და ხელშეკრულების პირობებთან; მათი დარღვევის შემთხვევაში პრეტენზიები უნდა წარედგინოს მომწოდებლებს. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა იმ მასალების მოწოდებას, რომლებიც გამოეყო საწარმოს სახელმწიფო დაკვეთით, ასევე, კოოპერატიულ მოწოდებებს.

დიდი ყურადღება ენიჭება გეგმას *მასალების მოწოდების ვადების შესახებ* (მის რიტმულობას). მოწოდების ვადების დარღვევა იწვევს პროდუქციის წარმოების და რეალიზაციის გეგმის არასრულ შესრულებას. მოწოდების რიტმულობის

შესაფასებლად იყენებენ რიტმულობის და ვარიაციის კოეფიციენტებს.

ასევე, დიდი ყურადღება ეთმობა ნედლეულისა და მასალების სასაწყობო მარაგებს. განასხვავებენ *მიმდინარე, სეზონურ* და *სადაზღვევო* მარაგებს. მიმდინარე მარაგის ($R_{\text{მიმდ.}}$) სიდიდე დამოკიდებულია მოწოდების ინტერვალზე ($S_{\text{ინტერ.}}$ დღეებში) და i (იური) მასალის საშუალო დღე-ღამურ დანახარჯზე ($E_{\text{დღ.}}$):

$$R_{\text{მიმდ.}} = S_{\text{ინტერ.}} \times E_{\text{დღ.}}$$

ანალიზის დროს მოწმდება მნიშვნელოვანი სახეების ნედლეულის და მასალების მარაგების აქტიური სიდიდის შესაბამისობა ნორმატიულთან. ამ მიზნით, მასალების ფაქტიური არსებობისა და მათი საშუალო დღე-ღამური დანახარჯის შესახებ მონაცემების საფუძველზე, ანგარიშობენ დღეების მიხედვით მასალებით ფაქტიურ უზრუნველყოფას და ადარებენ მას ნორმატიულს.

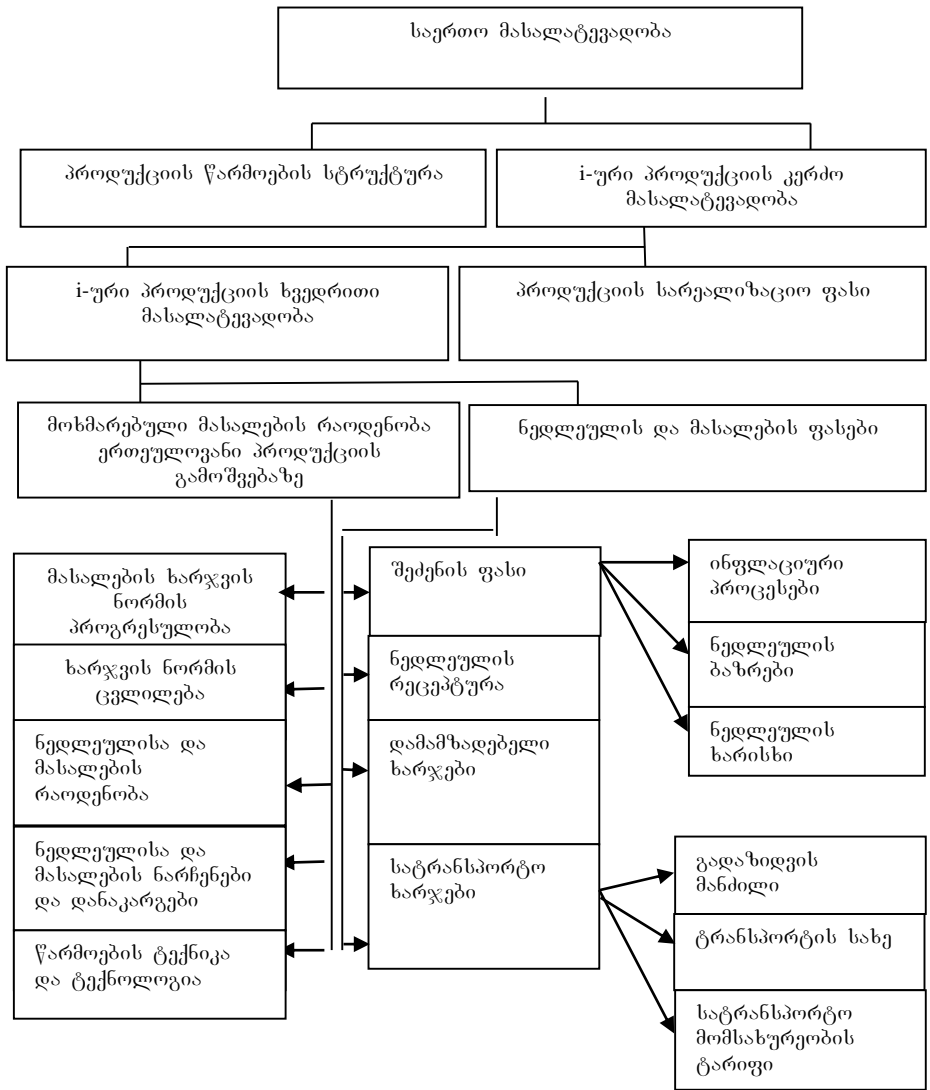
7.3.მატერიალური რესურსების გამოყენების ანალიზი

მატერიალური რესურსების გამოყენების ეფექტურობის დასახასიათებლად, გამოიყენება განმაზოგადებელი და კერძო მანვენებლები.

განმაზოგადებელ მანვენებლებს მიეკუთვნებიან: მასალატკეადობა, მასალაუკუგება (მასალაამოგება, საბრუნავი კაპიტალის ბრუნვალობა), წარმოების მოცულობის ზრდის ტემპების და მატერიალური დანახარჯების შესაბამისობის კოეფიციენტი, მატერიალური ხარჯების ხვედრითი წილი (წონა) პროდუქციის თვითღირებულებაში, მასალების გამოყენების კოეფიციენტი (ნახ. 7).

მასალაუკუგება განისაზღვრება წარმოებული პროდუქციის ღირებულების გაყოფით მატერიალური დანახარჯების ჯამზე (თანხაზე). ეს მანვენებელი ახასიათებს მასალების ამოგებას, ე.ი. რამდენი პროდუქცია იწარმოა (დამზადდა) მოხმარებული

მატერიალური რესურსების თითოეული მანეთიდან (ნედლეული, მასალები, სათბობი, ენერჯია და ა.შ.).

ნახ. 7. საერთო მატერილტკევალობის (მასალატკევალობის) განმსაზღვრელი ფაქტორების სქემა

პროდუქციის **მატერიალტევადობა** (მასალატევადობა) გამოითვლება მატერიალური დანახარჯების ჯამის შეფარდებით ნაწარმოები პროდუქციის ღირებულებასთან. ის გვიჩვენებს, თუ რა მატერიალური დანახარჯები უნდა განვახორციელოთ ან ფაქტიურად უკვე დაიხარჯა პროდუქციის ერთეულის წარმოებაზე.

წარმოების მოცულობის ზრდის ტემპების და მატერიალური დანახარჯების თანაფარდობის კოეფიციენტი გამოითვლება მთლიანი ან სასაქონლო პროდუქციის ინდექსის შეფარდებით მატერიალური დანახარჯების ინდექსთან. იგი შეფარდებითად ახასიათებს მატერიალუკუგების დინამიკას და ამასთან ერთად გვიჩვენებს მისი ზრდის ფაქტორებს.

პროდუქციის თვითღირებულებაში მატერიალური დანახარჯების ხვედრითი წონა გამოითვლება მატერიალური დანახარჯების ჯამის შეფარდებით წარმოებული პროდუქციის მთლიან თვითღირებულებასთან. ამ მაჩვენებლის დინამიკა ახასიათებს პროდუქციის მატერიალტევადობის (მასალატევადობის) ცვლილებას.

მატერიალური დანახარჯების კოეფიციენტი წარმოადგენს მატერიალური დანახარჯების ფაქტიური ჯამის შეფარდებას გეგმიურთან, რომელიც გადათვლილია (ხელახლაა დათვლილი) გამოშვებული პროდუქციის ფაქტიურ მოცულობაზე. იგი აჩვენებს, თუ რამდენად ეკონომიურად იხარჯება მასალები წარმოების პროცესში, ხომ არა აქვს ადგილი მათ გადახარჯვას დადგენილ ნორმასთან შედარებით. თუ კოეფიციენტი მეტია 1-ზე, ეს ნიშნავს, რომ მოხდა მატერიალური რესურსების გადახარჯვა და პირიქით, თუ კოეფიციენტი ნაკლებია 1-ზე, მაშინ მატერიალური რესურსები გამოყენებულია უფრო ეკონომიურად.

მატერიალტევადობის (მასალატევადობის) კერძო მაჩვენებლები გამოიყენება მატერიალური რესურსების (ნედლეულტევადი, მეტალტევადი, სათბობტევადი, ენერგოტევადი და სხვა) ცალკეული სახეების გამოყენების ეფექტურობის დასახასიათებლად, ასევე, ცალკეული ნაკეთობების მატერიალტევადობის დონის დასახასიათებლად (პროდუქციის ერთეულზე დახარჯული მასალების ღირებულების შეფარდება მის საბითუმო ფასზე).

ხვედრითი მატერიალტევადობა შეიძლება გამოითვალოს, როგორც ღირებულებითი, ასევე, ნატურალური ან პირობით-ნატურალური სახით (i -ური სახის პროდუქციის წარმოებაზე

დახარჯული მატერიალური რესურსების რაოდენობის შეფარდება ამ სახის გამოშვებული პროდუქციის რაოდენობასთან).

ანალიზის დროს მასალების გამოყენების ეფექტურობის მხვენებლების ფაქტიურ დონეს ადარებენ გეგმიურს, შეისწავლიან მათ დინამიკას და ცვლილების მიზეზებს, ასევე, გააგენას პროდუქციის წარმოების მოცულობაზე.

მატერიალტევალობა (მასალატევალობა), ისევე, როგორც მატერიალუკუება, დამოკიდებულია მთლიანი პროდუქციის მოცულობასა და მის წარმოებაზე გამოყენებული მატერიალური ხარჯების ჯამზე. თავის მხრივ, მთლიანი (სასაქონლო) პროდუქციის მოცულობა ღირებულების მიხედვით, შეიძლება შეიცვალოს წარმოებული პროდუქციის რაოდენობის, მისი სტრუქტურის და გასაცემი ფასების ხარჯზე. მატერიალური დანახარჯების ჯამი ასევე დამოკიდებულია წარმოებული პროდუქციის მოცულობასა, სტრუქტურასა, ერთეული პროდუქციის წარმოებაზე დახარჯული მასალებისა და მათ ღირებულებაზე. ამგვარად, საერთო მასალატევალობა დამოკიდებულია წარმოებული პროდუქციის სტრუქტურაზე, ერთეული პროდუქციის წარმოებაზე დახარჯული მასალების ნორმაზე, მატერიალური რესურსების ფასებსა და პროდუქციის გასაცემ ფასებზე.

საკონტროლო კითხვები:

1. ჩამოთვალეთ მატერიალური რესურსების გამოყენებისა და უზრუნველყოფის ძირითადი ამოცანები.
2. რას წარმოადგენს მატერიალური რესურსების დაფარვის შიდა წყაროები?
3. ჩამოაყალიბეთ „მატერიალტევალობის“ (მასალატევალობის) მხვენებლის ეკონომიკური არსი.
4. შეადგინეთ მატერიალური დანახარჯების კოეფიციენტის გამოსათვლელი ალგორითმი.

8. პროდუქციის თვითღირებულების ანალიზი

სამრეწველო პროდუქციის თვითღირებულება – ესაა, საწარმოს მიერ პროდუქციის წარმოებასა და რეალიზაციაზე გაწეული მიმდინარე ხარჯები გამოხატული ფულადი ფორმით. თვითღირებულება წარმოადგენს წარმოების საქმიანობის საბოლოო შედეგის–**მოგების** ფორმირების ერთ-ერთ ძირითად ფაქტორს.

თვითღირებულებაშია გამოხატული საწარმოს ყველა ხარჯები, რაც უკავშირდება პროდუქციის წარმოებასა და რეალიზაციას. ამ მაჩვენებლით გამოხატავენ მატერიალური, შრომითი და ფინანსური რესურსების გამოყენების ხარისხს, ცალკეული მუშაკებისა და მთლიანობაში ხელმძღვანელობის მუშაობის ხარისხს.

პროდუქციის თვითღირებულების ანალიზის ძირითადი ამოცანებია:

– პროდუქციის წარმოებაზე და რეალიზაციაზე გაწეული ხარჯების შესამცირებელი **რეზერვების გამოფლენა;**

– თვითღირებულების გეგმის შესრულების ობიექტური შეფასება და მისი ცვლილებები წინა საანგარიშო პერიოდებთან შედარებით, ასევე, მოქმედი კანონმდებლობის, სახელშეკრულებო და ფინანსური დისციპლინის დაცვა;

– ხარჯებზე პასუხისმგებელი ცენტრების უზრუნველყოფა აუცილებელი ანალიზური ინფორმაციით პროდუქციის თვითღირებულების ფორმირების ოპერატიული მართვის მიზნით;

– ცალკეულ ნაკეთობასა და პროდუქციის სახეებზე გეგმიური დანახარჯების, გეგმიური და ნორმატიული კალკულაციის შემუშავებისთვის ხელის შეწყობა.

ამ ამოცანების ხასიათი ადასტურებს პროდუქციის თვითღირებულების ანალიზის დიდ პრაქტიკულ მნიშვნელობას საწარმოს სამეურნეო საქმიანობაში.

ინფორმაციის მთავარი წყაროებია: საანგარიშო მონაცემები; საბუღალტრო აღრიცხვის მონაცემები; სინთეზური და ანალიზური ანგარიშები, რომლებიც ასახავენ მატერიალური, შრომის და ფულადი სახსრების დანახარჯებს, სათანადო უწყისები, ჟურნალ-ორდერები და აუცილებელ შემთხვევაში პირველადი დოკუმენტები; გეგმიური მონაცემები (სახარჯთაღრიცხვო, ნორმატიული მონაცემები პროდუქციის და

ცალკეული ნაკეთობების (სამუშაოების, მომსახურებების) დამზადებასა და რეალიზაციაზე გაწეული ხარჯების შესახებ).

8.1. სასაქონლო პროდუქციის ერთ მანეთზე დანახარჯების ანალიზი

პროდუქციის თვითღირებულების ყველაზე უფრო განზოგადოებულ მაჩვენებელს, რომელიც გამოხატავს მის პირდაპირ კავშირს მოგებასთან, წარმოადგენს ერთი ლარის (დოლარის ან სხვა ერთეულოვანი ვალუტის) სასაქონლო პროდუქციაზე გაწეული ხარჯების დონეს ($C_{ხვ}$). იგი გამოითვლება დანახარჯების საერთო ჯამის ($C_{საერთო}$) გაყოფით სასაქონლო პროდუქციის მთლიან მოცულობაზე ($P_{მთლ}$).

$$C_{ხვ} = \frac{C_{საერთო}}{P_{მთლ}} = \frac{\sum P_i \cdot C_i}{\sum P_i \cdot S_i}$$

სადაც, P_i – ნაკეთობის რაოდენობა ნატურალურ მაჩვენებლებში; C_i – ერთი ნაკეთობის თვითღირებულება (პროდუქციის ერთეულზე); S_i – ერთი ნაკეთობის ფასი.

ამ მაჩვენებელზე მოქმედებს მრავალი ფაქტორი, რომლებიც კავშირშია როგორც მრიცხველთან, ისე მნიშვნელთან. ერთი ლარის სასაქონლო პროდუქციაზე გაწეული დონის ცვლაზე უშუალო მოქმედებას ახდენს ოთხი ფაქტორი, რომლებიც პირდაპირ ფუნქციონალურ კავშირში არიან მასთან, ან ამ შედეგიან მაჩვენებელთან პირველი რიგის კავშირში იმყოფებიან. ესენია:

- გამოშვებული პროდუქციის სტრუქტურის ცვლილება;
- ცალკეული ნაკეთობების წარმოებაზე გაწეული ხარჯების დონის ცვლილება;
- ფასებისა და ტარიფების შეცვლა მოხმარებულ მატერიალურ რესურსებზე;
- ფასების ცვლილება სასაქონლო პროდუქციაზე.

პირველი ფაქტორი მოქმედებს ხარჯების საერთო ჯამზე პროდუქციის გაუპიროვნებელი ერთეულის საშუალო თვითღირებულების ცვლილების გზით, გამომდინარე კონკრეტული სახის პროდუქციის (ნაკეთობა, მომსახურება და სხვა, რომლებსაც აქვთ თავისი, სხვებისგან განსხვავებული

ინდივიდუალური თვითღირებულება) ხვედრითი წონის გაზრდიდან ან შემცირებიდან.

მეორე ფაქტორი უშუალოდ მოქმედებს 1 ლარი სასაქონლო პროდუქციის საწარმოო ხარჯის ცვლილებაზე (ცალკეული ნაკეთობების, სამუშაოების ან მომსახურებების საწარმოებლად გაწეული ხარჯების დონის ცვლილება). იგი მოიცავს მატერიალური, შრომითი და ფინანსური რესურსების ყველა ხარჯებს ერთეული პროდუქციის წარმოებასა და რეალიზაციაზე და მოცემულია კალკულაციაში გასავლის მუხლის სახით.

დანარჩენი ორი ფაქტორი ასახავს ფასების (და ტარიფების) ცვლილებას მოხმარებულ მატერიალურ რესურსებზე და გამოშვებულ პროდუქციაზე.

8.2. პროდუქციის თვითღირებულების სტრუქტურის და დინამიკის ანალიზი

საანგარიშო პერიოდში, წარმოების ხარჯების სტრუქტურის და მისი ცვლილებების ხარჯების ცალკეული ელემენტების მიხედვით შესწავლა, ასევე, ფაქტიურად გამოშვებული პროდუქციის ხარჯების მუხლების ანალიზი, წარმოადგენს თვითღირებულების ანალიზის შემდეგ ეტაპს და ხარჯების შემცირების და მოგების გაზრდის წყაროების მოძიების პროცესს.

წარმოების ხარჯების სტრუქტურის ანალიზი იწყება ხარჯების ცალკეული ელემენტების ხვედრითი წონის (პროცენტებში) და საანგარიშო პერიოდში (წლის, იშვიათად კი კვარტალის პერიოდში) მათი ცვლილების განსაზღვრით ხარჯების საერთო ჯამში.

ეკონომიკის მრავალი დარგისთვის ხარჯების საერთო ელემენტებია: მატერიალური (ნედლეული და ძირითადი მასალები; შესასყიდი მაკომპლექტებელი ნაკეთობები და ნახევარფაბრიკატები; საწარმოო ხასიათის სამუშაოები და მომსახურებები; დამხმარე მასალები; შესასყიდი სათბობი და ელექტრო ენერჯია); შრომის ანაზღაურების ხარჯები, ძირითადი საქმიანობით დაკავებულ მუშაკთა პრემიების ჩათვლით; ამორტიზაცია; ყველა სხვა ხარჯები, რომელთა ასახვა არ მოხდა წინა ელემენტებში.

ამ ელემენტების მიხედვით ხარჯების სტრუქტურის, ასევე, საანგარიშო პერიოდში მომხდარი ცვლილებების შესწავლა იძლევა ასეთი სტრუქტურის რაციონალურობის შეფასებისა და დასკვნის გაკეთების საშუალებას მისი ცვლილების აუცილებლობისა და შესაძლებლობის შესახებ მასალატევადობის ან შრომატევადობის შემცირების მიმართულებით. შესაბამისი დასკვნის დასასაბუთებლად შეიძლება გამოვიყენოთ განხილული ხარჯების ელემენტების ხვედრითი წონები სასაქონლო პროდუქციის ღირებულებაში, ე.ი. მათი წილი სასაქონლო პროდუქციის ჯამში. ფაქტიური ხარჯების გადახრები (განსხვავებები) ელემენტების მიხედვით (მოცემული აბსოლუტურ თანხებში), გამოხატავს მატერიალური, შრომის და ფინანსური რესურსების გამოყენების მხოლოდ საერთო შედეგებს და არა თვითღირებულების ცვლილებას, რადგანაც ისინი ასევე გამოწვეულია პროდუქციის წარმოების მოცულობისა და სტრუქტურის ცვლილებებითაც.

ამ ხარჯების შემცირებისთვის რეზერვების მოსაძიებლად ასევე აუცილებელია მათი ფუნქციონალური როლის შესწავლა საწარმოო პროცესში. ამ ნიშნის მიხედვით ისინი უნდა დაგავჯგუფოთ წარმოებასთან, მის ორგანიზაციასთან, მომსახურებასთან, მართვასა და გასაღებასთან დაკავშირებულ ხარჯების კალკულაციურ მუხლებთან.

8.3. პროდუქციის ცალკეული სახეების (ნაკეთობები, სამუშაოები, მომსახურებები) თვითღირებულების ანალიზი

მეურნეობის საბაზრო ეკონომიკის პირობებში მართვის დროს აქტუალური რჩება პროდუქციის თითოეული სახის ერთეულის ფაქტიური თვითღირებულების გაანგარიშება (გამოთვლა) და მისი ანალიზი, მათი რენტაბელობის რეალური შეფასებისა და ხარჯების შესამცირებლად დამატებითი რეზერვების მოძიება.

შედარების ბაზის სახით იღებენ ტექნიკურად დასაბუთებულ ნორმატივების, საშუალოგეგმიური ნორმების, ხელშეკრულების და სხვა პირობების მიხედვით შედგენილ კალკულაციებს. ამასთან, გამოთვლები კეთდება ცალ-ცალკე ცვლადი და მუდმივი (უცვლელი) ხარჯებისთვის. მუდმივები (მათი მუხლობრივი კავშირის (თუნდაც სუსტი) გათვალისწინებით პროდუქციის წარმოებასა და რეალიზაციასთან) ემატება

ცვლადებს გარკვეული ნიშნების მიხედვით ან მათი განაწილების ბაზებს პროდუქციის სახეების მიხედვით: პირდაპირ მატერიალ ხარჯებს, მუშაკების ხელფასებს, მოწყობილობის მუშაობის მანქანა-საათებს და სხვა.

თვითღირებულების შემცირების რეზერვები ითვალისწინებენ ეკონომიას:

- **მატერიალური ხარჯების შემცირების შედეგად**, რომელიც უნდა განხორციელდეს ორგანიზაციულ-ტექნიკური ღონისძიებების დანერგვის ხარჯზე, იგი განისაზღვრება, როგორც დანერგვამდე და დანერგვის შემდეგ მასალების ხარჯვის ნორმებს შორის სხვაობის ნამრავლი გამოსაშვებად გამზადებული ნაკეთობის დაგეგმილ რაოდენობასა და მასალის დაგეგმილ ფასზე;

- რეალიზაციის, ლიკვიდაციის, ძირითადი საშუალებების უსასყიდლოდ გადაცემის შედეგად, რომელიც განისაზღვრება, როგორც რეალიზებული ძირითადი საშუალებების საწყისი ღირებულების ნამრავლი ამორტიზაციის ნორმაზე;

- საწარმოო მოწყობილობის უფრო ეფექტური გამოყენების გზით, რომელიც განისაზღვრება, როგორც საანგარიშო და გეგმით გათვალისწინებულ პერიოდებში ყოველი 1 ათასი ლარის სასაქონლო პროდუქციის ამორტიზაციის ფასების სხვაობის ნამრავლი გეგმით გათვალისწინებულ პერიოდში სასაქონლო პროდუქციის მოცულობაზე.

ხდება გამოვლენილი თვითღირებულების შემამცირებელი რეზერვების დათვლა და განზოგადება.

საკონტროლო კითხვები:

1. ჩამოაყალიბეთ „თვითღირებულების“ ცნების ეკონომიკური არსი.
2. დაასახელეთ პროდუქციის თვითღირებულების ანალიზის ძირითადი ამოცანები.
3. ჩამოაყალიბეთ პროდუქციის თვითღირებულების სტრუქტურისა და დინამიკის ანალიზის მთავარი მიმართულებები.
4. დაახასიათეთ ხარჯების საერთო ელემენტები.
5. ჩამოთვალეთ თვითღირებულების შემცირების რეზერვების ძიების მთავარი მიმართულებები.

9. ბაჭიღვების მოცულობის, წარმოების ხარჯების და რეალიზაციიდან მიღებული მოგების (ხარაღის) ურთიერთკავშირის ანალიზი

9.1. წარმოების ხარჯების კლასიფიკაცია

წარმოების ნებისმიერ პროცესს თან ახლავს სხვადასხვა სახისა და მნიშვნელობის ხარჯები. მოქმედი გეგმის მიხედვით არსებობს პროდუქციის წარმოებისა და რეალიზაციის დროს წარმოშობილი ხარჯების აღრიცხვის ორი ვარიანტი. პირველი ითვალისწინებს პროდუქციის თვითღირებულების გამოთვლას ხარჯების *პირდაპირ* და *ირიბ* ხარჯებად დაჯგუფების გზით. პირდაპირი ხარჯები უშუალოდ მოქმედებს თვითღირებულებაზე, ხოლო ირიბი ნაწილდება პროდუქციის სახეების მიხედვით საწარმოში არსებული მეთოდის თანახმად. მეორე ვარიანტი ფართოდ გამოიყენება ეკონომიკის მხრივ განვითარებულ ქვეყნებში და გულისხმობს ხარჯების განსხვავებული სახით დაჯგუფებას – *ცვალებად* (საწარმოო) და *მუდმივებად*. პირველი იცვლება წარმოების მოცულობის პროპორციულად, მეორე რჩებიან სტაბილური წარმოების მოცულობის ცვლილებისას.

ცვლადი ხარჯებია:

- პირდაპირი მატერიალური ხარჯები;
- სათბობი და ენერგია ტექნოლოგიური მიზნებისათვის;
- საწარმოს პერსონალის ხელფასი შესაბამისი

ანარიცხებით;

- მოწყობილობის შენახვის, ექსპლუატაციის და რიგი სხვა საწარმოო ხარჯები.

მუდმივ (უცვლელ) ხარჯებს მიეკუთვნება:

- ამორტიზაციის ანარიცხები;
- ხელფასები, რომლებიც არ მიეკუთვნება უშუალოდ კონკრეტული პროდუქციის სახეებს;
- არენდის გადასახადი;
- პროცენტები კრედიტებით სარგებლობისთვის და სხვა ხარჯები.

აუცილებელია აღინიშნოს ასეთი კლასიფიკაციის გარკვეული პირობითობა, რადგანაც ხარჯების ესა თუ ის მუხლი, სხვადასხვა პირობებში, შესაძლოა იყოს ან არ იყოს დამოკიდებული რეალიზაციის მოცულობაზე, ხოლო ზოგიერთი სახის ხარჯები შეიძლება ატარებდეს ნახევრადცვალებად (ნახევრადმუდმივ) ხასიათს.

9.2. გაყიდვების მოცულობის, წარმოების ხარჯების და რეალიზაციიდან მიღებული მოგების თანაფარდობის ანალიზის არსი და როლი მართვის გადაწყვეტილებების მიღებაში

საწარმოს ხარჯების წარმოების მოცულობაზე დამოკიდებულების პრინციპის მიხედვით კლასიფიკაციის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრაქტიკული შედეგია - მოგების პროგნოზირების შესაძლებლობა (გამომდინარე ხარჯების სავარაუდო მდგომარეობიდან), ასევე თითოეული კონკრეტული სიტუაციისთვის რეალიზაციის მოცულობის განსაზღვრა, რაც უზრუნველყოფს უზარალო (ზარალის გარეშე) საქმიანობას.

რეალიზაციიდან მიღებული ამონაგების სიდიდეს, რომლის დროსაც საწარმოს საშუალება ექნება დაფაროს ყველა ხარჯები მოგების მიღების გარეშე, უწოდებენ **წარმოების კრიტიკულ მოცულობას (უზარალობის წერტილს)**.

გაყიდვების კრიტიკული მოცულობის განსაზღვრისთვის შეიძლება გამოყენებული იყოს გამოსახულება:

$$R = C_{\text{მუდმივი}} + C_{\text{ცვალებადი}} + P_{\text{მოგება}}$$

სადაც, R - რეალიზაციის მოცულობა ღირებულებით გამოხატული (ამონაგები რეალიზაციიდან); $C_{\text{მუდმივი}}$ - მუდმივი (უცვლელი) ხარჯები; $C_{\text{ცვალებადი}}$ - ცვლადი ხარჯები; $P_{\text{მოგება}}$ - მოგება.

იმის გამო, რომ განსაზღვრის მიხედვით, კრიტიკულად ითვლება ის მოცულობა, რომლის დროსაც ამონაგები უდრის (უტოლდება) მთლიან ხარჯებს (მოგების გარეშე), კრიტიკული მოცულობის განმსაზღვრელი ფორმულა ($R_{\text{კრიტიკული}}$) მიიღებს შემდეგ სახეს:

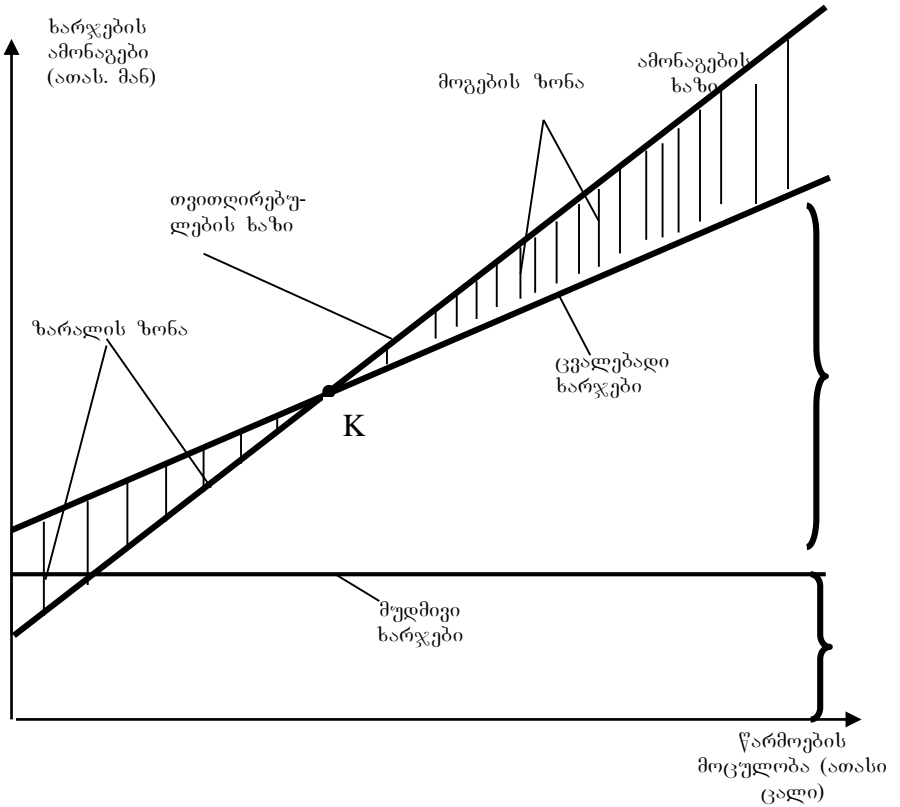
$$R_{\text{კრიტიკული}} = C_{\text{მუდმივი}} + C_{\text{ცვალებადი}}$$

რადგანაც ცვლადი ხარჯები, მათი განსაზღვრების პრინციპის თანახმად, დამოკიდებულია რეალიზაციის მოცულობაზე, შეგვიძლია ჩავწერთ, რომ $C_{\text{მუდმივი}} = a \cdot R$ სადაც a - არის პროპორციულობის კოეფიციენტი.

მაშინ

$$R_{\text{კრიტიკული}} = \frac{C_{\text{მუდმივი}}}{1-a}$$

აღნიშნული პროცესის სურათი წარმოდგენილია ნახ. 8-ზე მოცემული გრაფიკის სახით.

ნახ. 8. უზარალო (ზარალისგარეშე) წარმოების გრაფიკი

ფინანსური შედეგების პროდუქციის წარმოებასა და რეალიზაციაზე დამოკიდებულების გრაფიკს შეიძლება მივცეთ შემდეგი სახის ეკონომიკური ინტერპრეტაცია. იქ, სადაც გადაიკვეთებიან ამონაგების და თვითღირებულების საზოები (K

წერტილი), მიიღწევა უზარალობის მდგომარეობა, რადგანაც ამ წერტილში საერთო შემოსავალი საკმარისია მუდმივი (უცვლელი) და ცვალებადი (ცვლადი) ხარჯების დაფარვისთვის. ამ წერტილის ქვემოთ რეალიზაციის მოცულობის დროს, საწარმოს არ შეუძლია ყველა ხარჯის დაფარვა, ამიტომ, მისი საქმიანობის ფინანსური შედეგია ზარალი. პირიქით, კრიტიკულზე მეტი რეალიზაციის მოცულობის დროს, ფინანსური შედეგი დადებითია, ე.ი. საწარმოს საქმიანობა მომგებიანია.

გრაფიკის გამოყენება იძლევა შებრუნებული ამოცანის გადაჭრის საშუალებას: გამომდინარე მოცემული მოგებიდან, განისაზღვრება მის მისაღებად აუცილებელი რეალიზაციის მოცულობა და მისი შესაბამისი შემოსავლების დონე.

9.3. წარმოების კრიტიკული მოცულობის ფაქტორული ანალიზი

კრიტიკული მოცულობის სიდიდეზე მოქმედებენ: პროდუქციის ერთეულზე ცვლადი ხარჯების (დანახარჯების) ცვლილება, მუდმივი (უცვლელი) ხარჯების სიდიდე, ასევე ნაკეთობის გასაყიდი ფასის ცვლილება. თუ რეალიზაციის მოცულობას წარმოვადგენთ, როგორც $R \cdot P$, სადაც R – რეალიზაციის მანვენებელია ნატურალურ მანვენებლებში; P – გასაყიდი ფასია, მაშინ მივიღებთ

$$R \cdot P = \frac{C_{\text{მუდმივი}}}{1 - C_{\text{ცვალებადი}}}$$

ან

$$R_{\text{კრიტიკული}} = \frac{C_{\text{მუდმივი}}}{(1-a) \cdot P}$$

მუდმივი ხარჯების სიდიდის ცვლილების გავლენა კრიტიკულ მოცულობაზე შეიძლება განისაზღვროს ფორმულით:

$$\Delta R_{\text{კრ.მუდ.}} = \frac{C_{\text{მუდ.}}^1}{(1-a) \cdot P} - \frac{C_{\text{მუდ.}}^0}{(1-a) \cdot P} = \frac{\Delta C_{\text{მუდ.}}}{(1-a) \cdot P}$$

სადაც, $C_{\text{მუდმ}}^1$, $C_{\text{მუდმ}}^0$ - მუდმივი ხარჯებია, შესაბამისად, სავარაუდო და მიმდინარე ($\Delta C_{\text{მუდმ}} = C_{\text{მუდმ}}^1 - C_{\text{მუდმ}}^0$)

როგორც ფორმულიდან ჩანს, უცვლელი (მუდმივი) ხარჯების ჯამის ნებისმიერი გადიდება, იწვევს წარმოების კრიტიკული მოცულობის ზრდას და პირიქით. ანუ, ჩნდება განსაზღვრული რაოდენობის ნაკეთობების დამატებით გაყიდვის აუცილებლობა, რათა რეალიზაციიდან მიღებულმა ამონაგებმა გადაფაროს ახალი გაზრდილი დანახარჯები.

წარმოების კრიტიკულ მოცულობაზე ცვლადი ხარჯების გაყვანა შეიძლება განისაზღვროს შემდეგნაირად:

$$\Delta P_{\text{კრ.}C_{\text{ვ}}} = \frac{C_{\text{ვ}}}{(1 - \frac{C_{\text{ვ}}^1}{P}) \cdot P} - \frac{C_{\text{ვ}}}{(1 - \frac{C_{\text{ვ}}^0}{P}) \cdot P} = C_{\text{ვ}} \left(\frac{1}{P - C_{\text{ვ}}^1} - \frac{1}{P - C_{\text{ვ}}^0} \right),$$

სადაც $C_{\text{ვ}}^1$, $C_{\text{ვ}}^0$ წარმოადგენენ სავარაუდო და მიმდინარე ცვალებად ხარჯებს პროდუქციის ერთეულზე; $a = C_{\text{ვ}}/P$ - ცვალებადი ხარჯების შეფარდება რეალიზაციის ფასთან.

სიმარტივისთვის განხილული იყო უზარალო ერთპროდუქტიანი (ერთნაწარმიანი) წარმოების მაგალითი, ე.ი. წარმოება, რომელიც უშვებს მხოლოდ ერთი სახის პროდუქციას. თუმცა, როგორც წესი, საწარმოთა უმრავლესობა ამზადებს მრავალნომენკლატურიან ნაწარმს. ამ პირობებში კრიტიკული მოცულობის განსაზღვრა პრინციპულად არ იცვლება და განისაზღვრება შემდეგი ფორმულით:

$$R_{\text{კრ}} = \sum_{i=1}^n R_i \cdot (P_i - C_{\text{ვ}i}) - C_{\text{მუდმ}}$$

სადაც R_i - i -ური სახის ნაკეთობების რეალიზაციის რაოდენობაა (ნატურალურ მაჩვენებლებში), $i = 1 \div n$ - გამოშვებული ნაკეთობის ნომენკლატურაა.

სხვადასხვა ფაქტორების, გაყიდვის კრიტიკულ მოცულობაზე მოქმედების ცვლილების განხილვისას, მხედველობაში იყო მიღებული უზარალო საქმიანობის პირობები (მიღწევები). უზარალო წარმოების ანალიზის ლოგიკურ გაგრძელებას წარმოადგენს მოგების ანალიზი, რომელიც საშუალებას იძლევა განვსაზღვროთ, თუ რეალიზაციის როგორი

მოცულობისთვისაა შესაძლებელი საწარმოსთვის აუცილებელი მოგების მიღება. ამ მიზნით გამოიყენება ფორმულები:

$$W = R \cdot P - RC_{\text{გვ}} - C_{\text{მუდმ}};$$

$$\Delta W = \Delta W^1 - \Delta W^0 = P^1 \cdot (P - C_{\text{გვ}}) - C_{\text{გვ}} - [P^0 \cdot (P - C_{\text{გვ}}) - C_{\text{მუდმ}}] =$$

$$= \Delta P (P - C_{\text{გვ}})$$

$$\Delta P = \frac{\Delta W}{P - C_{\text{გვ}}}$$

სადაც, $\Delta W^1, \Delta W^0$ - მოგების სიდიდე, შესაბამისად, სავარაუდო და ნამდვილი.

საკონტროლო კითხვები:

1. რა მიზნით ხდება ხარჯების გაყოფა ცვალებადებად და მუდმივებად?
2. განსაზღვრეთ წარმოების კრიტიკული მოცულობის ცნება.
3. როგორ იცვლება ცვალებადი ხარჯები რეალიზაციიდან მიღებული ამონაგების გაზრდის დროს?
4. როგორ იცვლება მუდმივი ხარჯების წილი რეალიზაციიდან მიღებულ ამონაგებში, რეალიზებულ პროდუქციაზე ფასების გაზრდის დროს და სხვა უცვლელი პირობებში?
5. კრიტიკული მოცულობა რეალიზაციით გამოწვეული ზარალის პირობებში მეტია თუ ნაკლები რეალიზაციიდან მიღებულ ამონაგებზე?

ნაწილი II

10. ფინანსური შედეგების ანალიზი

10.1. ფინანსური შედეგების მნიშვნელობა და ამოცანები

ორგანიზაციის (საწარმოს) საწარმოო, გასაღების, მომარაგების და ფინანსური საქმიანობის შედეგები დასრულებულ ფულად გამოხატულებას იღებენ ფინანსური შედეგების მაჩვენებელთა სისტემაში. ორგანიზაციის საქმიანობის მნიშვნელოვანი ფინანსური შედეგები განზოგადებულია წლიურ ბალანსში და კვარტალური ანგარიშების ანგარიშში – მოგებისა და ზარალის შესახებ.

ფინანსური შედეგების მაჩვენებლების სისტემა (გამოყენების ეფექტურობის მიხედვით) მოიცავს აბსოლუტურ (მოგება) და ფარდობით (რენტაბელობა) მაჩვენებლებს.

მოგება წარმოადგენს ორგანიზაციის სამეურნეო საქმიანობის საბოლოო ფინანსურ შედეგს. იგი წარმოადგენს წმინდა შემოსავლის რეალიზებულ ნაწილს და შექმნილია ზედმეტი (დამატებითი) შრომით. მოგების მნიშვნელობა, ერთის მხრივ, განპირობებულია იმით, რომ იგი ძირითადად დამოკიდებულია ორგანიზაციის საქმიანობის ხარისხზე, ზრდის მისი მუშაკების ეკონომიკურ დაინტერესებას იმისათვის, რომ ეფექტურად გამოიყენონ რესურსები, რადგან მოგება წარმოადგენს წარმოების და სოციალური განვითარების მთავარ წყაროს, ხოლო მეორეს მხრივ, იგი წარმოადგენს სახელმწიფო ბიუჯეტის ფორმირების მნიშვნელოვან წყაროს. ამრიგად, მოგების თანხის გაზრდაში დაინტერესებულია როგორც ორგანიზაცია, ისე სახელმწიფო. მოგების ზრდა (ნამატი) შეიძლება არა მხოლოდ საწარმოს კოლექტივის შრომითი წვლილის გაზრდის შედეგად, არამედ, სხვა ფაქტორებითაც. ამიტომ, აუცილებელია მოგების ფორმირების, განაწილების და გამოყენების სისტემატური ანალიზის ჩატარება.

აქვე უნდა გავითვალისწინოთ, რომ მოგების სიდიდის აბსოლუტური მნიშვნელობა (აბსოლუტური მოგება) არასაკმარისად ახასიათებს ორგანიზაციის საქმიანობის ეფექტურობას, რადგანაც სრული ზომით არ „ფლობს“ შედარების თვისებას. ამიტომ, აუცილებელია რენტაბელობის მაჩვენებლების გამოთვლა, რომლებიც წარმოადგენენ ორგანიზაციის ეფექტური

საქმიანობის ფინანსური შედეგების შეფარდებით (ფარდობით) მახასიათებლებს. ისინი ადგენენ (გვინვენებენ) შემოსავლიანობას (მომგებიანობას) სხვადასხვა პოზიციებიდან და მოგების მაჩვენებლებთან ერთობლივად (ერთად) გვაძლევენ ორგანიზაციის საკუთარი საშუალებების (თანხების) ფორმირებისა და მათი გამოყენების სრულ დახასიათებას.

ორგანიზაციის საქმიანობის ფინანსური შედეგების ანალიზის ძირითადი ამოცანებია:

- ფინანსური შედეგების (მოგების და რენტაბელობის) აბსოლუტური და ფარდობითი (შეფარდებითი) მაჩვენებლების დინამიკის შეფასება;
- პროდუქციის რეალიზაციიდან (სამუშაოები, მომსახურებები) მიღებული მოგების ფაქტორული ანალიზი;
- სხვა რეალიზაციიდან, არასარეალიზაციო საქმიანობიდან მიღებული ფინანსური შედეგების ანალიზი;
- სუფთა მოგების გამოყენების ანალიზი და შეფასება;
- წარმოების მოცულობის, ხარჯების და ბრუნვის ოპტიმიზაციის საფუძველზე მოგებისა და რენტაბელობის ზრდის შესაძლო რეზერვების გამოვლენა და შეფასება;
- ღონისძიებების შემუშავება გამოვლენილი რეზერვების გამოსაყენებლად.

10.2. ორგანიზაციის საქმიანობის ფინანსური შედეგების დონების, დინამიკის და სტრუქტურის ანალიზი

ორგანიზაციის საქმიანობის ფინანსური შედეგების ანალიზი ითვალისწინებს:

1) თითოეული მაჩვენებლის ცვლილებების გამოკვლევას მიმდინარე პერიოდისთვის (ჰორიზონტალური ანალიზი);

2) შესაბამისი მაჩვენებლების და მათი ცვლილებების სტრუქტურის გამოკვლევას (ვერტიკალური ანალიზი);

3) მაჩვენებლების ცვლილების დინამიკის შესწავლას რიგი საანგარიშო პერიოდისთვის (ტრენდული ანალიზი).

ანალიზის პროცესში გამოითვლება შემდეგი მაჩვენებლები:

1) აბსოლუტური გადახრა:

$$\Delta P = P_1 - P_0$$

სადაც ΔP - მოგების ცვლილება; P_1 – მოგება საანგარიშო პერიოდში; P_0 – საბაზისო პერიოდის მოგება.

2) ზრდის ტემპი:

$$T_p = \frac{P_1}{P_0} \cdot 100\%$$

3) რეალიზაციიდან მიღებულ ამონაგებში ნომენკლატურის თითოეული სახეობის დონის განსაზღვრა შესაძლებელია ტოლობით (%):

$$\Delta P_i = \frac{P_i}{P_0} \cdot 100\%$$

მაჩვენებლები გამოითვლება საბაზისო და საანგარიშო პერიოდებში.

4) სტრუქტურის ცვლილება:

$$\Delta L = LP_1 - LP_0$$

სადაც LP_1 – საანგარიშო პერიოდის დონე; LP_0 – საბაზისო პერიოდის დონე.

ანალიზისთვის გამოიყენება მოგების შემდეგი მაჩვენებლები:

1. საბალანსო (მთლიანი) მოგება, რომელშიც შედის:
 - პროდუქციის რეალიზაციის, სამუშაოების შესრულების, მომსახურების გაწევის შედეგად მიღებული შემოსავლები და ხარჯები;
 - საფინანსო და საინვესტიციო საქმიანობით მიღებული შემოსავლები და ხარჯები;
 - ორგანიზაციის არარეალიზაციური შემოსავლები და ხარჯები.
2. პროდუქციის რეალიზაციიდან მიღებული მოგება წარმოადგენს მარჟინარული მოგების და მუდმივი ხარჯების სიდიდებს შორის სხვაობას საკვლევი პერიოდისთვის;
3. მარჟინალური მოგება წარმოადგენს სხვაობას რეალიზაციიდან მიღებულ ამონაგებსა და გაყიდული პროდუქციის პირდაპირ საწარმოო ხარჯებს შორის;
4. დასაბეგრი მოგება, მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად, წარმოადგენს სხვაობას საბალანსო მოგებასა და საშემოსავლო გადასახადით დასაბეგრი მოგების თანხას (ფასიანი ქაღალდებისა და ერთობლივ საქმიანობაში წილობრივი მონაწილეობის მიხედვით), ასევე, მოგების გადახდაზე არსებული შეღავათების თანხას შორის;

5. წმინდა (გაუნაწილებელი) მოგება – მოგების თანხა, რომელიც რჩება ორგანიზაციის განკარგულებაში ყველა გადასახადების, მოსაკრებლების, ეკონომიკური სანქციების გადახდის შემდეგ;

6. კაპიტალიზირებული (რეინვესტირებული) მოგება – წარმოადგენს გაუნაწილებელი (წმინდა) მოგების ნაწილს, რომელიც იდება დაგროვების ფონდში ორგანიზაციის აქტივების ზრდის დასაფინანსებლად;

7. მოხმარებული მოგება – მოგების თანხა, რომელიც მიმართულია ორგანიზაციის დამაარსებლების, პერსონალის დივიდენდების გადასახდელად (დასაფარად) ან სოციალური პროგრამების სარეალიზაციოდ.

ფინანსური შედეგების დინამიკის შესწავლა მისი შემადგენელი ელემენტების მიხედვით საშუალებას იძლევა შეეაფასოს:

- კონკურენტული პოზიციები (მაგ., გაყიდვებით მიღებული მოგების ზრდა, მიუთითებს ორგანიზაციის კონკურენტუნარიანობასა და მისი პროდუქციის ზრდაზე);
- ორგანიზაციების აქტივების მართვის სტრატეგია (მაგ., ერთსა და იმავე დროს გაყიდვებით მიღებული მოგების შემცირება და საოპერაციო შემოსავლების ზრდა, შეიძლება ნიშნავდეს ძირითადი სახის შეკვეცას ოპერაციების ზრდასთან ერთად, რაც დაკავშირებულია ქონების არენდაში გადაცემასთან);
- სამეურნეო-სამართლებრივი მუშაობის „ხარისხი“ ორგანიზაციაში (მაგ., არარეალიზებული შემოსავლების ზრდა მიუთითებს მაღალი დონის საპრეტენზიო მუშაობაზე, ან დებიტორული დავალიანების გადახდევინებაზე, რომელიც აღიარებული იყო უიმედოდ).

10.3. რეალიზაციით მიღებული მოგების ფაქტორული ანალიზი

პროდუქციის რეალიზაციით მიღებულ მოგებას უდიდესი ხვედრითი წონა აქვს საბალანსო მოგების სტრუქტურაში. იგი წარმოადგენს ორგანიზაციის საქმიანობის საბოლოო შედეგს, როგორც წარმოების, ისე ბრუნვის სფეროში. პროდუქციის რეალიზაციიდან (P_r) მიღებული მოგების ფორმალიზებული შედეგი, შეიძლება ჩავწეროთ ასეთი სახით:

$$P_r = W_r - S - S_k - S_m$$

სადაც P_r – პროდუქციის რეალიზაციიდან მიღებული ამონაგები; S – თვითღირებულება; S_k – კომერციული ხარჯები; S_m – მართვასთან დაკავშირებული ხარჯები.

პროდუქციის რეალიზაციით მიღებული მოგების სიდიდე ფორმირდება შემდეგი ფაქტორების გავლენით: რეალიზაციის მოცულობით და სტრუქტურით, მისი სრული თვითღირებულებით და საბითუმო (სანარდო) ფასებით. რეალიზაციის მოცულობის ცვლილებასა და მიღებული მოგების სიდიდეს შორის არსებობს პირდაპირპროპორციული დამოკიდებულება რენტაბელური პროდუქციის რეალიზაციის დროს და უკუპროპორციული (შებრუნებული) დამოკიდებულება ზარალიანი პროდუქციის რეალიზაციის დროს.

1. „ამოგება რეალიზაციიდან“ ფაქტორის გავლენის ანგარიში.

ამ ფაქტორის გავლენის გამოთვლა უნდა დაიყოს ორ ნაწილად, რადგანაც ამონაგები წარმოადგენს რეალიზებული პროდუქციის რაოდენობისა და ფასის ნამრავლს, ამიტომ, ჯერ გამოვითვლით გავლენას გასაყიდი ფასისას მოგებაზე, რა ფასითაც ხდებოდა პროდუქციის ან საქონლის რეალიზაცია, ხოლო შემდეგ გამოვითვლით გავლენას გაყიდული პროდუქციის ფიზიკური ცვლილების მოგებაზე. მაშინ ფასის ინდექსი (I_b)

$$(I_b) = \frac{100\% \pm \Delta B\%}{100} \%,$$

სადაც $\Delta B\%$ – ფასის ნაზრდი (შემცირება) პროდუქციაზე საანალიზო პერიოდში გამოსახული %-ში.

შესაბამისად, გაყიდვიდან ამონაგები საანგარიშო პერიოდში შესადარ ფასებში, გამოისახება:

$$B_p^1 = B_{p_1} / I_b,$$

სადაც B_p^1 – ამონაგები გაყიდვებიდან შეტოლებულ ფასებში; B_{p_1} – საანგარიშო პერიოდში გაყიდული პროდუქციიდან ამონაგები; I_b – ფასის ინდექსი.

ამონაგებზე ფასების ცვლილების გავლენა, გამოითვლება შემდეგი ფორმულით:

$$\Delta B^b = B_{p_1} - B_p^1$$

გაყიდული პროდუქციის რაოდენობის ცვლილების გავლენა ამონაგებზე გამოითვლება ფორმულით:

$$\Delta B_{\text{რაოდ}} = \Delta B_{r1} - \Delta B_{r0}$$

1.1. ფაქტორ „ფასის“ გავლენა მოგებაზე.

იმის გასაგებად, თუ რა გავლენას ახდენს ფასის ცვლილება გაყიდვით მიღებული მოგების თანხის ცვლილებაზე, ჩავატაროთ შემდეგი სახის გამოთვლა:

$$\Delta P_{\text{ფ}} = (\Delta B_{\text{ფ}} \cdot R_0) / 100$$

1.2. „გაყიდული პროდუქციის (საქონლის) რაოდენობის“ ფაქტორის გავლენის ანგარიში.

გაყიდული პროდუქციის რაოდენობის ცვლილების გავლენა გაყიდვიდან მიღებული მოგების თანხაზე შეიძლება გამოვიანგარიშოთ შემდეგნაირად:

$$\Delta P_{\text{ᄁ}} = [(B_1 - B_0) - \Delta B_{\text{ფ}}] \cdot \frac{R_0^0}{100} = \Delta B_{\text{ᄁ}} \cdot R_0^0 / 100,$$

სადაც $\Delta P_{\text{ᄁ}}$ – გაყიდვიდან მიღებული მოგების თანხის ცვლილებაა, გამოწვეული ფასების შეცვლით.

$\Delta P_{\text{ᄁ}}$ – გაყიდვებით მიღებული მოგების ცვლილება, რომელიც გამოიწვია „გაყიდული პროდუქციის რაოდენობის“ - ფაქტორმა; B_1, B_0 - წარმოადგენს გაყიდვის ამონაგებს საანგარიშო (1) და ბაზისურ (0) პერიოდებში;

• R_0^0 – გაყიდვების რენტაბელობა ბაზისურ პერიოდში.

2. „გაყიდული პროდუქციის თვითღირებულების“ ფაქტორის გავლენა გამოითვლება შემდეგნაირად:

$$\Delta P_{\text{თვ}} = B_1 \cdot (C_1 - C_0) / 100,$$

სადაც C_1 და C_0 – წარმოადგენენ თვითღირებულების დონეებს საანგარიშო და საბაზისო პერიოდებში.

აქ, ანალიზის დროს, აუცილებელია იმის გათვალისწინება, რომ ხარჯები მოგების მიმართ წარმოადგენენ შებრუნებული მოქმედების ფაქტორებს.

3. „კომერციული ხარჯების“ ფაქტორის გავლენის ანალიზი.

გამოთვლებისთვის გამოიყენება წინა ფორმულის ანალოგიური ფორმულა:

$$\Delta P_{\text{კომ}} = B_1 \cdot (C_{\text{კომ1}} - C_{\text{კომ0}}) / 100,$$

სადაც $C_{კომ1}$ და $C_{კომ0}$ - წარმოადგენს კომერციულ ხარჯებს საანგარიშო და ბაზისურ პერიოდებში.

4. „მართვის ხარჯების“ ფაქტორის გავლენის გამოთვლა.
 $\Delta P_{მართ.} = B_1 \cdot (C_{მართ.1} - C_{მართ.0})/100$,

სადაც $C_{მართ.1}$ და $C_{მართ.0}$ – შესაბამისი მმართველობითი (მართვის) ხარჯებია საანგარიშო და ბაზისურ პერიოდებში.

10.4. წმინდა მოგების განაწილებისა და გამოყენების ანალიზი

წმინდა (სუფთა) მოგება წარმოადგენს სხვაობას (საანგარიშო პერიოდისთვის) გადასახადით დაბეგრულ საბალანსო მოგებასა და გადასახადის სიდიდეს შორის (შელავათების გათვალისწინებით).

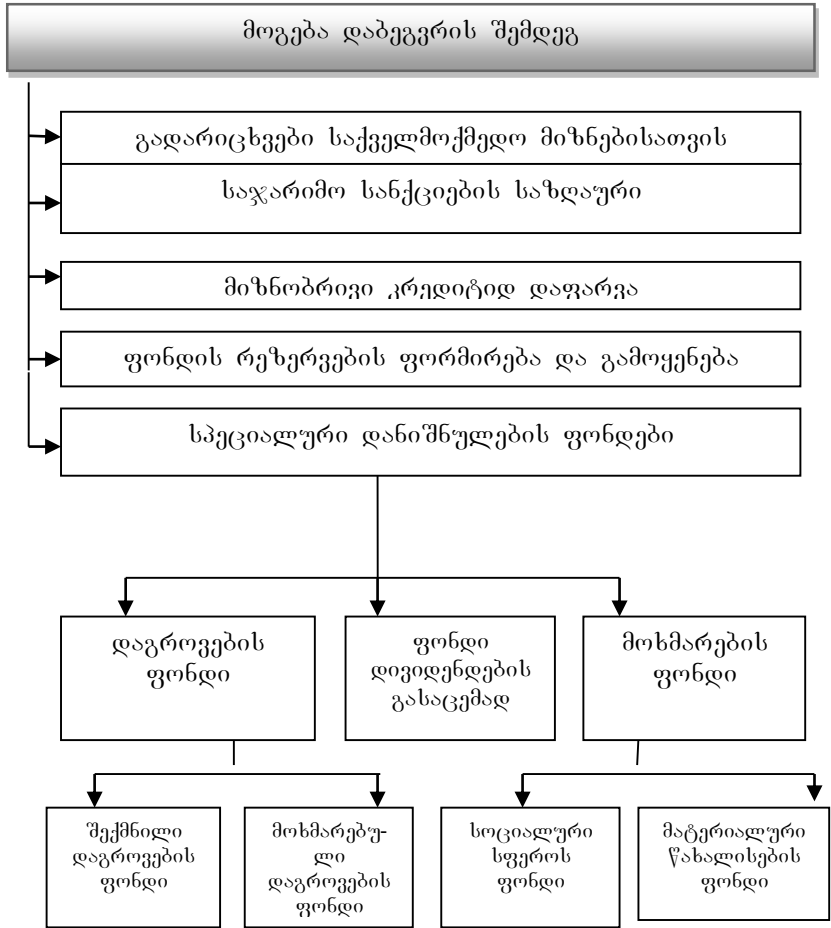
წმინდა მოგება წარმოადგენს ორგანიზაციის ეკონომიკის განვითარების საფუძველს.

მოგების გამოყენების და განაწილების პრინციპები განისაზღვრება ორგანიზაციის მიერ დამოუკიდებლად და აისახება სააღრიცხვო პოლიტიკაში. ამ დროს ორგანიზაცია ხელმძღვანელობს მოგების მასშტაბებით, ეკონომიკის განვითარების პერსპექტივებით და კონკრეტული მიმართულების საქმიანობით, რომლის გათვალისწინების შედეგად, შეიძლება შეიცვალოს მოგების გამოყენების ცალკეული მიმართულებები კონკრეტული სიტუაციის შესაბამისად.

კანონმდებლობისა და დაწესებული დოკუმენტების მიხედვით ორგანიზაცია ანაწილებს და გამოიყენებს წმინდა მოგებას შემდეგი ძირითადი მიმართულებებით (ნახ. 1).

წლის განმავლობაში ორგანიზაცია ხარჯავს წინა წლების მოგებას და მიმართავს მას მიმდინარე საჭიროებებზე დანიშნულების შესაბამისად.

მოგების ნაწილი შესაძლოა დარჩეს განაწილების გარეშე – ჩნდება დამატებითი ფინანსური რეზერვი, რომელიც შეიძლება გამოყენებული იყოს ფონდების შესავსებად და საწესდებო კაპიტალის გასადიდებლად.

ნახ. 1. წმინდა მოგების განაწილების სქემა

წმინდა მოგების განაწილებისა და გამოყენების ანალიზი უნდა ჩატარდეს შემდეგი წესის მიხედვით:

1. უნდა გავანალიზოთ მოგებიდან თვითიური თანხების ჯამისა და ხვედრითი წონის (წილის) ცვლილება გეგმიურთან და ბაზისურ პერიოდთან შედარებით;
2. უნდა მოვახდინოთ ფონდების შექმნის ფაქტორული ანალიზი;

3. უნდა მოვახდინოთ სპეციალური ფონდების მოძრაობის (მსვლელობის) ანალიზი;
4. უნდა შევაფასოთ დაგროვების და მოხმარების ფონდების გამოყენების ეფექტურობა ეკონომიკური პოტენციალის ეფექტურობის მაჩვენებლებთან მიმართებით.

10.5. რენტაბელობის ანალიზი

„შედგვიანობის“ ცნებაზე საუბრისას, მოგების ცნების გარდა, განიხილავენ რენტაბელობის საკითხსაც. ამ შემთხვევაში ჩანს, თუ რამდენად ეფექტურად იყენებს ორგანიზაცია თავის საშუალებებს მოგების მისაღებად.

რენტაბელობის ძირითადი მაჩვენებლები შეიძლება დაიყოს შემდეგ ჯგუფებად:

პროდუქციის (სამუშაოების, მომსახურებების) შემოსავლიანობის მაჩვენებლები. გამოითვლება პროდუქციის რეალიზაციით მიღებული ამონაგებისა და წარმოებაზე დახარჯული ხარჯების საფუძველზე:

– გაყიდვების რენტაბელობა (R_s) – უჩვენებს, თუ გაყიდვებიდან მიღებული რა სიდიდის მოგება მოდის რეალიზებულ ერთეულ პროდუქციაზე:

$$R_s = \frac{P_r}{W_r} \cdot 100\%$$

– ძირითადი საქმიანობის რენტაბელობა R_d – უჩვენებს, თუ გაყიდვით მიღებული რა მოგება მოდის ხარჯების ერთეულზე:

$$R_d = \frac{P_r}{S_d} \cdot 100\%$$

სადაც S_d – წარმოადგენს პროდუქციის წარმოებისა და რეალიზაციის ხარჯებს.

ორგანიზაციის ქონების შემოსავლიანობის მაჩვენებლების ფორმირება ხდება რენტაბელობის დონის ანგარიშის საფუძველზე ქონების სიდიდის (მოცულობის) ცვლილების მიხედვით:

– მთელი კაპიტალის რენტაბელობა ან ეკონომიკური რენტაბელობა (R_k) – აჩვენებს ორგანიზაციის მთელი ქონების გამოყენების ეფექტურობას:

$$R_k = \frac{P_w}{A} \cdot 100\%,$$

სადაც R_w – წმინდა მოგება; A – ორგანიზაციის ქონების (აქტივობის) საშუალო ღირებულება.

ძირითადი სახსრების (საშუალებების) და სხვა არასაბრუნავი აქტივების რენტაბელობა R_{aq} – ძირითადი სახსრების და სხვა არასაბრუნავი აქტივების გამოყენების ეფექტურობის მაჩვენებელია:

$$R_{aq} = \frac{P_w}{F_{zs} + F_{aa}} \cdot 100\%,$$

სადაც F_{zs} – საწარმოს ძირითადი სახსრების (საშუალებების) საშუალო ღირებულება; F_{aa} – სხვა არასაბრუნავი აქტივების ღირებულება.

გამოყენებული კაპიტალის შემოსავლიანობის მაჩვენებელი. გამოიანგარიშება ინვესტირებული კაპიტალის ბაზაზე:

– **საკუთარი კაპიტალის რენტაბელობა R_s** – აჩვენებს საკუთარი კაპიტალის გამოყენების ეფექტურობას:

$$R_s = \frac{P_w}{K_s} \cdot 100\%,$$

სადაც K_s – წარმოადგენს საკუთარი კაპიტალის საშუალო ღირებულებას,

– **პერმანენტული კაპიტალის რენტაბელობა R_p** – უჩვენებს ორგანიზაციის საქმიანობაში ხანგრძლივი დროით ჩადებულ კაპიტალის გამოყენების ეფექტურობას:

$$R_p = P_w / (K_s + K_{sk}) \cdot 100\%,$$

სადაც K_{sk} – ხანგრძლივი სასესხო კაპიტალის საშუალო ღირებულებაა.

მოყვანილი მაჩვენებლები ახასიათებენ ორგანიზაციის საქმიანობის ეფექტურობას სხვადასხვა მიმართულებით: საქმიანობის შემოსავლიანობას, ხარჯების ანაზღაურებას და ა.შ., და წარმოადგენენ შედარებითი ანალიზის ფინანსური მდგომარეობის აუცილებელ ელემენტებს. ყველა მაჩვენებელი შესაძლებელია გამოითვალოს საბალანსო მოგების, პროდუქციის

რეალიზაციით მიღებული მოგების და წმინდა მოგების საფუძველზე.

10.6. რენტაბელობის ფაქტორული ანალიზი

ვინაიდან რენტაბელობა წარმოადგენს ორგანიზაციის ეფექტური ფუნქციონირების მახასიათებელ განზოგადოებულ მაჩვენებელს, ამიტომ აუცილებელია მისი გავლენის განსაზღვრა ორგანიზაციის საქმიანობის რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მხარეების დამახასიათებელ ფაქტორთა მაჩვენებელზე.

პრაქტიკულად გამოიკვეთა ანალიზის რამდენიმე მოდელი, რაც საშუალებას გვაძლევს ჩავატაროთ რენტაბელობის განსხვავებულ მაჩვენებლებზე დაფუძნებული ანალიზი. აღნიშნული მიზნით ყველაზე უფრო ხშირად გამოიყენება ფაქტორთა მოდელი, ე.წ. „დიუპონის ფორმულა“. მოდელის დანიშნულებაა:

– ორგანიზაციის ეფექტური ფუნქციონირების განმსაზღვრელი ფაქტორების იდენტიფიკაცია, მისი გავლენისა და მნიშვნელობის ხარისხის შეფასება და ცვლილების ტენდენციები. მოდელის ასაგებად ეფექტურობის მრავალი მაჩვენებლებიდან შეირჩა ერთი, შედარებით უფრო მნიშვნელოვანი (ანალიზის თვალსაზრისით) მაჩვენებელი – საკუთარი კაპიტალის რენტაბელობა (R_s). ამ მაჩვენებლის ფაქტორულ მოდელს აქვს შემდეგი სახე:

$$R_s = \frac{P}{B_g} \cdot \frac{B_g}{B_r} \cdot \frac{B_r}{F_s}$$

I II III
 ფაქტორი ფაქტორი ფაქტორი

წარმოდგენილი მოდელიდან ჩანს, რომ საკუთარი კაპიტალის რენტაბელობა დამოკიდებულია ისეთ ფაქტორებზე, როგორებიცაა გაყიდვების რენტაბელობა ($\frac{P}{B_g}$ პირველი ფაქტორი); რესურსების გაცემა ($\frac{B_g}{B_r}$ მეორე ფაქტორი); მოცემულ საწარმოში ავანსირებული ფინანსური სახსრების წყაროების სტრუქტურა ($\frac{B_r}{F_s}$ მესამე ფაქტორი). მიმდინარე მართვის თვალსაზრისით, მითითებული ფაქტორების მნიშვნელობა აიხსნება იმით, რომ ისინი გარკვეული აზრით ამდიდრებენ საწარმოს ფინანსურ-

სამეურნეო საქმიანობის ყველა მხარეს, მის სტატიკას და დინამიკას. კერძოდ, საბუღალტრო ანგარიშს: პირველი ფაქტორი იძლევა მოგებების და ზარალების შესახებ ანგარიშის განზოგადების საშუალებას. მეორე ფაქტორი ახასიათებს ბალანსის აქტივს, მესამე – ბალანსის პასივს.

ანალიზის ჩატარების დროს აუცილებელია შემდეგი თავისებურებების გათვალისწინება:

- ფაქტორული მაჩვენებელი – გაყიდვების რენტაბელობა წარმოადგენს თავისებურ „წითელ“ (მყისიერ) მაჩვენებელს, რომელზე დაყრდნობით არ შეიძლება დასკვნის გამოტანა გრძელვადიან პერსპექტივაში. საანგარიშო პერიოდისთვის იგი მთლიანად და სრულად განისაზღვრება საქმიანობის შედეგით. ამიტომ, შესაძლებლობის ფარგლებში, უნდა მოხდეს იმ გავლენის გათვალისწინება, რომელსაც ახდენს შედეგზე ორგანიზაციის ხელმძღვანელთა გადაწყვეტილებები.

- მოდელი ისეთნაირადაა აგებული, რომ მოზიდული სახსრების სიდიდესა და კოეფიციენტის სიდიდეს შორის არსებობს პირდაპირპროპორციული დამოკიდებულება. ამიტომ, პოტენციური ინვესტორისთვის ორიენტაცია მარტო ამ ბოლო ფაქტორზე მაქსიმალურად ზრდის დასაშვები რისკის დონეს. აუცილებელია მისი გავლენის შეფასება ორგანიზაციის ფინანსური დამოკიდებულების ხარისხის მაჩვენებელზე.

10.7. მოგებისა და რენტაბელობის ზრდის რეზერვები

მოგებისა და რენტაბელობის ფაქტორული ანალიზის შედეგები იძლევა მათი ზრდის რეზერვების გამოვლენის საშუალებას.

მოგების ზრდის რეზერვებია:

1. პროდუქციის წარმოებისა და რეალიზაციის მოცულობის გაზრდა.
2. სარეალიზაციო ფასის გაზრდა.
3. პროდუქციის თვითღირებულების შემცირება.

წარმოების მოცულობის ზრდის რეზერვებია:

1. სასაქონლო პროდუქციის გამოშვების გადიდება ქვემოთ ჩამოთვლილი პუნქტების ხარჯზე:

- 1) პროდუქციის წარმოების მოცულობის გადიდება, რომლის სიდიდეზე მოქმედებენ:

- შრომითი რესურსები: მუშაკთა საშუალო (სიის მიხედვით) რაოდენობა, საშუალო შრომისნაყოფიერება;
- მატერიალური რესურსები: მოხმარებული მატერიალური რესურსების რაოდენობა, მასალაუკუეგება;
- შრომის საშუალებები: ძირითადი საშუალებების საშუალო წლიური ღირებულება, ფონდუკუეგება;

2) დაუსრულებელი წარმოების ნაშთების და შიდასამეურნეო ბრუნვის შემცირება;

2. არარეალიზებული პროდუქციის ნაშთების შეკვეცა საწყობში მზა პროდუქციის ნაშთების (ნარჩენების) შემცირების ხარჯზე.

თვითღირებულების შემცირების რეზერვები:

1. პროდუქციის წარმოების მოცულობის გაზრდა ორგანიზაციის საწარმოო სიმძლავრის უფრო სრული გამოყენების ხარჯზე;

2. პროდუქციის გამოშვებაზე დახარჯული მთლიანი ფულადი სახსრების შემცირება ქვემოთ მოყვანილი პუნქტების ხარჯზე:

- შრომითი რეზერვების გამოყენების ეფექტურობის გადიდება; დამატებითი სამუშაო ადგილების შექმნა; სამუშაო დროის დანაკარგების შემცირება;

- მატერიალური რესურსების გამოყენების ეფექტურობის გადიდება: ნედლეულისა და მასალების ზეგეგმიური ნარჩენების შემცირება;

- ძირითადი საშუალებების გამოყენების ეფექტურობის გადიდება: ძირითადი ფონდების ახალი ობიექტების შექმნა; მანქანებისა და მოწყობილობების სამუშაო დროის ფონდის გამოყენების გაუმჯობესება.

ფასის ზრდის რეზერვები:

1. გამოშვებული ნაწარმის ხარისხის გაუმჯობესება.

2. პროდუქციის გასაღების უფრო ეფექტური ბაზრების მოძებნა.

3. მომხმარებლებისთვის (მყიდველებისთვის) პროდუქციის რეალიზაციის მოცულობებისა და ვადების ოპტიმიზაცია.

რენტაბელობის ზრდის რეზერვები:

1. პროდუქციის (სამუშაოები, მომსახურებები) რეალიზაციით მიღებული მოგების თანხების გაზრდა.

2. პროდუქციის თვითღირებულების შემცირება.

საკონტროლო კითხვები:

1. დაახასიათეთ ფირმისთვის ფინანსური შედეგების მნიშვნელობა და ამოცანები;
2. ფინანსური შედეგების მაჩვენებლები როგორ გამოითვლება აბსოლუტურად და ფარდობითად?;
3. როგორ განისაზღვრება მოგებაზე მოქმედი ფაქტორების გავლენის დონე?;
4. რა არის წმინდა მოგება და როგორ გამოიყენება იგი?;
5. განსაზღვრეთ რენტაბელობა საქმიანობის სახეების მიხედვით;
6. დაახასიათეთ რენტაბელობის ფაქტორული ანალიზის ხერხები;
7. ჩამოთვალეთ მოგების, წარმოების მოცულობის, ფასის, რენტაბელობის ზრდის და თვითღირებულების შემცირების რეზერვები.

11. ორგანიზაციის ქონებრივი პოტენციალის ანალიზი

11.1. ქონებრივი პოტენციალის ცნება და შინაარსი

პოტენციალი (ლათინურიდან *potentia* - ძალა) – ესაა, წყაროები, შესაძლებლობები, საშუალებები, მარაგები, რომელთა მოქმედებაში მოყვანა და გამოყენება შეიძლება ნებისმიერ დროს რაიმე ამოცანის გადასაჭრელად, ან რაიმე მიზნის მისაღწევად.

ქონებრივი პოტენციალი პირველ რიგში ხასიათდება იმ აქტივების სიდიდით, შემადგენლობით და მდგომარეობით, რომლებსაც ფლობს და განაგებს ორგანიზაცია თავისი მიზნების მისაღწევად. ქონებრივი პოტენციალის ანალიზის დროს განიხილავენ მის არა მხოლოდ საგნობრივ-ქონებრივ ან ფუნქციონალურ მახასიათებლებს, არამედ ფულად ფორმას, რომელიც წარმოდგენილია ორგანიზაციის საბუღალტრო ბალანსის აქტივის სახით.

აქტივების ფუნქციონირების ვადების ხანგრძლივობის მიხედვით ანსხვავებენ გრძელვადიან (არასაბრუნავ) და მიმდინარე (საბრუნავ) აქტივებს.

არასაბრუნავი აქტივები – ესაა საწარმოს აქტივები, რომელთა სასარგებლო ექსპლუატაციის ვადა აღემატება 12-თვეს, ან უტოლდება საოპერაციო ციკლს, რომლის ხანგრძლივობა არ არის 12-თვეზე ნაკლები. მათ მიეკუთვნება:

1) არამატერიალური აქტივები – ესენია დაუცველი აქტივები, რომლებსაც არ გააჩნიათ მატერიალურ-საგნობრივი საფუძვლები: სასაქონლო ნიშნების, პატენტების და საავტორო უფლებების ღირებულება, ფირმის საორგანიზაციო ხარჯები, საქმიანი რეპუტაცია;

2) ძირითადი საშუალებები – მიწის ნაკვეთები, შენობები, ნაგებობები, გადამცემი მოწყობილობები, სამუშაო მანქანები და დანადგარები, გამოთვლითი ტექნიკა, ინსტრუმენტები, საწარმოო და სამეურნეო ინვენტარი და მათი შემადგენლობა, მუშა და პროდუქტიული საქონელი, მრავალწლიანი ნარგავები და სხვა;

3) დაუსრულებელი მშენებლობა – ხარჯები დაკავშირებული კაპიტალურ მშენებლობასთან;

4) შემოსავლიანი დაბანდებები მატერიალურ ღირებულებებში – ორგანიზაციის დაბანდებები ფინანსურ არენდაში, რომელიც წარმოადგენს წინასწარ ცნობილი მოიჯარისთვის მხოლოდ და მხოლოდ იჯარით (არენდით) გადასაცემ ძირითადი საშუალებების ახალ ობიექტებს

განვადებით, ხელშეკრულებით გათვალისწინებული შუალედური გადახრის პრონციპის მიხედვით;

5) გრძელვადიანი ფინანსური დაბანდებები – ორგანიზაციის მიერ აქციების და სხვა ფასიანი ქაღალდების შექენასთან დაკავშირებული ინვესტიციები, მათი სხვა საწარმოების საწესდებო კაპიტალში დაბანდების და ერთ წელზე მეტი დროის განმავლობაში შემოსავლების მიღების მიზნით.

საბრუნავი აქტივები – იგულისხმება ფინანსური რესურსების დაბანდება იმ ობიექტებში, რომელთა გამოყენება უნდა მოხდეს ერთი საწარმოო ციკლის ფარგლებში ან შედარებით მოკლე დროში (არ უნდა აღემატებოდეს 12-თვეს). მათ მიეკუთვნება:

1) მარაგები:

– მარაგები, რომლებიც გამოიყენება ნედლეულის, მასალების და ა.შ. სახით, პროდუქციის წარმოების დროს და გასაყიდადაა განკუთვნილი. ისინი მოიხმარება ერთი საწარმოო ციკლის მანძილზე, ამიტომ მათი ღირებულება მთლიანად გადადის პროდუქციის თვითღირებულებაში;

– გასაყიდად განკუთვნილი აქტივები;

– აქტივები, რომლებიც გამოიყენება საწარმოს მართვის საჭიროებებისთვის.

2) დებიტორული დავალიანება (მოკლევადიანი და გრძელვადიანი) – ესაა ორგანიზაციის წინაშე ფიზიკური და იურიდიული პირების დავალიანება. მაგ., მყიდველების დავალიანება უკვე გადატვირთულ, მაგრამ ჯერ კიდევ გადაუხდელ საქონელზე, საავანსო გადარიცხვებზე;

3) მოკლევადიანი ფინანსური დაბანდებები – ესენია დაბანდებები აქტივებში, ობლიგაციებში, თამასუქებში, ჩეკებში, ერთობლივ საქმიანობაში, ასევე სხვა ორგანიზაციებისთვის გაცემული სესხები 12-თვემდე ვადით;

4) ფულადი სახსრები – ესაა ორგანიზაციის საღაროში არსებული ნაღდი ფული ანგარიშსწორების და სხვა სახის ანგარიშებზე, ასევე, გადარიცხვები.

11.2. ორგანიზაციის ქონებრივი პოტენციალის სტრუქტურისა და შემადგენლობის დინამიკის ანალიზი

ორგანიზაციის ქონებრივი პოტენციალის ანალიზი იწყება ბალანსის აქტივის მონაცემებით, ორგანიზაციის ქონების საერთო შეფასებით. ერთის მხრივ, ბალანსის აქტივში აისახება საწარმოს პოტენციალი, რომელიც ასახავს ორგანიზაციის ძირითადი საქმიანობის (საწარმოო და კომერციული) განხორციელების შესაძლებლობას, ხოლო მეორეს მხრივ, – აქტივები, რომლებიც ქმნიან ფინანსური და საინვესტიციო საქმიანობის პირობებს.

ბალანსის ანალიზი გვეხმარება თვალი მივადევნოთ ქონების ცვლას, გამოვყოთ საბრუნავი და არასაბრუნავი აქტივები, შევიხალოთ ქონების სტრუქტურის დინამიკა, ე.ი. თანაფარდობა ქონების ცალკეულ ჯგუფებსა და მუხლებს შორის (ამ ჯგუფების შიგნით).

ქონების შემადგენლობისა და სტრუქტურის დინამიკის ანალიზი შესაძლებელს ხდის დავადგინოთ ორგანიზაციის მთელი ქონებისა და მისი ცალკეული სახეების აბსოლუტური და შეფარდებითი ზრდის ან შემცირების სიდიდე. აქტივის ზრდა (შემცირება) გვიჩვენებს ორგანიზაციის საქმიანობის გაფართოებას (შემცირებას).

ქონებრივი პოტენციალის ანალიზის დროს გამოიყენება როგორც განზოგადოებული მაჩვენებლები, ისე კერძო მაჩვენებლებიც, რომლებიც ეხება მის ცალკეულ შემადგენლებს. ყველაზე მეტად ინფორმაციულია შემდეგი მაჩვენებლები:

სამეურნეო სახსრების ჯამი, რომელიც არსებობს ორგანიზაციის ბალანსზე – ესაა მაჩვენებელი, რომელიც იძლევა ორგანიზაციის ქონების სიდიდის, როგორც ერთი მთელის განზოგადოებულ შეფასებას. მაჩვენებლის სიდიდის განსაზღვრის დროს ბალანსიდან უნდა ამოვიღოთ ის მუხლები, რომლებიც მაღლა სწევენ მის მაჩვენებელს. მოცემული ჯამი წარმოადგენს ორგანიზაციის აქტივების სააღრიცხვო შეფასებას და შესაძლოა არ დაემთხვეს მათ საბაზრო ფასს.

საანგარიშო პერიოდში, აქტივების ზრდის (აბსოლუტური მაჩვენებელი) ანალიზის ჩატარებისას, აუცილებელია ძირითადი სახსრების გადაფასების გავლენის გათვალისწინება. ე.ი. როდესაც ძირითადი სახსრების ღირებულების ზრდა არ უკავშირდება წარმოებითი საქმიანობის განვითარებას. ასევე, აუცილებელია იმის გარკვევა, რომ ხომ არ არის ბალანსის ვალუტის გაძვირების მიზეზი მზა პროდუქციის გაძვირება, ან ინფლაციით გამოწვეული ნედლეულის გაძვირება, ან იგი წარმოადგენს ორგანიზაციის ფინანსურ – სამეურნეო საქმიანობის გაფართოების შედეგს.

საანგარიშო პერიოდში ბალანსის ვალუტის შემცირება ადასტურებს ორგანიზაციის მიერ თავისი სამეურნეო საქმიანობის შეკვეცას, რამაც შესაძლოა გამოიწვიოს მისი გადახდაუნარიობა. აღნიშნული ფაქტის დასადგენად აუცილებელია მისი გამოძვევი მიზეზების დეტალური ანალიზის ჩატარება. კერძოდ:

– მოცემული ორგანიზაციის პროდუქციაზე გადახდისუნარიანი მოთხოვნის შემცირება;

– ბაზრებზე აუცილებელი ნედლეულის, მასალების, ნახევარფაბრიკატების შესვლის შეზღუდვა.

ორგანიზაციის წმინდა აქტივების ღირებულება მიახლოებით შეიძლება განისაზღვროს, როგორც სხვაობა ორგანიზაციის საკუთარ კაპიტალსა და დაგროვილი ზარალების (ბალანსის მიხედვით) ჯამურ რაოდენობას შორის. აღნიშნული მაჩვენებელი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სააქციო საზოგადოებების საქმიანობაში, რადგანაც მის მნიშვნელობაზე შესაძლოა დამოკიდებული იყოს სახსრების წყაროების სიდიდე, სტრუქტურა და აქციონერებისთვის დივიდენდების გაცემა.

საბრუნავი და არასაბრუნავი აქტივების თანაფარდობა გამოითვლება ბალანსის შესაბამისი ნაწილების შედეგების ერთმანეთზე გაყოფით. ეს მაჩვენებელი გამოხატავს გრძელვადიან აქტივებში დაბანდებული ერთეულების იმ რაოდენობას, რომელიც მოდის საბრუნავ სახსრებში დაბანდებულ ერთ ერთეულზე.

ე.ი. რაც უფრო მაღალია ეს მაჩვენებელი, მით ნაკლებადაა მიმზიდველი მოცემული ორგანიზაცია საინვესტიციო თვალსაზრისით: მაღალია საწარმოო რისკები, რადგან გრძელვადიან აქტივებში ჩადებული დაბანდებები უნდა ანაზღაურდეს მომავალი შემოსავლების ხარჯზე.

მეორე მხრივ, ქონებაში საბრუნავი აქტივების წილის ზრდა შეიძლება ნიშნავდეს:

– აქტივების უფრო მობილური სტრუქტურის ფორმირებას, რომელიც ხელს უწყობს ორგანიზაციის სახსრების ბრუნვის დაჩქარებას;

– მიმდინარე აქტივების ნაწილის გადატანას მზა პროდუქციის მომხმარებლების დასაკრედიტებლად, რაც ადასტურებს საბრუნავი სახსრების ამ ნაწილის ფაქტიურ იმობილიზაციას;

– ორგანიზაციის საწარმოო ბაზის გაუქმებას და ა.შ.

არასაბრუნავი აქტივების სტრუქტურის კოეფიციენტები. ამ შემთხვევაში ანალიზისთვის მნიშვნელობა აქვს არასაბრუნავი

აქტივების სტრუქტურას. მიზანშეწონილია მისი ანალიზი ჩატარდეს შემდეგი სახეების მიხედვით:

1. მატერიალური აქტივების. ორგანიზაციის ქონების შემადგენლობაში მათი არსებობა ინოვაციურად ახასიათებს საწარმოს მიერ არჩეულ სტრატეგიას, რადგანაც იგი აბანდებს სახსრებს პატენტებში, ლიცენზიებში და სხვა ინტელექტუალურ საკუთრებაში.

2. ძირითადი საშუალებების. ეს მაჩვენებელი მეტად მნიშვნელოვანია ორგანიზაციის საწარმოო სფეროს ქონებრივი პოტენციალის შესაფასებლად. ამ შემთხვევაში ძირითადი სახსრები წარმოადგენს წამყვან მატერიალურ ფაქტორს, რომელიც განაპირობებს მოგების გენერირების შესაძლებლობებს. აღნიშნული მაჩვენებლის გამოყენება ორგანიზაციის საქმიანობის შესაფასებლად საკმაოდ რთულია, რადგანაც სარეკომენდაციო მონაცემები უბრალოდ არ არსებობს იმ მიზეზის გამო, რომ მაჩვენებლების სიდიდე იცვლება ფართო დიაპაზონში, როგორც დარგების მიხედვით, ისე, დარგების შიგნითაც.

3. დაუსრულებელი მშენებლობების. გარკვეულ პირობებში დაუსრულებელი მშენებლობის წილის ზრდამ შეიძლება ნეგატიურად იმოქმედოს ორგანიზაციის ფინანსურ-სამეურნეო საქმიანობის შედეგებზე, რადგანაც „დაუსრულებელი მშენებლობის“ მუხლი არ არის გათვალისწინებული საწარმოო ბრუნვაში.

4. გრძელვადიანი ფინანსური დაბანდებების. მათი არსებობა უჩვენებს ორგანიზაციის მიერ განხორციელებული დაბანდებების ინვესტიციურ მიმართულებას, რომელიც განსაზღვრულ პირობებში შეიძლება შეფასდეს საწარმოს საქმიანობის პოზიტიურ მომენტად.

საბრუნავი აქტივების სტრუქტურის კოეფიციენტი. ამ შემთხვევაში ანალიზისთვის მნიშვნელობა აქვს, როგორც საბრუნავი აქტივების (მაგ., სრულიად და იოლად რეალიზებადი აქტივების შეფარდება) სტრუქტურას, ისე იმ სახის აქტივების წილს, რომლებიც მეტად მნიშვნელოვანია ორგანიზაციის ფუნქციონირებისათვის. ესენია: საწარმოო მარაგები, დაუსრულებელი წარმოება, მზა პროდუქცია, დებიტორული დავალიანება, ფულადი სახსრები და მოკლევადიანი ფინანსური დაბანდებები. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს საწარმოო მარაგების ხვედრითი წონის შეცვლას. მისი გაზრდა მიუთითებს:

– ორგანიზაციის საწარმოო პოტენციალის ზრდაზე;

–მისწრაფებაზე, რომ საწარმოო მარაგებში განხორციელებული დაბანდებების ხარჯზე დაცული იყოს ორგანიზაციის ფულადი აქტივები ინფლაციით გამოწვეული გაუფასურებისგან;

–არჩეული სამეურნეო სტრატეგიის არარაციონალურობაზე.

11.3. ორგანიზაციის არამატერიალური აქტივების ანალიზი

არამატერიალური აქტივების ხვედრითი წონა ქვეყნის ორგანიზაციების ქონებაში დღეისათვის არ არის დიდი განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის მქონე ქვეყნებთან შედარებით. ორგანიზაციის ხელმძღვანელებმა პრაქტიკულ საქმიანობაში წინ უნდა წამოსწიონ ეკონომიკური ინტერესი, რომელიც უკავშირდება ინტელექტუალური საქმიანობის შედეგებით სარგებლობის განსაკუთრებული უფლებების (შემოსავლიანობის გაზრდის მიზნით) გამოყენებას. ამ ინტერესის რეალიზაცია მოითხოვს არამატერიალური აქტივების მართვის აღრიცხვა-ანალიზური უზრუნველყოფის წინსწრებით განვითარებას.

შეიძლება გამოვეყოთ ორგანიზაციის არამატერიალური აქტივების ანალიზის შემდეგი ამოცანები:

- არამატერიალური აქტივების მოცულობისა და დინამიკის ანალიზი;
- არამატერიალური აქტივების სტრუქტურისა და მდგომარეობის ანალიზი სახეობების, სასარგებლოდ გამოყენების ვადების და სამართლებრივი დაცვის თვალსაზრისით;
- მათი შემოსავლიანობის ანალიზი;
- არამატერიალურ აქტივებში კაპიტალის დაბანდებების რისკის ხარისხის და ლიკვიდურობის ანალიზი.

საბუღალტრო ბალანსის მონაცემები და საბუღალტრო ბალანსის დანართი წარმოადგენს ანალიზის ჩატარების საინფორმაციო ბაზას.

არამატერიალური აქტივები არაერთგვაროვანია თავისი შემადგენლობის, წარმოების პროცესში გამოყენების ან ექსპლუატაციის ხასიათის, ფინანსურ მდგომარეობაზე და სამეურნეო საქმიანობის შედეგებზე გავლენის ხარისხის მიხედვით. ამიტომ, მათი შეფასებისას საჭიროა დიფერენცირებული მიდგომა, რისთვისაც ტარდება

არამატერიალური აქტივების კლასიფიკაცია და დაჯგუფება სხვადასხვა ნიშნების მიხედვით.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია არამატერიალური აქტივების სტრუქტურის ანალიზი და შეფასება შემდეგი საკლასიფიკაციო ნიშნების მიხედვით.

1) შემოსული (შექენილი) წყაროების მიხედვით: შემოტანილი დამფუძნებლების მიერ; შექენილი საფასურის ფასად ან გაცვლილი სხვა ქონებაზე; უსასყიდლოდ მიღებული ფიზიკური და იურიდიული პირების მიერ; სახელმწიფო ორგანოების სუფსიდიები;

2) სახეობების მიხედვით: უფლებები სამრეწველო საკუთრების ობიექტებზე; უფლებები ბუნებრივი და სხვა რესურსებითა და საკუთრებით სარგებლობაზე; საორგანიზაციო და სხვა ხარჯები;

3) სამართლებრივი დაცვის ხარისხის მიხედვით: გამოგონებაზე პატენტებით, დარეგისტრირებული ლიცენზიებით, მოწმობებით სასარგებლო მოდელებზე, სამრეწველო ნიმუშებზე პატენტებით, სასაქონლო ნიშანზე მოწმობებით, საქონლის წარმომავლობის ადგილთა სახელწოდებებით სარგებლობის უფლების მოწმობებით, ეკმ-ის პროგრამებისა და მონაცემთა ბაზების ოფიციალური სარეგისტრაციო მოწმობებით, საავტორო უფლებებით;

4) პრესტიჟულობის ხარისხის მიხედვით: საერთაშორისო დონე, საერთო ეროვნული დონე, დარგობრივი ან რეგიონალური დონე;

5) არამატერიალურ აქტივებში კაპიტალის დაბანდების ლიკვიდურობისა და რისკის ხარისხის მიხედვით: მაღალი ლიკვიდურობის, შეზღუდული ლიკვიდურობის (საშუალო ჯგუფი), დაბალი ლიკვიდურობის;

6) წარმოებაში გამოყენების ხარისხის მიხედვით (წარმოების შემოსავლიანობის გაზრდის პოზიციიდან).

არამატერიალური აქტივების გამოყენებით მიღებული რაოდენობრივი ეფექტი გამოხატულია სამეურნეო საქმიანობის საერთო შედეგებში, კერძოდ:

- წარმოების ხარჯების შემცირებაში;
- პროდუქციის გასაღების მოცულობის ზრდაში;
- მოგების გაზრდაში;
- გადახდისუნარიანობის და ფინანსური მდგომარეობის გადიდებაში.

არამატერიალური აქტივების დინამიკის მართვის ძირითადი პრინციპებია:

1) კაპიტალის უკუგების ზრდის ტემპი (არამატერიალური აქტივების შემოსავლიანობის) წინ უნდა უსწრებდეს კაპიტალის ხარჯების ზრდის ტემპებს;

2) ამონაგების ან მოგების ზრდის ტემპი წინ უნდა უსწრებდეს არამატერიალური აქტივების ზრდის ტემპს.

არამატერიალური აქტივების შემოსავლიანობის ზრდის მთავარი ფაქტორებია: მათი ბრუნვის დაჩქარება და გაყიდვების რენტაბელობის გაზრდა.

არამატერიალური აქტივების შემოსავლიანობა გამოისახება ფორმულით:

$$R^{am} = \frac{P_s (P_{saan})}{A_{am}} \cdot 100,$$

სადაც P_s (ან P_{saan}) – წმინდა მოგებაა (ან საბალანსო); A_{am} – ანალიზის პერიოდში არამატერიალური აქტივების საშუალო ღირებულება.

ფაქტორული მოდელირების გარდაქმნის მეთოდების საშუალებით შესაძლებელია საწყისი ფორმულის (არამატერიალური აქტივების შემოსავლიანობის ფორმულის) გარდაქმნა შემდეგი სახით:

$$R^{am} = \frac{P_s}{B} \cdot \frac{B}{A_{am}}$$

სადაც $\overset{I}{P_s}$ – ფაქტორი $\overset{II}{B}$ – ფაქტორი ამოხატავს გაყიდვების რენტაბელობას;

მეორე ფაქტორი – არამატერიალური აქტივების ბრუნვის რაოდენობას.

ამრიგად, არამატერიალური აქტივების შემოსავლიანობა შეიძლება გაიზარდოს მათი ბრუნვის სიჩქარის გაზრდის და გაყიდვების რენტაბელობის გაზრდის ხარჯზე.

11.4. გრძელვადიანი ინვესტიციების და ფინანსური დაბანდების ანალიზი

ორგანიზაციის გრძელვადიან ინვესტიციებს და ფინანსურ დაბანდებებს მიეკუთვნება:

- ორგანიზაციის გრძელვადიანი (ერთ წელზე მეტი ვადით) ინვესტიციები სხვა ორგანიზაციების მომგებიან აქტივებში (ფასიან ქაღალდებში);

- ინვესტიციები სხვა ორგანიზაციების საწესდებო (შენაგროვ) კაპიტალში, რომლებიც შექმნილია რუსეთის ფედერაციის ტერიტორიაზე;

- ინვესტიციები სახელმწიფო ფასიან ქაღალდებში (ობლიგაციები და სხვა სასესხო ვალდებულებები) და ა.შ.;

- ორგანიზაციის მიერ სხვა საწარმოებისთვის მიცემული სესხები.

გრძელვადიანი ინვესტიციები და ფინანსური დაბანდებები ძირითადად ხორციელდება ორგანიზაციის საკუთარი სახსრებით. ამ მიზნით, ცალკეულ შემთხვევებში, ხდება ბანკების კრედიტების, სხვა ორგანიზაციებიდან სესხების მოზიდვა. წლიური საბუღალტრო აღრიცხვის ფორმებში განხილულია მსგავსი ფინანსური წყაროების მოძრაობა და მდგომარეობა. საკუთარი სახსრების წყაროებია, პირველ რიგში, – მოგება, რომელიც რჩება ორგანიზაციის განკარგულებაში (დაგროვების ფონდი) და ასევე, ძირითადი საშუალებების და არამატერიალური აქტივების ამორტიზაცია.

მიზანშეწონილია, რომ გრძელვადიანი ინვესტიციების და ფინანსური დაბანდების ანალიზი ჩატარდეს შემდეგი მიმართულებებით:

- 1) გრძელვადიანი ინვესტიციების და ფინანსური დაბანდების მოცულობის და დინამიკის ანალიზი;

- 2) მათი სტრუქტურული დინამიკის ანალიზი;

- 3) გრძელვადიანი ინვესტიციების და ფინანსური დაბანდების ეფექტურობის ანალიზი.

ინფორმაციის მიღების მიზნით გამოყენებული ცხრილი უნდა შეივსოს დამატებითი საანგარიშო მაჩვენებლებით: თითოეული წყაროს ხვედრითი წონა მათ მთლიან თანხაში (ჯამში), ზრდის ან ნამატის ტემპები, აბსოლუტური და შეფარდებითი გადახრები.

11.5. ორგანიზაციის საბრუნავი აქტივების ანალიზი

საბრუნავ აქტივებს დიდი ხვედრითი წონა უჭირავთ ორგანიზაციის მთლიან ქონებრივ პოტენციალში.

მათ რაციონალურ განაწილებასა და ეფექტურ გამოყენებაზე დიდადაა დამოკიდებული ორგანიზაციის წარმატებული საქმიანობის შედეგი. ამიტომ, საბრუნავი აქტივების ანალიზის მთავარ ამოცანებს შეიძლება მივაკუთვნოთ:

- საბრუნავი აქტივების შემადგენლობის და სტრუქტურის ანალიზი;
- საბრუნავი აქტივების დაჯგუფება ძირითადი ნიშნების მიხედვით;
- საბრუნავი აქტივების ცალკეული ჯგუფების, რომლებიც ახდენენ მნიშვნელოვან გავლენას ორგანიზაციის გადახდაუნარიანობასა და ფინანსურ მდგრადობაზე, ანალიზი;
- საბრუნავი აქტივების გამოყენების ეფექტურობის ძირითადი მაჩვენებლების ანალიზი.

საბრუნავი თანხების ანალიზისთვის ძირითად საინფორმაციო წყაროს წარმოადგენს საბუღალტრო ბალანსი, ანგარიშგება მოგებებისა და წაგებების შესახებ, პირველადი საბუღალტრო აღრიცხვის მონაცემები, რომლებიც ახდენენ ბალანსის ცალკეული მუხლების გაშიფვრას და დეტალიზაციას.

უპირველეს ყოვლისა ანალიზის დროს ხდება საბრუნავი აქტივების რაოდენობისა და სტრუქტურის ცვლილებების ზოგადი შეფასება მათი მნიშვნელოვანი ჯგუფების მიხედვით. სტაბილურ, კარგად აწყობილ პროდუქციის წარმოებას და რეალიზაციას, ახასიათებს, ასევე, საბრუნავი აქტივების სტაბილური სტრუქტურა. მისი არსებითი ცვლილებები არაა სასურველი, ხოლო თუ ცვლილებებს აქვს ადგილი, ეს ნიშნავს, რომ ხდება ჩადებული სახსრების გადანაწილება სხვადასხვა სახის საბრუნავ აქტივებს შორის. ასეთი მდგომარეობის ერთ-ერთი მიზეზი შეიძლება იყოს ინფლაციური პროცესები. ამიტომ ანალიზის დროს (პრაქტიკაში) აუცილებელია ამ ასპექტის გათვალისწინება.

საბრუნავი აქტივების სიდიდის ცვლილება აუცილებელია განვიხილოთ მათი გამოყენების ეფექტურობასთან მჭიდრო კავშირში.

საბრუნავი აქტივების გამოყენების ეფექტურობა, უპირველეს ყოვლისა, ხასიათდება მათი ბრუნვალობით. საბრუნავი

სახსრების (საშუალებების) ბრუნვალობა – ესაა, სახსრებით წარმოების და ბრუნვის ცალკეული სტადიების გავლის ხანგრძლივობა. ყველა საბრუნავი სახსრების საერთო ბრუნვალობა მიიღება საბრუნავი სახსრების ცალკეული ელემენტების ბრუნვალობების (კერძო ბრუნვალობა) შეჯამებით. როგორც საერთო ბრუნვალობა, ისე კერძო ბრუნვალობა ხასიათდება შემდეგი მაჩვენებლებით:

1) სახსრების ბრუნვალობის კოეფიციენტი (სიდიდე) – ახასიათებს პროდუქციის რეალიზაციით მიღებული ამონაგების მოცულობის სიდიდეს, საბრუნავი სახსრების 1 ლარზე (დოლარზე) გაანგარიშებით;

2) ერთი ბრუნის ხანგრძლივობა (დღეებში) – წარმოადგენს საბრუნავი სახსრების საშუალო ნაშთის თანხის შეფარდებას ანალიზის ჩატარების პერიოდში ერთი დღის ამონაგების (ნავაჭრის) თანხასთან;

3) საბრუნავი სახსრების საშუალო ნაშთი – განისაზღვრება, როგორც დროის რიგის საშუალო ქრონოლოგიური სიდიდე, გამოითვლება დროის სხვადასხვა მომენტებში მაჩვენებლის მნიშვნელობების ერთობლიობით;

4) სახსრების ბრუნვაში გაშვების კოეფიციენტი – ახასიათებს საბრუნავი სახსრების ჯამს (მთლიან თანხას), რომლის ავანსირებაც განხორციელდა პროდუქციის რეალიზაციიდან მიღებული 1 ლარის ნავაჭრზე (ამონაგებზე). რაც უფრო მაღალია კოეფიციენტის მნიშვნელობა, მით ეფექტურად გამოიყენება საბრუნავი აქტივები.

სახსრების ბრუნვალობის კოეფიციენტის და მათი ბრუნვაში გაშვების (ჩატვირთვის) კოეფიციენტის ზრდა, მიუთითებს მათ ეფექტურ გამოყენებაზე. საბრუნავი სახსრების ბრუნვალობის აჩქარება, ამცირებს მათზე მოთხოვნას, საშუალებას აძლევს ორგანიზაციას გამოანთავისუფლოს საბრუნავი სახსრების ნაწილი, ან სახალხო მეურნეობის საჭიროებისთვის (აბსოლუტური გამოანთავისუფლება), ან დამატებითი პროდუქციის გამოსაშვებად (შეფარდებითი გამოანთავისუფლება).

ორგანიზაციის საბრუნავი სახსრების ბრუნვალობასა და სიდიდეზე მოქმედი ძირითადი ფაქტორებია:

- ორგანიზაციის საქმიანობის მასშტაბები (მცირე, საშუალო, მსხვილი ბიზნესი);

- ბიზნესის ან საქმიანობის ხასიათი, ე.ი. ორგანიზაციის დარგობრივი კუთვნილება (ვაჭრობა, მრეწველობა, მშენებლობა და ა.შ.);

- საწარმოო ციკლის ხანგრძლივობა (ტექნოლოგიური ოპერაციების რაოდენობა და ხანგრძლივობა პროდუქციის წარმოების, მომსახურების განხორციელების და სამუშაოების შესრულების დროს);

- მოხმარებული სახის რესურსების რაოდენობა და მრავალფეროვნება;

- პროდუქციის მომხმარებლების გეოგრაფია და მომწოდებლებისა და მომიჯნავეთა (მეზობლების) გეოგრაფია;

- საქონლის, სამუშაოების, მომსახურების ხვედრითი წილები ანგარიშსწორების სისტემები;

- კლიენტების გადახდაუნარიანობა;

- საბანკო მომსახურების ხარისხი;

- პროდუქციის წარმოების და რეალიზაციის ზრდის ტემპები;

- ორგანიზაციის სააღრიცხვო პოლიტიკა;

- მენეჯერების კვალიფიკაცია;

- ინფლაცია.

შემდეგ უნდა მოხდეს ბრუნავი აქტივების სტრუქტურის ცვლილების მიზეზის და შედეგის ანალიზი ცალკეული ჯგუფების და ელემენტების მიხედვით. ასევე ხდება საბრუნავი აქტივების ჯგუფების ანალიზი, რომლებმაც მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინეს საბრუნავი აქტივების საერთო სიდიდის ცვლილებასა და მათი გამოყენების ეფექტურობაზე.

11.6. მარაგების და ხარჯების ანალიზი

მარაგების და ხარჯების სიდიდის და სტრუქტურის შესწავლის დროს მთავარი ყურადღება უნდა მიექცეს მათი ისეთი ელემენტების ცვლილებების ტენდენციებს, როგორებიცაა: საწარმოო მარაგები, დაუმთავრებელი წარმოება, მზა პრიდუქცია და საქონელი.

მარაგების და ხარჯების აბსოლუტური თანხის (ჯამის) და ხვედრითი წონის გადიდება შეიძლება მიუთითებდეს:

- ორგანიზაციის საწარმოო პოტენციალის მატებაზე;
- მისწრაფებაზე, რომ საწარმოო მარაგებში დაბანდებების გზით, დაცული იყოს ორგანიზაციის ფულადი აქტივები ინფლაციით გამოწვეული გაუფასურებისგან;
- შერჩეული სამეურნეო სტრატეგიის არარაციონალურობაზე, რომლის შედეგად, მიმდინარე აქტივების მნიშვნელოვანი ნაწილი მობილიზებულია მარაგებში, რომელთა ლიკვიდურობაც შეიძლება იყოს მცირე.

მარაგებისა და ხარჯების მდგომარეობის ანალიზის დროს, აუცილებელია:

- ნედლეულის, მასალების, დაუსრულებელი წარმოების, მზა პროდუქციის ნორმალური გარდამავალი მარაგებით ორგანიზაციის უზრუნველყოფილობის დადგენა;
- მატერიალური რესურსების, დაუსრულებელი წარმოების, მზა პროდუქციისა და საქონლის ზედმეტი და არასაჭირო (ზედმეტი) მარაგების გამოვლენა.

მარაგების და ხარჯების მდგომარეობის ანალიზის დროს, არ შეიძლება მხოლოდ იმ მონაცემებით შემოფარგლა, რომლებიც ასახავენ ფაქტიური ნაშთების აბსოლუტურ გადახრებს ნორმიდან პერიოდის ბოლო მომენტისთვის და გასული პერიოდისთვის. მარაგებისა და ხარჯების ურთიერთკავშირის დინამიკის გასარკვევად წარმოების მოცულობის, ცალკეული სახის მატერიალური ღირებულებების მოხმარების ფასებისა და მასშტაბების ცვლილებასთან, მიზანშეწონილია განისაზღვროს მარაგის შეფარდებითი დონე დღიური ხარჯების მიხედვით.

დღეების მიხედვით მარაგი გამოითვლება როგორც შესაბამისი სახეობის მატერიალური საბრუნავი თანხების ნაშთის აბსოლუტური სიდიდის შეფარდება ერთდღიანი ბრუნვის ბალანსის სიდიდესთან (ხარჯების მიხედვით).

დღეების მიხედვით მარაგის შეფარდებითი დონის გამოსათვლელად ფაქტიურ მაჩვენებლად გამოიყენება: ნედლეულის ბრუნვა, ძირითადი მასალების და შესასყიდი ნახევარფაბრიკატების, დაუსრულებელი წარმოების, მზა პროდუქციის მიხედვით.

დღეების მიხედვით საანალიზო პერიოდის ბოლოსთვის გამოთვლილ ფაქტიურ მარაგს მატერიალური საბრუნავი თანხების შესაბამისი სახეობის მიხედვით ადარებენ მარაგის

ნორმატივს დღეების მიხედვით და გასული პერიოდის მონაცემებს. ასევე გამოავლენენ არსებულ გადახრებს და ადგენენ ამ გადახრების მიზეზებს.

მარაგების ანალიზის აუცილებელ პირობას წარმოადგენს მათი სტრუქტურის შეფასება დაგროვების კოეფიციენტის გამოყენებით. ის განისაზღვრება საწარმოო მარაგების და დაუსრულებელი წარმოების ღირებულების შეფარდებით მზა პროდუქციისა და საქონლის ღირებულებულებასთან. ეს კოეფიციენტი ახასიათებს მარაგების მობილურობის დონეს და ოპტიმალური ვარიანტის დროს მისი მნიშვნელობა ნაკლები უნდა იყოს 1-ზე. თუმცა, ასეთი თანაფარდობა სამართლიანია მხოლოდ მაშინ, როდესაც საწარმოს პროდუქცია კონკურენტუნარიანია და სარგებლობს მოთხოვნით.

როდესაც დაგროვების კოეფიციენტის მნიშვნელობა ოპტიმალურზე მაღალია, მაშინ ეს ადასტურებს საწარმოს მარაგების არარაციონალურ სტრუქტურას, ზედმეტი და არასაჭირო საწარმოო მარაგების არსებობას, დაუსრულებელი წარმოების ნაშთების გაუმართლებელ ზრდას.

მარაგების ზრდის ძირითადი მიზეზებიდან შეიძლება დავასახელოთ შემდეგი:

- საწარმოო მარაგების მიხედვით: პროდუქციის ცალკეული სახეების გამოშვების შემცირება და მასალების ფაქტიური ხარჯის განსხვავება ნორმატიულიდან, ზედმეტი და გამოუყენებელი მატერიალური ფასეულობების, მატერიალური რესურსებით არარიტმული მომარაგება და სხვა;
- დაუსრულებელი წარმოების მიხედვით: საწარმოო ხელშეკრულებების და შეკვეთების ანუღირება, პროდუქციის თვითღირებულების გაძვირება, ნაკლოვანებები წარმოების დაგეგმვა – ორგანიზაციაში, შესყიდული ნახევარფაბრიკატების და მაკომპლექტებელი ნაკეთობების ხარვეზები და სხვა;
- მზა პროდუქციის მიხედვით: ცალკეული სახის ნაკეთობებზე მოთხოვნის შემცირება, პროდუქციის დაბალი ხარისხი, მზა პროდუქციის არარიტმული გამოშვება და გადატვირთვის (ტვირთის გადატანის) შეფერხება, სატრანსპორტო სიძნელებები და სხვა.

11.7. დებიტორული დავალიანების ანალიზი

საბრუნავი აქტივების ანალიზის დროს დიდი ყურადღება უნდა დაეთმოს დებიტორულ დავალიანებებს. კონკურენციის და პროდუქციის გასაღების სირთულეების არსებობის პირობებში ორგანიზაცია ჰყიდის მათ, რისთვისაც იყენებს შემდგომი გადახდის ფორმას. ამიტომ, დებიტორული დავალიანება წარმოადგენს საბრუნავი თანხების მნიშვნელოვან ნაწილს.

დებიტორული დავალიანების ანალიზის მიზანია უსაფუძვლო დავალიანების სიდიდისა და დინამიკის, მისი წარმოშობის მიზეზებისა და ზრდის გამოვლენა.

ანალიზი ტარდება საბუღალტრო ბალანსის და მისი დანართების მონაცემების მიხედვით.

დებიტორული დავალიანების მდგომარეობის აბნაღიხს იწყებენ მისი მოცულობის დინამიკის მთლიანობაში და მუხლობრივ ჭრილში განხილვათ. ამ მიზნით გამოყენებულთა შემდეგი მანვენებლები:

1. დებიტორული დავალიანების წილი საბრუნავი აქტივების საერთო მოცულობაში.
2. დებიტორული დავალიანების ზრდის ტემპები.
3. ხვედრითი წონა.

შეფასებითი ანალიზის შემდეგ გადადიან დებიტორული დავალიანების მდგომარეობის ხარისხობრივ შეფასებაზე. ხარისხის ცნებაში მოიაზრება დავალიანების მიღების ალბათობა (სრული მოცულობით). ალბათობის მანვენებელს წარმოადგენს დავალიანების წარმოშობის ვადა, ასევე, ვადაგასული დავალიანების ხვედრითი წონა. მიზანშეწონილია შევადგინოთ ანალიზური ცხრილი, რომელიც რანჟირების მეთოდის გამოყენების საშუალებით გვიჩვენებდა დებიტორული დავალიანების დაბრუნების ხასიათს (ცხრილი 1).

კონკრეტული პირობებიდან გამომდინარე, შესაძლებელია ასევე, შემოვიღოთ ვადის გადაცილების დღეების სხვა ინტერვალებიც. ხანგრძლივი პერიოდის მანძილზე ასეთი ინფორმაციის არსებობა გვეხმარება გამოვავლინოთ, როგორც ანგარიშსწორების დისციპლინის ზოგადი ტენდენციები, ასევე ის კონკრეტული მყიდველები, რომლებიც შედარებით უფრო ხშირად ხვდებიან არასაიმედო გადამხდელების კატეგორიაში (რიცხვში). დავალიანების დაბრუნების განმაზოგადებელ მანვენებელს წარმოადგენს ბრუნვადობა. გამოიანგარიშება ფაქტიური ბრუნვადობა და ბრუნვადობა, რომელიც ნავარაუდვეთა ხელშეკრულების პირობებით.

დებიტორული დავალიანების მდგომარეობის ანალიზი მისი წარმოქმნის ვადების მიხედვით

დებიტორული დავალიანების მუხლი	ვადის ფარგლებში	დავალიანების გადახდის ვადის გადაცილება				
		30-მდე	31-60	61-90	91-120	120-ზე ზევით

დებიტორული დავალიანების ბრუნვადობის კოეფიციენტი გამოითვლება საანგარიშო პერიოდში პროდუქციის რეალიზაციით მიღებული ამონაგების შეფარდებით საშუალო დებიტორულ დავალიანებასთან:

$$K_{br} = B/D_d$$

საანგარიშო პერიოდის საშუალო დებიტორული დავალიანება

$$D_{ds} = (D_{dpd} + D_{dpp})/2,$$

სადაც D_{dpd} და D_{dpp} – დებიტორული დავალიანება, შესაბამისად, პერიოდის დასაწყისისა და ბოლოსთვის.

ეს მაჩვენებელი გვიჩვენებს, თუ რამდენჯერ წარმოიქმნება დავალიანება და რა ერიცხება საწარმოს გასაანალიზებელ პერიოდში.

დებიტორული დავალიანების ბრუნვადობა შეიძლება გამოითვალოს დღეებში. ეს მაჩვენებელი გვიჩვენებს დავალიანების გადახდისთვის აუცილებელი დღეების საშუალო მნიშვნელობას; ასევე, ახასიათებს დებიტორული დავალიანების ერთი ბრუნვის ხანგრძლიობას. გამოითვლება, როგორც პერიოდში შემავალი დღეების რაოდენობის შეფარდება ბრუნვადობის კოეფიციენტთან.

დებიტორული დავალიანების ბრუნვადობის მაჩვენებლები უნდა შევადაროთ პერიოდების მიხედვით მაჩვენებლებს; დარგში საშუალოების მაჩვენებლებს; ხელშეკრულებების პირობებით გათვალისწინებულ მაჩვენებლებს. ფაქტიური ბრუნვადობის მაჩვენებლის შედარება ხელშეკრულების მიხედვით გამოთვლილ ბრუნვის მაჩვენებელთან საშუალებას იძლევა შევადაროთ მყიდველების მხრიდან დავალიანების დროულად გადახდის

ხარისხი. ფაქტიური მანვენებლის განსხვავება ხელშეკრულებით გათვალისწინებულთან შედარებით, შეიძლება გამოწვეული იყოს:

- ცუდი მუშაობით დავალიანების გადახდის გამოთხოვის საკითხში;
- სიძნელეებით ამ თანხების მიღების პროცესში, მიუხედავად პასუხისმგებელი პირების კარგი მუშაობისა;
- მყიდველების ფინანსური სიძნელეებით.

არსებობს ზოგიერთი ზოგადი რეკომენდაციები, რომლებიც იძლევიან დებიტორული დავალიანების მართვის საშუალებას:

– აუცილებელია მყიდველებთან ანგარიშსწორების მდგომარეობის მუდმივი კონტროლი, განსაკუთრებით კი გადავადებული დავალიანებების შემთხვევებში.

– შესაძლებლობის ფარგლებში ორიენტაცია უნდა განხორციელდეს მყიდველთა დიდ რაოდენობაზე, რათა შემცირდეს გადაუხდელობის რისკი ერთი ან რამდენიმე მყიდველის მხრიდან.

– უნდა გაირკვეს დებიტორების დაკრედიტების ურთიერთსასარგებლო პირობები.

– თვალყური უნდა ვადევნოთ დებიტორული და კრედიტორული დავალიანების თანაფარდობას.

საკონტროლო კითხვები:

1. რა არის ქონებრივი პოტენციალი? დაახასიათეთ საბრუნავი და არასაბრუნავი კაპიტალის შემადგენლობა;
2. ჩამოთვალეთ ბალანსის ვალუტის შემცირების მიზეზები;
3. ჩამოთვალეთ ორგანიზაციის არამატერიალური აქტივების ანალიზის ამოცანები;
4. რა მიეკუთვნება ორგანიზაციის გრძელვადიან ინვესტიციებს და ფინანსურ დაბანდებებს?;

5. რა მანქვნებლებით განისაზღვრება საბრუნავი აქტივების გამოყენების ეფექტურობა?;
6. რისი დადგენაა აუცილებელი მარაგებისა და ხარჯების მდგომარეობის ანალიზის დროს?;
7. რა მანქვნებლებით შეიძლება განისაზღვროს დებიტორული დავალიანების მდგომარეობა?.

12. ორგანიზაციის ფინანსური მდგრალობის ანალიზი

ორგანიზაციის ფინანსური მდგრალობა მისი ფინანსური რესურსების (განაწილება და გამოყენება) ისეთი მდგომარეობაა, რომელიც უზრუნველყოფს ორგანიზაციის განვითარებას მოგების და კაპიტალის ზრდის საფუძველზე გადახდა-კრედიტუნარიანობის და დასაშვები დონის რისკის შენარჩუნების პირობებში.

დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ორგანიზაციის ფინანსურ დამოუკიდებლობას გარე დაფინანსებიდან (გარე სასესხო წყაროებიდან). საკუთარი სახსრების წყაროების მარაგის არსებობა წარმოადგენს ორგანიზაციის ფინანსური მდგომარეობის მარაგს იმ პირობით, როცა მისი საკუთარი სახსრები აღემატება სასესხოს.

ე.ი. ფინანსური მდგომარეობის ანალიზის ამოცანაა ორგანიზაციის დამოუკიდებლობის ხარისხის შეფასება დაფინანსების სასესხო წყაროებთან მიმართებაში. ამის გაკეთება აუცილებელია, რომ ვუპასუხოთ კითხვებს: რამდენად დამოუკიდებელია ორგანიზაცია ფინანსურად, იზრდება თუ მცირდება ამ დამოუკიდებლობის დონე (ხარისხი) და პასუხობს თუ არა ორგანიზაციის აქტივების და პასივების მდგომარეობა მის ფინანსურ-სამეურნეო საქმიანობის ამოცანებს.

ორგანიზაციის მდგრადობაზე გავლენას ახდენს მრავალი ფაქტორი:

- ორგანიზაციის მდგომარეობა სასაქონლო ბაზარზე;
- იაფი და მოთხოვნადი პროდუქციის წარმოება და გამოშვება;
- გარეშე კრედიტორებზე და ინვესტორებზე დამოკიდებულების ხარისხი;
- გადახდაუნარო დებიტორების არსებობა;
- სამეურნეო და ფინანსური ოპერაციების ეფექტურობა და ა.შ.

ორგანიზაციის ფინანსური დამოუკიდებლობა ხასიათდება აბსოლუტური და შეფარდებითი მაჩვენებლების სისტემით.

ფინანსური მდგომარეობის აბსოლუტური მაჩვენებლები გვიჩვენებენ, თუ როგორაა მარაგები და ხარჯები უზრუნველყოფილი ფორმირების წყაროებით.

მარაგების წყაროების და ხარჯების ფორმირების დასახასიათებლად იყენებენ რამდენიმე მაჩვენებელს. ისინი ასახავენ სხვადასხვა სახის წყაროებით სარგებლობის ხარისხს.

1. საკუთარი საბრუნავი სახსრების არსებობა. იგი გამოითვლება, როგორც სხვაობა საკუთარი სახსრების წყაროების სიდიდისა და ძირითადი საშუალებების ჯამსა და ორგანიზაციის არასაბრუნავი აქტივების ღირებულებას შორის.

საკუთარი საბრუნავი სახსრები=კაპიტალს და რეზერვებს
- არასაბრუნავი აქტივები

საკუთარი საბრუნავი სახსრები ახასიათებენ წმინდა საბრუნავ კაპიტალს. საკუთარი საბრუნავი სახსრების გაზრდა

წინა პერიოდთან შედარებით ადასტურებს ორგანიზაციის საქმიანობის ეფექტურ განვითარებას.

2. მარაგების და ხარჯების ფორმირების მიზნით საკუთარი და გრძელვადიანი სახესხო სახსრების არსებობა (ფუნქციონირებადი კაპიტალი) იანგარიშება საკუთარი საბრუნავი სახსრების და გრძელვადიანი კრედიტების და სესხების (გრძელვადიანი პასივები) შეჯამებით.

საკუთარი და გრძელვადიანი სახესხო სახსრები = (კაპიტალი და რეზერვები + გრძელვადიანი ვალდებულებები) - არასაბრუნავი აქტივები, ფკ - ფუნქციონირებადი კაპიტალი

3. ხარჯებისა და მარაგების ფორმირებისთვის საჭირო თანხების ძირითადი წყაროების საერთო სიდიდე განისაზღვრება, როგორც საკუთარი საბრუნავი სახსრების, გრძელვადიანი და მოკლევადიანი კრედიტების და სესხების ჯამი:

ხარჯებისა და მარაგების ძირითადი წყაროები = (კაპიტალი და რეზერვები + გრძელვადიანი ვალდებულებები + მოკლევადიანი კრედიტები და სესხები) - არასაბრუნავი აქტივები.

მარაგებისა და ხარჯების ფორმირებისთვის საჭირო სახსრების წყაროების არსებობის ამ სამ მაჩვენებელს - შეესაბამება უზრუნველყოფის სამი მაჩვენებელი:

1. საკუთარი საბრუნავი სახსრების ნამეტი (+) ან ნაკლებობა (-);
2. მარაგების ფორმირების სახსრების საკუთარი და გრძელვადიანი წყაროების ნამეტი (+) ან ნაკლებობა (-);
3. მარაგების და ხარჯების ფორმირების სახსრების ძირითადი წყაროების საერთო სიდიდის ნამეტი (+) ან ნაკლებობა (-);

ხარჯების და მარაგების სახსრების წყაროებით უზრუნველყოფის (მათი შექმნის მიზნით) სამი მაჩვენებლის გამოთვლა, საშუალებას გვაძლევს მოვახდინოთ ფინანსური სიტუაციის კლასიფიცირება მისი მდგომარეობის ხარისხის მიხედვით. შეიძლება გამოვეყოთ 4 ტიპის ფინანსური სიტუაცია და ამ მიზნით ვისარგებლოთ ეკონომიკურ ლიტერატურაში რეკომენდებული სამკომპონენტისანი მაჩვენებლით:

$$S = \left\{ \begin{array}{l} S_1 (\pm \text{საკუთარი საბრუნავი სახსრები}); \\ S_2 (\pm \text{საკუთარი და გრძელვადიანი სასესხო სახსრები}); \\ S_3 (\pm \text{ხარჯებისა და მარაგების ძირითადი წყაროები}). \end{array} \right\}$$

სადაც ფუნქცია S განისაზღვრება შემდეგნაირად:

$$\left\{ \begin{array}{l} S(x) = 1, \text{ თუ } X > 0; \\ 0, \text{ თუ } X \leq 0 \end{array} \right.$$

ამ ფორმულებით თუ ვისარგებლებთ, შეიძლება გამოვეყოთ სამი ტიპის ფინანსური სიტუაცია:

1. აბსოლუტურად მდგრადი ფინანსური მდგომარეობა S (1, 1, 1), როდესაც ყველა მარაგი და ხარჯი იფარება საკუთარი საბრუნავი სახსრების ხარჯზე. ეს ტიპი გვხვდება იშვიათად და წარმოადგენს ფინანსური მდგრადობის უკიდურეს ტიპს:

$$\left\{ \begin{array}{l} \pm X_1 > 0 \\ \pm X_2 > 0 \\ \pm X_3 > 0, \end{array} \right.$$

სადაც X_1 -საკუთარი საბრუნავი სახსრებია; X_2 - საკუთარი და გრძელვადიანი სასესხო სახსრებია; X_3 -ხარჯებისა და მარაგების წყაროები.

2. ფინანსური მდგომარეობის ნორმალური მდგრადობა S (0, 1, 1), იძლევა ორგანიზაციის გადახდაუნარიანობის გარანტიას. ხასიათდება ორგანიზაციის საქმიანობის მაღალი დონით და ფინანსური დისციპლინის დაურღვევლობით.

$$\left\{ \begin{array}{l} \pm X_1 < 0 \\ \pm X_2 > 0 \\ \pm X_3 > 0 \end{array} \right.$$

3. არამდგრადი ფინანსური მდგომარეობა S (0, 0, 1), რომელიც დაკავშირებულია გადახდაუნარიანობის დარღვევასთან. ამის მიუხედავად, შენარჩუნებულია წონასწორობის აღდგენის

შესაძლებლობა რეალური საკუთარი კაპიტალის შევსების და საკუთარი საბრუნავი თანხების გადიდების, ასევე, გრძელვადიანი კრედიტების და სასესხო საშუალებების დამატებითი მოზიდვის გზით.

$$\left\{ \begin{array}{l} \pm X_1 < 0 \\ \pm X_2 < 0 \\ \pm X_3 > 0 \end{array} \right.$$

ამ დროს ფინანსური არამდგრადობა ითვლება დასაშვებად, თუ დაცულია შემდეგი პირობები:

- საწარმოო მარაგებს + მზა პროდუქცია, ტოლია ან აღემატება მოკლევადიანი კრედიტების და სასესხო თანხების (საშუალებების) ჯამს, რომლებიც მონაწილეობენ მარაგების ფორმირებაში.

- დაუსრულებელ წარმოებას პლუს შემდეგი პერიოდების ხარჯები, ტოლია ან ნაკლები საკუთარი საბრუნავი კაპიტალის ჯამზე (თანხაზე).

4. კრიზისული ფინანსური მდგომარეობა $S(0, 0, 0)$, რომლის დროსაც ორგანიზაცია იმყოფება გაკოტრების ზღვარზე, რადგანაც, ორგანიზაციის ფულადი სახსრები, მოკლევადიანი ფასიანი ქაღალდები და დებიტორული დავალიანებები, ვეღარ ფარავენ ვერც კრედიტორულ დავალიანებებს და ვერც ვადაგასულ სესხებს. მოცემულ სიტუაციაში საგადასახადო ბალანსის წონასწორობა მიიღწევა შრომის ანაზღაურების, ბანკის სესხების, მომწოდებლების, ბიუჯეტის და ა.შ. ვადაგასული გადახდების ხარჯზე.

$$\left\{ \begin{array}{l} \pm X_1 < 0 \\ \pm X_2 < 0 \\ \pm X_3 < 0 \end{array} \right.$$

რადგანაც, ფინანსური მდგრადობის დადებით ფაქტორს წარმოადგენს მარაგების ფორმირების წყაროების არსებობა, ხოლო უარყოფითი ფაქტორია – მარაგების სიდიდე, ამიტომ,

არამდგრადი და კრიზისული ფინანსური მდგომარეობიდან (3 და 4 სიტუაცია) გამოსვლის ძირითად საშუალებას წარმოადგენს: მარაგების ფორმირების წყაროების შევსება და მათი სტრუქტურის ოპტიმიზაცია, ასევე, მარაგების დონის დასაბუთებული შემცირება.

მარაგების ფორმირების წყაროების შევსების ყველაზე ურისკო საშუალებად უნდა მივიჩნიოთ რეალური საკუთარი კაპიტალის გაზრდა გაუნაწილებელი მოგების დაგროვების, ან დაბეგვრის შემდეგ, მოგების დაგროვების ფონდებში განაწილების ხარჯზე, ამ ფონდების ნაწილის (რომელიც არაა დაბანდებული არასაბრუნავ აქტივებში) ზრდის შენარჩუნებით. მარაგების დონის შემცირება ხდება მარაგების ნაშთების დაგეგმვის, ასევე, გამოუყენებელი სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობების რეალიზაციის შედეგად.

ფინანსური მდგრადობის შეფარდებითი მაჩვენებლები (ფინანსური კოეფიციენტები) გამოითვლება, როგორც ბალანსის აქტივისა და პასივის აბსოლუტური მაჩვენებლების შეფარდება. ისინი პირობითად შეიძლება გავეყოთ ორ ჯგუფად:

1. მაჩვენებლები, რომლებიც ახასიათებენ საკუთარი და ნასესხები სახსრების შეფარდებას.

აგტონომიის კოეფიციენტი (K_a) (ფინანსური დამოუკიდებლობის და საკუთარი კაპიტალის კონცენტრაციის კოეფიციენტი) – ახასიათებს დამოუკიდებლობას სასესხო სახსრებიდან. იგი უჩვენებს საკუთარი კაპიტალის წილს (K_s) ორგანიზაციის მთლიან თანხებში (K_b)

$$K_a = K_s / K_b$$

მინიმალური ზღვრული მნიშვნელობის 0.5 დონეზე გადაჭარბება მიუთითებს ფინანსური დამოუკიდებლობის ზრდაზე, გარედან სახსრების მოზიდვის შესაძლებლობის გაფართოებაზე.

ამ მაჩვენებლის დამატებას წარმოადგენს **სასესხო კაპიტალის კონცენტრაციის კოეფიციენტი (K_k)**, რომელიც უჩვენებს, თუ როგორია მოზიდული სახსრების (K_m) წილი, თანხების მთლიან რაოდენობაში. გამოითვლება სასესხო კაპიტალის სიდიდის შეფარდებით ორგანიზაციის ყველა თანხების საერთო ჯამთან.

$$K_k = K_m / K_b$$

ეს კოეფიციენტები ჯამში $K_a + K_k = 1$

სასესხო და საკუთარი კაპიტალის შეფარდების კოეფიციენტი (K_{ss}) აჩვენებს, თუ რამდენი სასესხო თანხები მოიზიდა ორგანიზაციამ საკუთარი თანხების აქტივებში დაბანდებულ თითოეულ მანეთზე. გამოითვლება, როგორც მთლიანი სასესხო კაპიტალის (K_s) შეფარდება ორგანიზაციის საკუთარი კაპიტალის (K_t) სიდიდესთან.

$$K_{ss} = K_s / K_t$$

ნორმალურად ითვლება მნიშვნელობა $K_{ss} < 0.7$. ამ ზღვრული სიდიდის გადამეტება ნიშნავს, ორგანიზაციის დამოკიდებულებას გარე ფინანსურ წყაროებზე, ფინანსური დამოუკიდებლობის დაკარგვას.

გრძელვადიანი დაბანდებების სტრუქტურის კოეფიციენტი (K_g) უჩვენებს, თუ არასაბრუნავი აქტივების რა ნაწილი დაფინანსდა გრძელვადიანი სასესხო თანხების ხარჯზე. ამასთან, აუცილებლად ივარაუდება, რომ გრძელვადიანი პასივები, როგორც ფულადი წყაროები, გამოიყენება სრული მოცულობით საწარმოს მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის გაფართოების სამუშაოების დასაფინანსებლად. იგი გამოინგარიშება, როგორც გრძელვადიანი პასივების (K_{gp}) შეფარდება არასაბრუნავი აქტივების (K_a) სიდიდესთან:

$$K_g = K_{gp} / K_a$$

საწარმოო დანიშნულების ქონების კოეფიციენტი (K_q) აჩვენებს საწარმოო დანიშნულების ქონების (K_{sd}) წილს ორგანიზაციის ყველა საშუალებების საერთო ღირებულებაში (K_b). გამოითვლება, როგორც ძირითადი სახსრების, კაპიტალდაბანდებების, მოწყობილობების, საწარმოო მარაგებისა და დაუსრულებელი წარმოების ჯამის შეფარდება ორგანიზაციის მთელი ქონების ღირებულებასთან:

$$K_q = K_{sd} / K_b$$

ნორმალურად ითვლება ამ მაჩვენებლის შემდეგი შეზღუდვა: $K_q > 0.5$

როდესაც მაჩვენებელი დაიწევს მოცემულ ზღვრულ მნიშვნელობაზე დაბლა, მაშინ საწარმოო დანიშნულების ქონების გაზრდისთვის მიზანშეწონილია გრძელვადიანი სასესხო სახსრების მოზიდვა.

აღნიშნული კოეფიციენტით სარგებლობენ შეზღუდულად. იგი რეალურად სიტუაციას ასახავს მხოლოდ სამეწარმეო ორგანიზაციებში, ამასთან, სხვადასხვა დარგებში იგი იქნება არსებითად განსხვავებული.

ფინანსური მდგრადობის კოეფიციენტი (K_{fm}) მიუთითებს, თუ აქტივების რა ნაწილი ფინანსდება მდგრადი წყაროებიდან. გარდა ამისა, კოეფიციენტი გამოხატავს ორგანიზაციის დამოუკიდებლობის (ან დამოკიდებულების) ხარისხს დაფარვის მოკლევადიანი სასესხო წყაროებიდან. გამოიანგარიშება, როგორც საკუთარი და გრძელვადიანი სასესხებო წყაროების სახსრების (პერმანენტული კაპიტალი - K_p) ჯამის შეფარდება, ორგანიზაციის მთლიანი ქონების ღირებულებასთან (K_b):

$$K_{fm} = K_p / K_b$$

ნორმალურ სიდიდედ ითვლება ამ მაჩვენებლის შემდეგი მნიშვნელობა (შეზღუდვა) $K_{fm} \geq 0.6$.

2. მაჩვენებლები, რომლებიც განსაზღვრავენ საბრუნავი სახსრების მდგომარეობას:

საკუთარი სახსრებით უზრუნველყოფის კოეფიციენტი (K_{ssu}) გვიჩვენებს, რომ ორგანიზაციას გააჩნია ფინანსური მდგომარეობისთვის საჭირო საკუთარი საბრუნავი სახსრები. ეს კოეფიციენტი გამოითვლება (განისაზღვრება) ორგანიზაციის საკუთარი საბრუნავი სახსრების (K_{ss}) სიდიდის შეფარდებით მისი საბრუნავი აქტივების საერთო სიდიდესთან (K_{sa}):

$$K_{ssu} = K_{ss} / K_{sa} = (K_k - K_{ars}) / K_{sa}$$

მოცემული კოეფიციენტის მინიმალური ზღვრული მნიშვნელობა შეადგენს - 0.1. რაც უფრო მაღალია მაჩვენებელი (0.5), მით უკეთესია ორგანიზაციის ფინანსური მდგომარეობა, მით მეტი შესაძლებლობა გააჩნია მას აწარმოოს დამოუკიდებელი ფინანსური პოლიტიკა.

საკუთარი სახსრების მანევრირების კოეფიციენტი (K_{man}) უჩვენებს, თუ საკუთარი კაპიტალის რა ნაწილი გამოიყენება მიმდინარე საქმიანობის დასაფინანსებლად, ე.ი. ჩადებულია საბრუნავ სახსრებში, და რა ნაწილია კაპიტალიზირებული. განისაზღვრება საკუთარი საბრუნავი სახსრების (K_{ss}) შეფარდებით საკუთარი კაპიტალის (K_{sk}) საერთო სიდიდესთან:

$$K_{man} = K_{ss} / K_{sk}$$

ფინანსური თვალსაზრისით, K_{man} -ის ზრდა და მისი მაღალი დონე, ყოველთვის დადებითად ახასიათებს ორგანიზაციის საქმიანობას: ამ დროს უხვადაა საკუთარი სახსრები, მათი დიდი ნაწილი დაბანდებულია არა ძირითად სახსრებში (საშუალებებში) და სხვა არასაბრუნავ აქტივებში, არამედ, საბრუნავ აქტივებში.

მანევრირების კოეფიციენტის ოპტიმალურ სიდიდედ შეიძლება ჩაითვალოს

$$K_{\text{man}} > 0.5 \text{ მნიშვნელობა.}$$

ეს ნიშნავს, რომ ორგანიზაციის ხელმძღვანელებმა და მისმა მესაკუთრეებმა უნდა დაიცვან საკუთარი სახსრების მობილური და იმობილური ხასიათის აქტივებში დაბანდების პარიტეტული პრინციპი, რაც უზრუნველყოფს ბალანსის საკმარის ლიკვიდობას. თუმცა, საჭიროა შესასწავლი ორგანიზაციის საქმიანობის ხასიათის გათვალისწინება. მაგალითად, ფონდტეკად წარმოებებში ამ კოეფიციენტის ნორმალური დონე იქნება უფრო ნაკლები, ვიდრე მასალატეკადებში, რადგან საკუთარი სახსრების დიდი ნაწილი წარმოადგენს ძირითადი საწარმოო ფონდებისა და სხვა არასაბრუნავი აქტივების დაფარვის წყაროს.

მანევრირების კოეფიციენტი უნდა იზრდებოდეს, თანაც, საკუთარი წყაროების ზრდის ტემპი უნდა უსწრებდეს ძირითადი სახსრების და არასაბრუნავი აქტივების ზრდის ტემპებს. ამ მიზნით აუცილებელია მათი შედარება.

მატერიალური მარაგების უზრუნველყოფის კოეფიციენტი (K_{mmu}) საკუთარი საბრუნავი სახსრებით – გვიჩვენებს, თუ რა ხარისხითაა მატერიალური მარაგები დაფარული საკუთარი სახსრებით და არ საჭიროებენ სესხების მოზიდვას. გამოითვლება, როგორც საკუთარი საბრუნავი სახსრების (K_{ss}) სიდიდის შეფარდება მარაგებისა და ხარჯების საერთო სიდიდესთან (K_{mx}):

$$K_{\text{mmu}} = K_{\text{ss}} / K_{\text{mx}} = (K_s - K_{\text{ars}}) / K_{\text{mx}}$$

ნორმალურია შემდეგი მნიშვნელობები $K_{\text{mmu}} < 0.6 \dots 0.8$.

ფინანსური კოეფიციენტების ანალიზი უნდა ჩატარდეს კოეფიციენტების გამოთვლით და მიღებული მნიშვნელობების შედარებით დადგენილ ბაზისურ მნიშვნელობებთან. ასევე, უნდა მოხდეს მათი ცვლის დინამიკის შესწავლა დროის განსაზღვრულ პერიოდში.

ბაზისური სიდიდეები შეიძლება იყოს:

- გასული პერიოდის მანვერებლების მნიშვნელობები;

- მაჩვენებლების საშუალო დარგობრივი მნიშვნელობები;
- კონკურენტების მაჩვენებლების მნიშვნელობები;
- შედარებითი (ფარდობითი) მაჩვენებლების თეორიულად დასაბუთებული, ან საექსპერტო გამოკითხვით დადგენილი, ან კრიტიკული მნიშვნელობები.

საკონტროლო კითხვები:

1. რა არის ორგანიზაციის ფინანსური მდგომარეობის ანალიზის ამოცანა?
2. რა მაჩვენებლებს იყენებენ მარაგების წყაროების და სახსრების ფორმირების დასახასიათებლად?
3. ჩამოთვალეთ ორგანიზაციის ფინანსური სიტუაციები;
4. რა მაჩვენებლები ახასიათებენ საკუთარი და ნასესხები სახსრების თანაფარდობას?
5. რა მაჩვენებლები ახასიათებენ საბრუნავი სახსრების მდგომარეობას?

13. ორგანიზაციის ლიკვიდურობის და ბალანსის უზრუნველყოფის ანალიზი

13.1. ბალანსის ლიკვიდურობის შეფასება და ანალიზი

ბალანსის ლიკვიდურობის შეფასებისა და ანალიზის მოთხოვნილება ჩნდება მაშინ, როდესაც გაძლიერებულია ფინანსური შეზღუდვები და აუცილებელია ორგანიზაციის კრედიტუნარიანობის შეფასება.

ბალანსის ლიკვიდურობის ანალიზის მიზანია ორგანიზაციის კრედიტუნარიანობის შეფასება, ანუ, თუ რამდენად შესწევს ორგანიზაციას იმის უნარი, რომ დროულად და სრულად გაანალიზოს ყველა თავისი ვალდებულებები.

ბალანსის ლიკვიდურობა განისაზღვრება, როგორც ორგანიზაციის ვალდებულებების მისი აქტივებით დაფარვის ხარისხი, რომელთა ნაღდ ფულად გარდაქმნის ვადა ეთანადება (შეესაბამება) საგადასახადო ვალდებულებების დაფარვის ვალებს.

ბალანსის ლიკვიდურობა იმით განსხვავდება აქტივების ლიკვიდურობისგან, რომ იგი განისაზღვრება, როგორც იმ დროის შებრუნებული სიდიდე, რაც აუცილებელია მათ გარდასაქმნელად ფულად საშუალებებად (რაც უფრო ნაკლები დრო სჭირდება იმას, რომ მოცემული სახის აქტივებმა მიიღოს ფულის სახე, მით მაღალია მისი ლიკვიდურობა).

ბალანსის ლიკვიდურობის ანალიზის დროს უნდა მოხდეს აქტივების მიხედვით სახსრების (დაჯგუფებული უნდა იყოს მათი ლიკვიდურობის ხარისხის მიხედვით, და განლაგებული უნდა იყოს ლიკვიდურობის შემცირების მიხედვით) შედარება, პასივების მიხედვით ვალდებულებებთან (დაჯგუფებული უნდა იყოს მათი დაფარვის ვადების მიხედვით და განლაგებული უნდა იყოს ვადების ზრდის მიხედვით).

ლიკვიდურობის ხარისხის მიხედვით ორგანიზაციის აქტივები უნდა დაჯგუფდეს შემდეგნაირად.

1. ყველაზე უფრო ლიკვიდური აქტივები (A1) – მათ მიეკუთვნება საწარმოს ფულადი სახსრების ყველა მუხლები და მოკლევადიანი ფინანსური დაბანდებები (ფასიანი ქაღალდები).

2. სწრაფად რეალიზებული აქტივები (A2) – დებიტორული დავალიანება, რომლის მიხედვით გადახდები უნდა მოხდეს საანგარიშო თარიღიდან (ვადიდან) 12-თვის მანძილზე.

3. ნელა რეალიზებადი აქტივები (A3) – ბალანსის აქტივის ის მუხლი, რომელშიც შედის მარაგები, დამატებითი ღირებულების

გადასახადი, დებიტორული დავალიანება (რომელთა მიხედვით გადახდა ნავარაუდევია საანგარიშო თარიღიდან 12 თვის შემდეგ) და სხვა საბრუნავი აქტივები.

4.ძნელად რეალიზებადი აქტივები (A4) – ბალანსის აქტივის არასაბრუნავი აქტივები.

ბალანსის პასივები დაჯგუფებულია მათი გადახდის სისწრაფის მიხედვით.

1.ყველაზე სასწრაფო ვალდებულებები (P1) – მათ მიეკუთვნება კრედიტორული დავალიანება.

2.მოკლევადიანი პასივები (P2) – ესენია მოკლევადიანი სასესხო სახსრები, დავალიანება შემოსავლების მიმღები პირების მიმართ, სხვა სახის მოკლევადიანი პასივები.

3.გრძელვადიანი პასივები (P3) – ესენია ბალანსის მუხლები, რომლებსაც მიეკუთვნება გრძელვადიანი კრედიტები და სასესხო სახსრები, ასევე, მომავალი პერიოდების შემოსავლები, მომავალი ხარჯების და გადასახადების რეზერვები.

4.მუდმივი ან მდგრადი პასივები – ესენია ბალანსის „კაპიტალი და რეზერვები“.

ბალანსის ლიკვიდურობის განსაზღვრისთვის უნდა შევადაროთ ერთმანეთს აქტივების და პასივების მიხედვით მოყვანილი ჯგუფების შედეგები. ბალანსი ითვლება აბსოლუტურად ლიკვიდურად, თუ ერთდროულად სრულდება შემდეგი პირობები:

$$A1 \geq P1; A2 \geq P2; A3 \geq P3; A4 \leq P4$$

მეოთხე უტოლობა ატარებს „დამაბალანსებელ“ ხასიათს და იმავდროულად შეიცავს ღრმა ეკონომიკურ შინაარსს: მისი შესრულება ადასტურებს ფინანსური მდგრადობის მინიმალური პირობების დაცვას – ორგანიზაციას გააჩნია საკუთარი საბრუნავი სახსრები.

როცა ერთ ან რამოდენიმე უტოლობას აქვს ოპტიმალურ ვარიანტში დაფიქსირებული ნიშნის საპირისპირო ნიშანი, მაშინ ბალანსის ლიკვიდურობა მეტი ან ნაკლები ხარისხით განსხვავდება აბსოლუტურიდან. ამასთან, სახსრების ნაკლებობა აქტივების ერთ რომელიმე ჯგუფში, კომპენსირდება მათი ნამეტი (სიჭარბით) მეორე ჯგუფში, თუმცა, ამ დროს კომპენსაციას ადგილი აქვს მხოლოდ ღირებულების სიდიდის მიხედვით, რადგანაც რეალურ საგადასახადო სიტუაციაში ნაკლებად ლიკვიდური აქტივები ვერ ჩაენაცვლება მეტად ლიკვიდურებს.

13.2. გადახდაუნარიანობის ანალიზი და შეფასება

გადახდაუნარიანობის (გადახდისუნარიანობის) ანალიზი და შეფასება ხდება გადახდისუნარიანობის კოეფიციენტების საშუალებით, რომლებიც არიან ფარდობითი სიდიდეები და ასახავენ ორგანიზაციის შესაძლებლობას (უნარს) დაფაროს მოკლევადიანი დავალიანება საბრუნავი აქტივების ამა თუ იმ ელემენტების ხარჯზე.

გადახდისუნარიანობის მაჩვენებლები:

1. აბსოლუტური ლიკვიდურობის კოეფიციენტი (ფულადი სახსრების ნორმა) (K_{al}) აჩვენებს, თუ მიმდინარე (მოკლევადიანი) ვალდებულებების რა ნაწილი შეიძლება დაიფაროს ყველაზე უფრო ლიკვიდური საბრუნავი აქტივებით. იგი განისაზღვრება ფულადი სახსრების (M) და მოკლევადიანი ფინანსური დაბანდებების (F_m) შეფარდებით მიმდინარე ვალდებულებებთან (V_m):

$$K_{al} = (M + F_m) / V_m$$

მიღებულია ჩაითვალოს, რომ აბსოლუტური ლიკვიდურობის კოეფიციენტის ნორმალური დონე უნდა იყოს 0.1...0.7 (დამოკიდებულია ორგანიზაციის დარგობრივ კუთვნილებაზე). მისი დაბალი მნიშვნელობა მიუთითებს ორგანიზაციის გადახდისუნარიანობის შემცირებაზე.

2. „კრიტიკული შეფასების“ კოეფიციენტი (K_k) უჩვენებს, თუ ორგანიზაციის მიმდინარე (მოკლევადიანი) ვალდებულებების რა ნაწილი შეიძლება საწრაფოდ დაიფაროს ფულადი სახსრების, მოკლევადიანი ფასიანი ქაღალდების ღირებულებების, ასევე, ანგარიშსწორებიდან შემოსული შემოსავლების ხარჯზე. სხვანაირად, ასახავს ორგანიზაციის საგადასახადო შესაძლებლობებს დებიტორებთან დროულად წარმოებული ანგარიშსწორების პირობებში. იგი განისაზღვრება ფულადი სახსრების (M), მოკლევადიანი ფინანსური დაბანდებების (F_m) და დებიტორებთან ანგარიშსწორების (D_a) მობილური სახსრების ჯამის შეფარდებით, მიმდინარე ვალდებულებებთან:

$$K_k = (M + F_m + D_m) / V_m$$

დასაშვები მნიშვნელობა შეადგენს 0.7...0.8; სასურველია ამ კოეფიციენტის მნიშვნელობის გაზრდა 1-დგ. მისი დაბალი მნიშვნელობა მიუთითებს დებიტორებთან მუდმივი მუშაობის აუცილებლობაზე, რათა უზრუნველყოფილი იყოს საბრუნავი

სახსრების ყველაზე უფრო ლიკვიდური ნაწილის ფულადი სახით მიმოქცევის (ბრუნვის) შესაძლებლობა ანგარიშსწორების განსახორციელებლად.

3. მიმდინარე ლიკვიდურობის კოეფიციენტი (K_{ml}) გამოხატავს ორგანიზაციის საბრუნავი სახსრების საკმარისობას, რომელთა გამოყენება შესაძლებელია ორგანიზაციის მოკლევადიანი ვალდებულებების დასაფარად. ახასიათებს სიმტკიცის მარაგს, რომელიც წარმოიქმნება მაშინ, როცა ლიკვიდური ქონების ღირებულება აღემატება ვალდებულებებით ნაკისრს. განისაზღვრება მიმდინარე ან საბრუნავი აქტივების (A_m) შეფარდებით მიმდინარე ან მოკლევადიან ვალდებულებებთან

$$K_{ml} = A_m / V_m$$

აუცილებელი მნიშვნელობა შეადგენს 1.5; ოპტიმალური 2.0...3.5. ქვედა საზღვარი მიუთითებს იმაზე, რომ საბრუნავი სახსრები საკმარისია იმისათვის, რომ ორგანიზაციამ შეძლოს თავისი მოკლევადიანი ვალდებულებების დაფარვა. არასასურველია, როდესაც საბრუნავი აქტივები მნიშვნელოვნად აღემატება მოკლევადიან ვალდებულებებს, რადგანაც ეს მიუთითებს საკუთარი სახსრების არარაციონალურ დაბანდებასა და მათ არაეფექტურ გამოყენებაზე.

ორგანიზაციის გადახდისუნარიანობის დონის სწორი შეფასებისთვის, აუცილებელია შემდეგი ფაქტორების გათვალისწინება:

- ორგანიზაციის საქმიანობის ხასიათი (მაგ., სამრეწველო და სამშენებლო ორგანიზაციებს აქვთ მარაგების დიდი ხვედრითი წონა და ფულადი სახსრების მცირე ხვედრითი წონა; საცალო ვაჭრობის ორგანიზაციებში მაღალია ფულადი სახსრების წილი და ასევე მაღალია გასაყიდი საქონლის მოცულობაც);
- დებიტორებთან ანგარიშსწორების პირობები: დებიტორული დაავალიანების შემოსვლა დროის მოკლე შუალედებში, საქონლის (სამუშაოების, მომსახურების) შესყიდვის შედეგად, იწვევს დიდ წილს მყიდველების ვალების საბრუნავი აქტივების შემადგენლობაში, და პირიქით;
- მარაგების მდგომარეობა: ორგანიზაციას შეიძლება ჰქონდეს მარაგების ზედმეტი ან ნაკლები რაოდენობა იმასთან შედარებით, რაც აუცილებელია უწყვეტი საქმიანობისთვის;

- დებიტორული დავალიანების მდგომარეობა: მის შემადგენლობაში ვადაგასული და უიმედო ვალების არსებობა ან არარსებობა.

ორგანიზაციის გადახდისუნარიანობის დაკარგვის ძირითადი მიზეზებია:

- პროდუქციის წარმოებისა და რეალიზაციის მოცულობის დაქვეითება;
- პროდუქციის თვითღირებულების გაზრდა;
- გეგმით გათვალისწინებული მოგების თანხის არასრულად მიუღებლობა
- ორგანიზაციის საბრუნავი სახსრების არარაციონალური გამოყენება;
- საბრუნავი აქტივების ფორმირებისთვის საკუთარი წყაროების არასაკმარისობა;
- კონტრაგენტების გადახდისუნარობა;
- დაბეგერის მაღალი დონე.

13.3. გაკოტრების ალბათობის დიაგნოსტიკის მეთოდები

გაკოტრება – ესაა სასამართლოს მიერ აღიარებული ან მოვალის მიერ გამოცხადებული სამეურნეო სუბიექტის უუნარობა, სახსრების უქონლობის გამო, სრული მოცულობით დააკმაყოფილოს კრედიტორების მოთხოვნა ფულადი ვალდებულებების შესრულების შესახებ, შეასრულოს სავალდებულო გადასახდელების გადახდის ვალდებულება, ასევე, დააფინანსოს მიმდინარე ძირითადი საქმიანობა.

გაკოტრების ძირითადი ნიშანია – საწარმოს უუნარობა უზრუნველყოს კრედიტორების მოთხოვნების შესრულება გადახდების დაწყების ვადიდან 3 თვის მანძილზე. ამ ვადის გასვლისთანავე კრედიტორებს უფლება აქვთ მიმართონ სასამართლოს, რათა მან გაკოტრებულად ცნოს მოვალე საწარმო.

გაკოტრების ალბათობის დიაგნოსტიკისთვის გამოიყენება რამდენიმე მეთოდი, რომლებიც ეფუძნება:

- 1) კრიტერიუმების და ნიშნების ფართო სისტემის ანალიზს;
- 2) შეზღუდული წრის მანვენებლებს;
- 3) ინტეგრალურ მანვენებლებს, რომლებიც გამოთვლილია:
 - სკორინგული მოდულების;
 - მრავალგანზომილებიანი რეიტინგული ანალიზის;

- მულტიპლიკატორულ-დისკრიმინანტული ანალიზის საშუალებით.

პირველი მეთოდის გამოყენების დროს, გაკოტრების ნიშნები, თანახმად იმ რეკომენდაციისა, რომელსაც იძლევა აუდიტორული პრაქტიკის განზოგადების პრაქტიკა, უნდა დაიყოს 2 ჯგუფად.

1. მანვენებლები, რომლებიც ადასტურებენ მოსალოდნელ ფინანსურ სიძნელეებს და გაკოტრების ალბათობას უახლოეს მომავალში:

- განმეორებადი მნიშვნელოვანი დანაკარგები ძირითად საქმიანობაში, რომელიც გამოიხატება წარმოების ქრონიკულ დაცემაში, გაყიდვების მოცულობის შეკვეცასა და ქრონიკულ ზარალიანობაში;

- ქრონიკულად ვადაგადაცილებული კრედიტორული და დებიტორული დავალიანებების არსებობა;

- ლიკვიდურობის კოეფიციენტების მცირე მნიშვნელობები და მათი შემცირების ტენდენციები;

- სასესხო კაპიტალის წილის გადიდება, საშიშ საზღვრებამდე, მის საერთო რაოდენობაში (თანხაში);

- საკუთარი საბრუნავი კაპიტალის დეფიციტი;

- კაპიტალის ბრუნვის ხანგრძლივობის სისტემატური ზრდა;

- ნედლეულის და მზა პროდუქციის ზენორმატიული მარაგების არსებობა;

- ახალი ფინანსური რესურსების წყაროების გამოყენება არამომგებიანი პირობებით;

- არახელსაყრელი ცვლილებები შეკვეთების პაკეტში;

- საწარმოო პოტენციალის დაქვეითება და ა.შ.

2. მანვენებლები, რომელთა არახელსაყრელი მნიშვნელობები არ იძლევა საფუძველს, რომ მიმდინარე ფინანსური მდგომარეობა შევაფასოთ, როგორც კრიტიკული, თუმცა, მიგვანიშნებენ მომავალში მის მკვეთრ გაუარესებაზე, თუ არ იქნება მიღებული მოქმედი ღონისძიებები:

- საწარმოს მეტისმეტი დამოკიდებულება ერთ რომელიმე კონკრეტულ პროექტზე, მაგ., როგორიცაა: მოწყობილობის, აქტივების სახის, ნედლეულის ან გასაღების ბაზრის პროექტები;

- მთავარი კონტრაგენტების დაკარგვა;

- ტექნიკისა და ტექნოლოგიის განახლების აუცილებლობის შეუფასებლობა;
- მართვის აპარატის გამოცდილი თანამშრომლების გაშვება (დაკარგვა);
- იძულებითი მოცდენები, არარიტმული მუშაობა;
- არაეფექტური გრძელვადიანი ხელშეკრულებები;
- არასაკმარისი კაპიტალური დაბანდებები და ა.შ.

შესადლო გაკოტრების ინდიკატორების ამ სისტემის ღირსებად შეიძლება ჩავთვალოთ სისტემური და კომპლექსური მიდგომა, ხოლო ნაკლად – მრავალკრიტერიუმიანი ამოცანის პირობებში, გადაწყვეტილებების მიღების სირთულის მაღალი ხარისხი, გამოთვლილი მაჩვენებლების ინფორმაციული ხასიათი, პროგნოზული გადაწყვეტილების სუბიექტურობა.

საწარმოს გაკოტრების დიაგნოსტიკის მეორე მეთოდი – შეზღუდული წრის მაჩვენებლების გამოყენება, რომლებიც ქმნიან ბალანსის სტრუქტურის შესაფასებელი კრიტერიუმების სისტემას ხშირად გამოიყენება საწარმოს გაკოტრების რეჟიმში მოსაქცევად.

ორგანიზაციის გაკოტრების ალბათობის ანალიზის დროს შეიძლება სარგებლობა ინტეგრირებული მაჩვენებლით, რომელიც ფინანსურ-სამეურნეო საქმიანობის ანალიზის საერთაშორისო პრაქტიკაში ცნობილია, როგორც ალტმანის Z – ანგარიში, იგი გამოითვლება ფორმულით:

$$Z\text{-ანგარიში}=1.2K_1+1.4K_2+3.3K_3+0.6K_4+K_5,$$

სადაც K_1 - საბრუნავი კაპიტალის წილი ორგანიზაციის აქტივებში; K_2 - გაუნაწილებელი მოგების წილი ორგანიზაციის აქტივებში (აქტივების რენტაბელობა); K_3 – რეალიზაციიდან მიღებული მოგების შეფარდება ორგანიზაციის აქტივებთან; K_4 – ჩვეულებრივი და პრივილეგირებული აქციების საბაზრო ღირებულების შეფარდება ორგანიზაციის პასივებთან; K_5 – გაყიდვების მოცულობის შეფარდება აქტივებთან.

„Z-ანგარიშის“ მნიშვნელობის მიხედვით ხდება საწარმოს გაკოტრების ალბათობის შეფასება განსაზღვრული სკალის მიხედვით, რომელიც მოცემულია 3-ე ცხრილში.

ეს მოდელი მისაღებია საქართველოს პირობებში, მხოლოდ სააქციო საზოგადოებისათვის, რომელთა აქციები თავისუფლად იყიდება ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე, ე.ი. გააჩნიათ საბაზრო ღირებულება.

არსებობს ალტმანის სხვა მოდელიც, რომლის გამოყენება შესაძლებელია არა მარტო ღია ტიპის სააქციო საზოგადოებების შემთხვევაში. მასში ასევე ჩართულია ხუთი მაჩვენებელი, მაგრამ სხვა კონსტანტებით (მუდმივებით):

$$Z_{\text{ანგარიში}}=0.717K_1+0.847K_2+3.107K_3+0.42K_4+K_5,$$

სადაც K_1 - საკუთარი საბრუნავი კაპიტალის შეფარდება, ორგანიზაციის აქტივების სიდიდესთან; K_2 – სუფთა მოგების შეფარდება ორგანიზაციის აქტივების სიდიდესთან, ე.ი. ეკონომიკური რენტაბელობა; K_3 – პროცენტების და გადასახადების გადახდამდე მოგების შეფარდება, ორგანიზაციის აქტივების სიდიდესთან; K_4 – საკუთარი კაპიტალის სიდიდის შეფარდება ორგანიზაციის სასესხო კაპიტალის სიდიდესთან; K_5 – პროდუქციის გაყიდვით მიღებული ამონაგების შეფარდება ორგანიზაციის აქტივების სიდიდესთან, ე.ი. რესურსების გაცემა.

თუ მაჩვენებლის სიდიდე $Z < 1.23$, მაშინ გაკოტრების ალბათობა ძალიან მაღალია, ხოლო თუ $Z > 1.23$, მაშინ ორგანიზაციას გაკოტრება არ ემუქრება უახლოეს მომავალში.

საქართველოში გაკოტრების საკითხის გადაწყვეტა რეგულირდება კანონით “გადახდისუუნარობის საქმის წარმოების შესახებ”, რომლის თანახმად გაკოტრების საქმის განხილვა ხორციელდება სასამართლოში კერძო საჩივრის საფუძველზე.

**ორგანიზაციის გაკოტრების ალბათობის განსაზღვრა
ალტმანის Z- ანგარიშის მიხედვით (ერთ წელიწადში)**

Z – ანგარიშის მნიშვნელობა	გაკოტრების დადგომის ალბათობა
Z ≤ 1.8	ძალიან მაღალი

1.8 < Z ≤ 2.7	მაღალი
2.7 < Z ≤ 2.9	შესაძლო
Z > 2.9	ძალიან დაბალი

გაკოტრების საქმის წარმოება იწყება მომრიგებელი საბჭოს გადაწყვეტილების შესაბამისად სასამართლოს მიერ გაკოტრების შესახებ გამოტანილი განჩინების გამოქვეყნებიდან.

გაკოტრების საქმის წარმოება დაიწყება იმ შემთხვევაშიც, როდესაც მოვალე გადახდისუნარობის შესახებ განცხადებით მოითხოვს გაკოტრებას.

გაკოტრების პროცესში საწარმოს მართვასა და წარმომადგენლობას ახორციელებს გაკოტრების მმართველი. მას ნიშნავენ კრედიტორები გაკოტრების შესახებ სასამართლოს განჩინების გამოქვეყნებიდან 3 დღის ვადაში. კრედიტორთა გადაწყვეტილებას განჩინებით ამტკიცებს სასამართლო. გაკოტრების მმართველი შესაძლებელია იყოს როგორც ფიზიკური, ისე იურიდიული პირი.

გაკოტრების მმართველსა და კრედიტორებს შორის იდება ხელშეკრულება, რომლითაც განისაზღვრება გაკოტრების მმართველის უფლებამოსილების ფარგლები, მისი ანაზღაურებისა და პასუხისმგებლობის საკითხები. პასუხისმგებლობის უზრუნველსაყოფად შესაძლებელია საბანკო გარანტიის ან/და პასუხისმგებლობის დაზღვევის გამოყენება.

სამეურვეო ქონება იყიდება მხოლოდ აუქციონის გზით. გაკოტრების მმართველმა აუქციონის ჩატარების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისთანავე უნდა გამოაქვეყნოს ინფორმაცია აუქციონის ჩატარებისა და მისი თარიღის თაობაზე. ინფორმაციის ხელმისაწვდომობას უზრუნველყოფს გაკოტრების მმართველი.

პირველი აუქციონი ტარდება გაკოტრების მმართველის დანიშნიდან 30-ე დღეს მთლიანად სამეურვეო ქონების ერთიანი ქონებრივი კომპლექსის სახით გაყიდვის მიზნით. მისი საწყისი ფასი კანონის მე-40 მუხლით განსაზღვრული ყველა რიგის კრედიტორთა მოთხოვნების ჯამზე ნაკლები არ უნდა იყოს. თუ პირველ აუქციონზე სამეურვეო ქონება ვერ გაიყიდა, მაშინ პირველი აუქციონიდან 30-ე დღეს ჩატარდება მეორე აუქციონი.

მეორე აუქციონზე კრედიტორთა გადაწყვეტილებით გასაყიდად გამოიტანება მთლიანად სამეურვეო ქონება ერთიანი ქონებრივი კომპლექსის სახით გაყიდვის მიზნით. მისი საწყისი ფასი კანონით განსაზღვრული პირველი, მეორე, მესამე და

მეოთხე რიგის კრედიტორთა მოთხოვნების ჯამის ტოლი უნდა იყოს.

მეორე აუქციონზე სამეურვეო ქონების გაუყიდველობის შემთხვევაში უზრუნველყოფილ და ახალ კრედიტორთა შეთანხმებით შესაძლებელია მოხდეს უზრუნველყოფილი კრედიტორების დაკმაყოფილება მათთვის უზრუნველყოფის საგნების საკუთრებაში გადაცემით.

აუქციონის დამთავრების შემდეგ დგება ოქმი, რომელშიც უნდა აისახოს აუქციონის მსვლელობა და შედეგები. ოქმს ხელს აწერს გაკოტრების მმართველი.

კრედიტორთა მოთხოვნების დაკმაყოფილების რიგითობა ასეთია:

- ა) პირველი რიგი – საპროცესო ხარჯები;
- ბ) მეორე რიგი – გადახდისუუნარობის შესახებ განცხადების წარმოებაში მიღების თაობაზე სასამართლოს განჩინების გამოტანის თარიღიდან მოგალის მიმართ წარმოქმნილი დაავალიანება;
- გ) მესამე რიგი – მეურვის დანიშვნასთან და მის მიერ მოგალეობების შესრულებასთან დაკავშირებული ყველა ხარჯი და ანაზღაურება;
- დ) მეოთხე რიგი – ყველა უზრუნველყოფილი მოთხოვნა, მათ შორის, საქართველოს საგადასახადო კოდექსით დადგენილი წესით უზრუნველყოფილი მოთხოვნები;
- ე) მეხუთე რიგი – საგადასახადო დაავალიანებები;
- ვ) მეექვსე რიგი – ყველა დანარჩენი აღიარებული არაუზრუნველყოფილი მოთხოვნა;
- ზ) მეშვიდე რიგი – დაგვიანებით წარდგენილი კრედიტორთა მოთხოვნები.

ყოველი მომდევნო რიგის მოთხოვნა დაკმაყოფილდება წინა რიგის მოთხოვნათა სრულად დაკმაყოფილების შემდეგ, თუ კრედიტორთა შეთანხმებით (ერთხმად) სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული. თუ გასანაწილებელი თანხა საკმარისი არ არის ერთი რიგის ყველა მოთხოვნის სრულად დასაკმაყოფილებლად, მაშინ ეს მოთხოვნები დაკმაყოფილდება ამ რიგის თითოეული კრედიტორის მოთხოვნის მოცულობის პროპორციულად.

გაკოტრების მმართველისა და კრედიტორთა ინფორმაციის შესაბამისად სასამართლოს გამოაქვს განჩინება გაკოტრების საქმის წარმოების დასრულების შესახებ.

სამეურვეო ქონების რეალიზაციით მიღებული თანხა შეინახება სასამართლოს სადეპოზიტო ანგარიშზე და განაწილდება გაკორტრების პროცესის დასრულებიდან არა უადრეს 3 თვისა.

საკონტროლო კითხვები:

1. რა არის ბალანსის ლიკვიდურობა?;
2. ჩამოთვალეთ აქტივები მათი ლიკვიდურობის დონის შესაბამისად;
3. ჩამოთვალეთ პასივები მათი გადახდის სისწრაფის მიხედვით;
4. როგორია პირობა აბსოლუტურად ლიკვიდური ბალანსის დროს?;
5. დაახასიათეთ გადახდისუნარიანობის მაჩვენებლები;
6. რა არის გადახდისუნარიანობის დაკარგვის ძირითადი მიზეზი?;
7. რა არის გაკორტრება და როგორ განისაზღვრება მისი ალბათობა?;
8. როგორია გაკორტრების პროცედურა გადახდისუნარიანობის შემთხვევაში?

14. ორგანიზაციის საქმიანო აქტივების ანალიზი

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ორგანიზაციის ფინანსური სტაბილურობა განპირობებულია მისი აქტივობით.

ორგანიზაციის საქმიანი აქტივობის მთავარ ხარისხობრივ და რაოდენობრივ კრიტერიუმებს შეადგენს: რა მაჩვენებლები ახასიათებენ

- პროდუქციის გასაღების ბაზრების სიფართოვე;
- ორგანიზაციის რეპუტაცია;
- სამეურნეო საქმიანობის ძირითადი მაჩვენებლების გეგმის ხარისხი და მათი ზრდის მოცემული ტემპების უზრუნველყოფა;
- რესურსების გამოყენების დონე (კაპიტალის გამოყენების დონე);
- ეკონომიკური ზრდის მდგომარეობა.

ორგანიზაციის საქმიანობა შეიძლება დაახასიათდეს განსხვავებული მაჩვენებლებით, რომელთა შორის ძირითადებია: რეალიზაციის (სამუშაოები, მომსახურება) მოცულობა, მოგება, საწარმოს აქტივების სიდიდე (ავანსირებული კაპიტალის).

მითითებული მაჩვენებლების დინამიკის შეფასებისას, აუცილებელია მათი ცვლის ტემპების შედარება. ოპტიმალურია შემდეგი თანაფარდობა

$$T_m^b > T_m^r > T_k^a > 100\%$$

სადაც T_m^b, T_m^r, T_k^a - წარმოადგენენ საბალანსო მოგების, რეალიზაციის მოცულობის, აქტივები (კაპიტალის) ცვლილების ტემპებს პროცენტებში.

მოცემული თანაფარდობა მიუთითებს შემდეგ გარემოებაზე:

ჯერ-ერთი, მოგება იზრდება უფრო მაღალი ტემპებით, ვიდრე პროდუქციის გაყიდვის მოცულობა, რაც მიუთითებს წარმოების და ბრუნვის ხარჯების შედარებით (შეფარდებით) შემცირებაზე;

მეორეს მხრივ, გაყიდვების მოცულობა იზრდება უფრო მაღალი ტემპებით, ვიდრე ორგანიზაციის აქტივები (კაპიტალი), ე.ი. ორგანიზაციის რესურსები გამოიყენება უფრო ეფექტურად;

მესამე, ორგანიზაციის ეკონომიკური პოტენციალი გაიზარდა წინა პერიოდთან შედარებით.

განხილული თანაფარდობას მსოფლიო პრაქტიკაში უწოდებენ „ორგანიზაციის ეკონომიკის ოქროს წესს“. თუმცა, თუ

ორგანიზაციის საქმიანობა მოითხოვს სახსრების (კაპიტალის) მნიშვნელოვან დაბანდებას, რომლებიც შეიძლება ანაზღაურდეს და მოგებაც მოიტანოს ხანგრძლივ (მეტ-ნაკლებად) პერსპექტივაში, მაშინ მოსალოდნელია გადახრები ამ წესიდან. მაშინ ეს გადახრები არ უნდა შეფასდეს ნეგატიურად. ასეთი გადახრების წარმოქმნის მიზეზებს მიეკუთვნება: კაპიტალის გამოყენება წარმოების ახალი ტექნოლოგიების ათვისების, გადამუშავების, პროდუქციის შენახვის, მოქმედი ორგანიზაციების მოდერნიზაციის და რეკონსტრუქციის სფეროებში.

მსოფლიო პრაქტიკაში სააქციო ორგანიზაციების საქმიანი აქტივობა ხასიათდება ეკონომიკური განვითარების ან ზრდის მდგომარეობის ხარისხით. ეკონომიკური განვითარების მდგრადობა მიუთითებს იმაზე, რომ ორგანიზაციას არ ემოქმედება გაკოტრება. ხოლო, არამდგრადი განვითარების დროს, მოსალოდნელია გაკოტრება. ამიტომ, ორგანიზაციის ხელმძღვანელთა წინაშე დგას ამოცანა – უზრუნველყონ ორგანიზაციის ეკონომიკური განვითარების მდგრადი ტემპები.

როგორია ზრდის მდგრადი ტემპების შენარჩუნების მეთოდები?

როგორც ცნობილია, ორგანიზაციის საქმიანობის მოცულობის გადიდება (პროდუქციის გამოშვება და გაყიდვა) დამოკიდებულია მისი ქონების ზრდაზე, ე.ი. აქტივებზე. ამისათვის საჭიროა დამატებითი ფინანსური რესურსები. ამ რესურსების შემოსვლა შესაძლებელია მოხდეს შიდა და გარე ფინანსური წყაროებიდან. დაფინანსების შიდა წყაროებს, უპირველეს ყოვლისა, მიეკუთვნება მოგება, რომელიც მიმართულია წარმოების განვითარებაზე (რეინვესტირებული მოგება) და დარიცხული ამორტიზაცია. ისინი ავსებენ ორგანიზაციის საკუთარ კაპიტალს. საკუთარი კაპიტალის გაზრდა ასევე შესაძლებელია განხორციელდეს გარედან, აქციების ემისიის გზით. თუმცა, მათი გამოშვება და რეალიზაცია საფრთხეს უქმნის ორგანიზაციის ხელმძღვანელთა დამოუკიდებლობას მართვის გადაწყვეტილებების მიღების დროს (ფინანსური სტრატეგიის, დივიდენდების პოლიტიკის და სხვა განხორციელებაში). გარდა ამისა, ფინანსური რესურსების დამატებითი შემოსვლა შესაძლებელია განხორციელდეს ისეთი წყაროებიდან, როგორცაა – საბანკო კრედიტები, სესხები, კრედიტორების სახსრები. ამასთან, სასესხო სახსრების ზრდა უნდა შეიზღუდოს ოპტიმალური ზღვრული მნიშვნელობით, რადგან სასესხო კაპიტალის წილის გაზრდით მკაცრდება დაკრედიტების

პირობები, ორგანიზაციას უზრუნველყოფს დამატებითი ხარჯები, იზრდება ორგანიზაციის გაკოტრების ალბათობა.

აქედან გამომდინარე, ორგანიზაციის ეკონომიკური განვითარების ტემპები, პირველ რიგში, განისაზღვრება რეინვესტირებული საკუთარი ფულადი საშუალებების ზრდის ტემპებით. ეს უკანასკნელი (ზრდის ტემპი) დამოკიდებულია მრავალ ფაქტორზე, რომლებიც ასახავენ მიმდინარე (რეალიზებული პროდუქციის რენტაბელობა, საკუთარი სახსრების ბრუნვაობა) და ფინანსური (დივიდენდების პოლიტიკა, ფინანსური სტრატეგია, კაპიტალის სტრუქტურის ამორჩევა) საქმიანობის ეფექტურობას.

სასწავლო-ანალიტიკურ პრაქტიკაში, ორგანიზაციის საკუთარი სახსრების რეინვესტირების ხარჯზე, ძირითადი საქმიანობის გაფართოების საკითხში, ორგანიზაციის შესაძლებლობებს განსაზღვრავენ **ზრდის მდგრადობის კოეფიციენტი (K_z)** საშუალებით, რომელიც გამოითვლება შემდეგი ფორმულით:

$$K_z = (P_s - D_a) / K_s = P_{wg} / K_s$$

სადაც P_s - წმინდა მოგება, რომელიც რჩება ორგანიზაციის განკარგულებაში; D_a - აქციონერებისთვის გადასახდელი დივიდენდები; P_{wg} - წარმოების განვითარებაზე მიმართული მოგება (რეინვესტირებული მოგება); K_s - საკუთარი კაპიტალი (კაპიტალი და რეზერვები).

ეკონომიკური ზრდის მდგრადობის კოეფიციენტი გვიჩვენებს, თუ როგორია ორგანიზაციის ეკონომიკური პოტენციალის საშუალო ზრდის ტემპი.

იმის შესაფასებლად, თუ რა გავლენას ახდენს ეფექტური ფინანსურ-სამეურნეო საქმიანობა ორგანიზაციის მდგრადი განვითარების ხარისხზე, ჩვეულებრივ იყენებენ შემდეგ ფაქტორულ მოდელს:

$$K_{ef} = \frac{P_s}{P_s} \cdot \frac{P_s}{B_r} \cdot \frac{B_r}{K_z} \cdot \frac{K_z}{K_s}$$

I II III IV
ფაქტორი ფაქტორი ფაქტორი ფაქტორი

I - (პირველი) ფაქტორი - გამოხატავს ორგანიზაციის დივიდენდების პოლიტიკას, რომლის მიზანია აირჩიოს

ეკონომიკურად მიზანშეწონილი თანაფარდობა გადასახდელ დივიდენდებსა და მოგებას შორის, რომელიც რეინვესტირდება წარმოების განვითარებაში;

2 – (მეორე) ფაქტორი – გამოსატავს რეალიზებული პროდუქციის (სამუშაოები, მომსახურება) რენტაბელობას;

3 – (მესამე) ფაქტორი – ახასიათებს რესურსგაცემას ან ფონდგაცემას;

4 – (მეოთხე) ფაქტორი – ფინანსური დამოკიდებულების კოეფიციენტი, ახასიათებს თანაფარდობას სასესხო და საკუთარი სახსრების წყაროებს შორის.

მოდელი ასახავს საწარმოს, როგორც საწარმოო (მეორე და მესამე ფაქტორები), ისე ფინანსური (პირველი და მეოთხე ფაქტორი) საქმიანობის ზემოქმედებას მდგრადი ეკონომიკური ზრდის კოეფიციენტზე.

მოყვანილი ფაქტორული მოდელი შეიძლება გაფართოვდეს მასში ორგანიზაციის ფინანსური მდგომარეობის ისეთი მნიშვნელოვანი მაჩვენებლების დამატებით, როგორიცაა: ორგანიზაციის უზრუნველყოფა საკუთარი საბრუნავი სახსრებით (K_{SSS}), მიმდინარე აქტივების ლიკვიდურობა (A_l), საბრუნავი სახსრების ბრუნვადობა, ორგანიზაციის მოკლევადიანი ვალდებულებებისა და საკუთარი კაპიტალის შეფარდება (V_m). ეკონომიკური ზრდის მდგრადობის კოეფიციენტი გამოითვლება შემდეგი ფორმულით (ფაქტორული მოდელის გაფართოების შემდეგ):

$$K_{ef} = \frac{P_s}{P_s} \cdot \frac{P_s}{B_r} \cdot \frac{B_r}{K_{SSS}} \cdot \frac{K_{SSS}}{A_l} \cdot \frac{A_l}{V_m} \cdot \frac{V_m}{B_r} \cdot \frac{B_r}{K_s}$$

1 2 3 4 5 6 7

ფაქტორი ფაქტორი ფაქტორი ფაქტორი ფაქტორი ფაქტორი ფაქტორი

1 – პირველი ფაქტორი – წარმოებაში რეინვესტირებული მოგების ნაწილი, განისაზღვრება განვითარებაზე მიმართული მოგების შეფარდებით სუფთა მოგების თანხასთან;

2 – მეორე ფაქტორი – რეალიზებული პროდუქციის (სამუშაო, მომსახურება) რენტაბელობა, განისაზღვრება სუფთა მოგების შეფარდებით პროდუქციის რეალიზაციით მიღებულ ამონაგებთან;

3 – მესამე ფაქტორი – საკუთარი საბრუნავი სახსრების ბრუნვადობა, განისაზღვრება პროდუქციის (სამუშაოები,

მომსახურება) რეალიზაციით მიღებული ამონაგების შეფარდებით საკუთარი საბრუნავი სახსრების ჯამზე;

4 – მეოთხე ფაქტორი – საკუთარი საბრუნავი სახსრებით უზრუნველყოფილობა, განისაზღვრება საკუთარი საბრუნავი სახსრების შეფარდებით მიმდინარე აქტივების (საბრუნავი სახსრების) თანხასთან;

5 – მეხუთე ფაქტორი – მიმდინარე ლიკვიდურობის კოეფიციენტი, განისაზღვრება მიმდინარე აქტივების შეფარდებით მიმდინარე ვალდებულებების თანხაზე;

6 – მეექვსე ფაქტორი – მოკლევადიანი ვალდებულებების ნაწილი ორგანიზაციის კაპიტალში, განისაზღვრება მიმდინარე ვალდებულებების შეფარდებით ბალანსის ვალუტასთან (შედევთან);

7 – მეშვიდე ფაქტორი – ფინანსური დამოკიდებულების კოეფიციენტი, განისაზღვრება ბალანსის ვალუტის (შედების) შეფარდებით ორგანიზაციის საკუთარ სახსრებთან.

ეკონომიკური ზრდის მდგრადობის კოეფიციენტის დინამიკის ფაქტორულ ანალიზს ახორციელებენ ბუღალტრული ბალანსის მონაცემების საფუძველზე.

ეკონომიკური ზრდის მდგრადობის კოეფიციენტის მრავალფაქტორული მოდელის გამოყენება აღრიცხვა-ანალიზის პრაქტიკაში, გვეხმარება, მოვახდინოთ ორგანიზაციის განვითარების ტემპების პროგნოზირება, ამასთან, გავითვალისწინოთ გაკოტრების რისკებიც.

საკონტროლო კითხვები:

1. ჩამოთვალეთ ორგანიზაციის საქმიანი აქტივობის კრიტერიუმები;
2. როგორია “ორგანიზაციი ეკონომიკის ოქროს წესი?”;
3. როგორ განისაზღვრება ეკონომიკური ზრდის მდგრადობის კოეფიციენტი და მასზე მოქმედი ფაქტორების გავლენა?.

ტესტური ღაგალებეგბი

თეგა „ეკონომიკური ანალიზი, მისი როლი მართვის სისტემაში“

1. ეკონომიკური ანალიზი წარმოადგენს:

- ა) დამოუკიდებელ მეცნიერებას;
- ბ) „მენეჯმენტის“ მეცნიერების ნაწილს;
- გ) სპეციალურ მეცნიერებას;
- დ) „საბუღალტრო აღრიცხვის“ მეცნიერების ნაწილს.

2. ეკონომიკური ანალიზი წარმოადგენს:

- ა) მართვის;
 - ბ) საბუღალტრო აღრიცხვის;
 - გ) ფინანსური მენეჯმენტის;
 - დ) დაგეგმვის;
- ერთ-ერთ ფუნქციას.

3. მართვის პროცესის შინაარსიდან გამომდინარე გამოყოფენ ეკონომიკური ანალიზის სახეებს:

- ა) მმართველობითს და საგარეო ფინანსურს;
- ბ) სრულს და შერჩევითს;
- გ) ფუნქციურ-ღირებულებითს, შედარებითს, ფაქტორულს, მარჟინალურს, საბალანსოს და კორელაციურს;
- დ) პერსპექტიულს (წინასწარს), ოპერატიულს და მიმდინარეს (რეტროსპექტიულს).

4. მიუთითეთ მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღების ეტაპების თანმიმდევრობა:

- ა) ანალიზური უზრუნველყოფა;
- ბ) გადაწყვეტილების მიღების აქტი;
- გ) ინფორმაციული უზრუნველყოფა;
- დ) წარმოების ეფექტურობის ზრდის რეზერვების გამოვლენა.

5. მართვის სუბიექტების (მოსარგებლებების) მიხედვით გამოყოფენ ეკონომიკურ ანალიზს:

- ა) კომპლექსურს, ლოკალურს და თემატურს;
- ბ) მართვის და გარეშე ფინანსურს;
- გ) ტექნიკურ-ეკონომიკურს, სოციალურ-ეკონომიკურს, საგარეო-ეკონომიკურს, ეკოლოგიურს და მარკეტინგულს;
- დ) პერიოდულს და ერთჯერად არაპერიოდულს.

6. საწარმოს საქმიანობის ეკონომიკური ანალიზის შესწავლის ძირითადი მიდგომებია:

- ა) საწარმოს მართვის სისტემის შეფასება;
- ბ) საწარმოს საქმიანობის კომპლექსური შესწავლა;
- გ) წარმოების „სუსტი ადგილების“ განსაზღვრა;
- დ) საბუღალტრო აღრიცხვის მონაცემების სისტემატიზაცია.

7. ეკონომიკური ანალიზი პირველ რიგში ხელს უწყობს:

- ა) გეგმების დასაბუთებას და მართვის გადაწყვეტილებების მიღებას;
- ბ) წარმოების ეფექტურობის ზრდის რეზერვების გამოვლენას;
- გ) საწარმოს საქმიანობის შედეგების შეფასებას.
- დ) გადახდისუნარიანობის გაზრდას.

8. მართვის სისტემაში ეკონომიკური ანალიზი მიეკუთვნება:

- ა) სამართავ სისტემას;
- ბ) მმართველ სისტემას;
- გ) მართვის ფუნქციებს;
- დ) მართვის კატეგორიებს.

9. კომერციული საქმიანობის ეკონომიკური ანალიზის თავისებურებები საბაზრო ურთიერთობების პირობებში, მდგომარეობს:

- ა) ჩატარების მიზნებისა და ვადების ცვლილებაში;
- ბ) მისი ამოცანების და ფუნქციების შეცვლაში;
- გ) საწყისი ინფორმაციის წინააღმდეგობრიობაში;
- დ) საშუალო დონის მენეჯერების მონაწილეობაში.

10. ეკონომიკური ანალიზი, როგორც მეცნიერება, მიეკუთვნება შემდეგი ეკონომიკური მეცნიერებების ჯგუფს:

- ა) აბსტრაქტულებს;
- ბ) გამოყენებითს;
- გ) დარგობრივებს;
- დ) სპეციალურს.

თემა „ეკონომიკური ანალიზის საგანი, ამოცანები, შინაარსი და სახეები“

1. იმისათვის, რომ ეკონომიკური მეცნიერება ჩამოყალიბდეს დამოუკიდებელ მეცნიერებად, საჭიროა შესრულდეს შემდეგი პირობები:

- ა) უნდა არსებობდეს კვლევის დამოუკიდებელი საგანი და მეთოდი, კადრების შემსწავლელი ობიექტები, უნდა მოხდეს ცოდნის სისტემის დაგროვება, ე.ი. მისი სისტემატიზაცია;
- ბ) უნდა არსებობდეს კვლევის დამოუკიდებელი საგანი, ანალიზის უნივერსალური მეთოდები, ანალიზის სუბიექტები, შესწავლის ობიექტები, ეკონომიკის მოთხოვნილება აღნიშნულ მეცნიერებაზე;
- გ) უნდა არსებობდეს კვლევის საგანი, კვლევის უნივერსალური მეთოდები, შესწავლის სუბიექტები, ანალიზის ობიექტების კავშირი, კადრების მომზადების სისტემები;
- დ) უნდა არსებობდეს კვლევის დამოუკიდებელი საგანი, მეთოდების ერთობლიობა, ობიექტები (განსაკუთრებით კი ეკონომიკის).

2. ეკონომიკური ანალიზის საგანი შეისწავლის:

- ა) ეკონომიკური მოვლენების და პროცესების მიზეზ-შედეგობრივ კავშირს მაკროეკონომიკურ დონეზე;
- ბ) სამეურნეო პროცესებს საწარმოს დონეზე, მათ სოციალურ-ეკონომიკურ ეფექტურობას, სამეურნეო საქმიანობის ეკონომიკურ შედეგებს;
- გ) სხვადასხვა საზოგადოებრივ-ეკონომიკურ მოვლენებს დარგის დონეზე;
- დ) საწარმოს ფუნქციონირების გარე გარემოს.

3. ყველაზე უფრო სრულად პასუხობს ანალიზის არსს, თუ რა განსხვავებაა ეკონომიკურ ანალიზსა და საბუღალტრო აღრიცხვას შორის შემდეგი კითხვა:

- ა) რა იყო (რა მოხდა) საწარმოს ფინანსურ-სამეურნეო საქმიანობაში საანგარიშო პერიოდში?
- ბ) რა მივიღეთ?
- გ) როგორ მოხდა ყველაფერი?
- დ) როგორ ხდება ყველაფერი და რა იქნება?

4. სამეურნეო საქმიანობის ეკონომიკური ანალიზის მიზანია:

- ა) საწარმოს საბუღალტრო აღრიცხვის სისტემის ფუნქციონირების საინფორმაციო-ანალიტიკური უზრუნველყოფა;
- ბ) საწარმოს საქმიანობის შესახებ ინფორმაციის შეკრება, დამუშავება, გადაცემა და შენახვა;
- გ) მისაღები მართვის გადაწყვეტილებების საინფორმაციო-ანალიტიკური უზრუნველყოფა;
- დ) აუდიტორული საქმიანობის საინფორმაციო-ანალიტიკური უზრუნველყოფა.

5. სამეურნეო საქმიანობის ეკონომიკური ანალიზის ფუნქციებს (ამოცანებს) არ მიეკუთვნება:

- ა) რეზერვების მოიება საწარმოს ფუნქციონირების ეფექტურობის ზრდის მიზნით;
- ბ) ფასების სტრატეგიის შემუშავება ახალ საქონელზე;
- გ) სამეურნეო საქმიანობის შედეგებზე შიდა და გარე ფაქტორების გავლენის შესწავლა;
- დ) მიღებული მართვის გადაწყვეტილებების შესრულების მიხედვით საწარმოს საქმიანობის შედეგების შეფასება.

6. ეკონომიკური ანალიზის შინაარსი – ესაა:

- ა) „ეკონომიკური ანალიზის საგანის“ – ცნების სინონიმი;
- ბ) ეკონომიკური ანალიზის „ობიექტის“ ცნების სინონიმი;
- გ) ეკონომიკური ანალიზის ცნებების – „საგანი“, „ობიექტი და მეთოდი“ – ერთობლიობა.

7. ეკონომიკური ანალიზის შინაარსი განისაზღვრება:

- ა) მიზნით;
- ბ) ამოცანებით და მიზნით;
- გ) ნორმატივებით;
- დ) მაკონტროლებელი ორგანიზაციების შემოწმების აქტებით.

8. ეკონომიკური ანალიზის ობიექტების შესწავლისადმი სისტემური მიდგომა ნიშნავს, რომ:

- ა) კვლევის დროს გადადიან საერთო ფაქტორებიდან კერძოზე;
- ბ) თითოეული ეკონომიკური მოვლენა განიხილება, როგორც ერთმანეთთან დაკავშირებული მრავალი ელემენტებისგან შემდგარი სისტემა;
- გ) კვლევის დროს კერძოდან გადადიან საერთოზე;
- დ) კვლევის დროს ავლენენ ობიექტებს შორის რაოდენობრივ კავშირებს.

9. ობიექტების შესწავლის მეთოდების მიხედვით გამოყოფენ ეკონომიკურ ანალიზს:

- ა) ფუნქციურ-ღირებულებითს, შედარებითს, ფაქტორულს, მარჟინალურს, ბალანსურს და კორელაციურს;
- ბ) მართვის და გარე ფინანსურს;
- გ) სრულს და შერჩევითს;
- დ) პერსპექტიულს (წინასწარი), ოპერატიულს და მიმდინარეს (რეტროსპექტიული).

10. სივრცითი ნიშნის მიხედვით გამოყოფენ ეკონომიკურ ანალიზს:

- ა) სრულს და შერჩევითს;
- ბ) კომპლექსურს, ლოკალურს და თემატურს;
- გ) შიდასამეურნეოს და სამეურნეობათაშორისს;
- დ) ტექნიკურ-ეკონომიკურს, სოციალურ-ეკონომიკურს, საგარეო ეკონომიკურს, ეკოლოგიურს და მარკეტინგულს.

11. პროგრამის შინაარსის (შესასწავლო საკითხების) მიხედვით ეკონომიკური ანალიზი შეიძლება იყოს:

- ა) სრული და შერჩევითი;
- ბ) მთლიანი და თემატური;
- გ) კომპლექსური და თემატური;
- დ) შერჩევითი და თემატური.

12. ჩატარების დროის მიხედვით ეკონომიკური ანალიზი იყოფა:

- ა) მიმდინარედ და პერსპექტიულად;
- ბ) სრულად და თემატურად;
- გ) კომპლექსურად და თემატურად;
- დ) მარტივად და რთულად.

13. საბუღალტრო ოპერატიული და სტატისტიკური აღრიცხვა და ანგარიშგება მიეკუთვნება:

- ა) სააღრიცხვო;
- ბ) არასააღრიცხვო;
- გ) პირველად;
- დ) კომპლექსურ ანალიზის წყაროს.

14. დაადგინეთ აღნიშნული მახასიათებლების შესაბამისობა ეკონომიკური ანალიზის სახეების მიხედვით:

ეკონომიკური ანალიზის სახე	მახასიათებელი
1. სოციალურ-ეკონომიკური	<p>ა) შიდა სამეურნეო და გარე ეკონომიკური ინფორმაციის შესწავლა მიღებული მართვის გადაწყვეტილებების დასაბუთების მიზნით;</p> <p>ბ) საწარმოს ფუნქციონირების გარე გარემოს, პროდუქციის გასაღების ბაზრის, მისი კონკურენტუნარიანობის, პროდუქციაზე მოთხოვნისა და მისი მიწოდების, ფასების პოლიტიკის შესწავლა.</p>
2. მარკეტინგული	<p>გ) სოციალური და ეკონომიკური პროცესების ურთიერთქმედების, მათი ერთმანეთზე და სამეურნეო საქმიანობის ეკონომიკურ შედეგებზე გავლენის შესწავლა;</p> <p>დ) სამეურნეო საქმიანობის ერთიანი თვისებების შესწავლა, ამ საქმიანობის სხვადასხვა მხარეებსა და ასპექტებს შორის ყოველმხრივი კავშირების და დამოკიდებულებების გამოვლენა.</p>

15. ყველაზე უფრო არსებითად უნდა ჩაითვალოს ეკონომიკური ანალიზის კავშირი ისეთ მომიჯნავე მეცნიერებასთან, როგორცაა:

- ა) მენეჯმენტი;
- ბ) სტატისტიკა;
- გ) საბუღალტრო აღრიცხვა;
- დ) ეკონომიკური თეორია.

თემა „ეკონომიკური ანალიზის მეთოდი და მეთოდიკა“

1. მიუთითეთ საწარმოში ანალიზური მუშაობის რეალიზაციის ეტაპების თანმიმდევრობა:

- ა) ფაქტიური მაჩვენებლების შედარება გეგმიურთან, წინა წლების მონაცემებთან და ანალოგიური საწარმოების მაჩვენებლებთან;
- ბ) ძირითადი მაჩვენებლების ფაქტორული ანალიზის ჩატარება;
- გ) საწყისი ინფორმაციის მიყვანა შესადაარებელ სახემდე;
- დ) წარმოების ეფექტურობის ამაღლების რეზერვების გამოვლენა.

2. ეკონომიკური ანალიზის მეთოდის ცნებაში იგულისხმება:

- ა) დინამიკაში გაშლილი ანალიზური მეთოდი;
- ბ) მრავლობითი კორელაციის მეთოდი;
- გ) სამეურნეო პროცესების შესწავლისადმი დიალექტიკური მიდგომის მეთოდი;
- დ) აბსტრაქტული მეთოდი.

3. ეკონომიკური ანალიზის მეთოდის ფუძემდებელ პრინციპებს ვერ ასახავს დიალექტიკის ჩამოთვლილი ნიშნები:

- ა) ანალიზისა და სინთეზის ერთობა;
- ბ) ეკონომიკური მოვლენების შესწავლა მათ ურთიერთკავშირში;
- გ) ეკონომიკური მოვლენების შესწავლა განვითარებასა და დინამიკაში;
- დ) დაპირისპირებულთა ერთიანობა და ბრძოლა.

4. ანალიზის ეკონომიკურ-მათემატიკურ მეთოდებს მიეკუთვნება:

- ა) ოპერაციის კვლევის მეთოდი;
- ბ) ტრენდული ანალიზი;
- გ) კოეფიციენტური ანალიზი;
- დ) პორიზონტალური ანალიზი.

5. ანალიზის მეთოდს, რომელიც გულისხმობს ერთგვაროვანი ობიექტების შედარებას, მათ შორის მსგავსების ან განსხვავებების მოსანახად, უწოდებენ:

- ა) გრაფიკულს;
- ბ) ფაქტორულს;
- გ) შერჩევითი და სრული დაკვირვების მეთოდს;
- დ) შედარების მეთოდს.

6. ანალიზის ეკონომიკურ-მათემატიკურ მეთოდებს მიეკუთვნება:

- ა) ვარიაციული აღრიცხვა;
- ბ) ტრენდული ანალიზი;
- გ) ფაქტორული ანალიზი;
- დ) ვერტიკალური ანალიზი.

7. თავისი შინაარსით ეკონომიკური ანალიზის მაჩვენებლების კლასიფიკაცია შეიძლება შემდეგი სახით:

- ა) საერთო და სპეციფიკურები;
- ბ) განმაზოგადოებლები, კერძო და დამხმარეები;

- გ) რაოდენობრივები, სტრუქტურულები და ხარისხიანები;
- დ) სტრუქტურული, კრიტერიუმული.

8. მიზეზ-შედეგობრივი კავშირების კვლევისას, მაჩვენებლები იყოფა:

- ა) განმაზოგადოებლად და სპეციფიკურად;
- ბ) განმაზოგადოებლად, კერძოდ და დამხმარებლად;
- გ) ფაქტორულად და შედეგიანებად;
- დ) მარტივად და სრულყოფილად.

9. სამეურნეო საქმიანობის შესწავლის დამამთავრებელ სტადიას წარმოადგენს:

- ა) ანალიზის შედეგების განზოგადება;
- ბ) ორგანიზაციულ-ტექნიკური რეკომენდაციების შემუშავება;
- გ) ანგარიშის შედგენა;
- დ) ანალიზის შედეგების გაცნობა შრომითი კოლექტივისთვის.

10. საგნების და მოვლენების შემეცნების მეთოდს, რომელიც ეფუძნება მთელის შემადგენელ ნაწილებად დაშლას და შემდეგ ამ ნაწილების შესწავლას მათი ურთიერთკავშირის, ურთიერთდამოკიდებულების და ურთიერთგანპირობებულობის პირობებში, ეწოდება:

- ა) სინთეზი;
- ბ) დედუქცია;
- გ) ლოგიკა;
- დ) ანალიზი.

11. ანალიზური კვლევის ეტაპებია:

- ა) საწარმოს საქმიანობის შესწავლა, შედეგიან მაჩვენებლებზე ფაქტორების გავლენის შეფასება;
- ბ) ანალიზური ინფორმაციის შეგროვება, ეკონომიკური მაჩვენებლების ანგარიში, ფაქტორული და შედეგიანი მაჩვენებლების ურთიერთკავშირის შესწავლა;
- გ) კვლევის პროგრამის მომზადება, ანალიზური ინფორმაციის შეგროვება, ეკონომიკური მაჩვენებლების ანგარიში, ფაქტორთა გავლენის განზოგადება;
- დ) საბუღალტრო და სტატისტიკური მონაცემების შეგროვება, მათი დახარისხება, შედეგების განზოგადობა.

12. ანალიზის მაჩვენებელთა სისტემის აგების დროს განმსაზღვრელი ფაქტორებია:

- ა) ანალიზის მიზანი, კვლევის სიღრმე, დასკვნების სინთეზის ხარისხი, საინფორმაციო ბაზა;
- ბ) დეტალიზაციის ხარისხი, საინფორმაციო ბაზა;
- გ) ანალიზის მიზანი, კვლევის მეთოდოლოგია, დეტალიზაციის ხარისხი, საინფორმაციო ბაზა;
- დ) მიზანი, მეთოდები და ანალიზის საინფორმაციო ბაზა.

13. ამა თუ იმ ეკონომიკური მოვლენების შემადგენელი ელემენტების გამოყოფას, შესასწავლ ობიექტში უფრო მნიშვნელოვანი და მთავარი საკითხის დასადგენად, ეწოდება:

- ა) სისტემატიზაცია;
- ბ) განზოგადება;
- გ) დეტალიზაცია;
- დ) გამარტივება.

14. როდესაც სარგებლობენ ინდუქციის მეთოდით, მაშინ ეკონომიკური პროცესების კვლევა იწყება:

- ა) ანალიზის მთავარი ობიექტების განსაზღვრით;
- ბ) ცალკეული სამეურნეო ფაქტის შეფასებით;
- გ) ოპტიმალური გადაწყვეტილებების მონახვით;
- დ) საბუღალტრო აღრიცხვის რევიზიის ჩატარებით.

15. საკვლევი მაჩვენებლების ურთიერთკავშირის შესწავლის მიზნით ახდენენ შედარებას:

- ა) გეგმიური მაჩვენებლებისას ფაქტიურთან;
- ბ) ფაქტიური მაჩვენებლებისას ნორმატიულთან;
- გ) პარალელურ და დინამიკურ მწკრივებად (რიგებად).
- დ) ფაქტიური მაჩვენებლებისას სხვა საწარმოს გეგმიურ მაჩვენებლებთან.

თემა „დეტერმინირებული ფაქტორული ანალიზის წესი“

1. ფაქტორული ანალიზი წარმოადგენს:

- ა) ეკონომიკური ამოცანების გადაწყვეტის ოპტიმალური ვარიანტის მონახვის წესს;

- ბ) ეკონომიკური და ეკოლოგიური პროცესების ურთიერთკავშირის კვლევის წესს;
- გ) წარმოების ეფექტურობის გაზრდისთვის საჭირო რეზერვების გამოვლენის მეთოდს;
- დ) მეთოდს, რომლის დანიშნულებაა გამოავლინოს ფაქტორების გავლენა შედეგიანი მაჩვენებლების დონესა და ნამატზე.

2. ფაქტორული ანალიზის ყველაზე უფრო უნივერსალურ მეთოდს წარმოადგენს:

- ა) ჯაჭვური შენაცვლების (ჩასმის) მეთოდი;
- ბ) ინდექსთა მეთოდი;
- გ) შედარებითი სხვაობების მეთოდი; (პირობითი სხვაობების მეთოდი);
- დ) ინტეგრალური მეთოდი.

3. ფაქტორული მოდელი $Y = (X_1 - X_2) \cdot X_3$ მიეკუთვნება

- ა) ადიტიური მოდელების;
- ბ) მულტიპლიკაციური მოდელების;
- გ) ჯერადი მოდელების;
- დ) ადიტიურ-მულტიპლიკაციური მოდელების რიცხვს.

4. მათემატიკური განტოლება

$$Y = \sum_{i=1}^n X_i = X_1 + X_2 + X_3 + \dots X_n, \quad \text{რომელიც გამოხატავს}$$

შედეგობრივი მაჩვენებლის ურთიერთკავშირს რამდენიმე ფაქტორულ მაჩვენებელთან, მიეკუთვნება:

- ა) ფაქტორული მოდელების ტიპს;
- ბ) სინთეზურ მოდელებს;
- გ) მატრიცულ მოდელებს;
- დ) არაწრფივ მოდელებს.

5. ჯერადი დეტერმინირებული ფაქტორული მოდელების კლასის მიმართ არ გამოიყენება მათი გარდაქმნის (მოდელირების) წესი:

- ა) ფაქტორული სისტემის გაგრძელება;
- ბ) ფაქტორული სისტემის გაფართოება;
- გ) ფაქტორული სისტემის შემცირება (შეკვეცა);
- დ) ფაქტორული სისტემის გაორება (ორად გაყოფა).

6. მათემატიკური განტოლება $Y = \frac{a+B}{c}$, რომელიც გამოხატავს

შედეგობრივი (რეზულტატური) მაჩვენებლის ურთიერთკავშირს რამდენიმე ფაქტორულ მაჩვენებელთან, მიეკუთვნება:

- ა) ფაქტორული მოდელების ტიპს;
- ბ) ანალიზური მოდელების ტიპს;
- გ) დინამიური მოდელების ტიპს;
- დ) სტატიური მოდელების ტიპს.

7. ანალიზის მეთოდს, რომლის დროსაც გამორიცხულია რიგი ფაქტორების მოქმედება რეზულტატურ მაჩვენებელზე და გამოირჩევა ერთ-ერთი მათგანი, უწოდებენ:

- ა) დინამიკის მწკრივებს;
- ბ) ელიმინირებას;
- გ) დეტალიზაციას;
- დ) საბალანსო შეთანხმებას (კავშირს).

8. მათემატიკური განტოლება $y=(a+b) \cdot c$, რომელიც გამოხატავს რეზულტატური მაჩვენებლის ურთიერთკავშირს რამდენიმე ფაქტორულ მაჩვენებელთან, მიეკუთვნება ფაქტორული მოდელების

- ა) ადიტიურ;
- ბ) მულტიპლიკაციურ;
- გ) ჯერადულ;
- დ) შერეულ (კომბინირებულ).
ტიპს

9. ფაქტორული მოდელის გაფართოების მოდელი ვარაუდობს:

- ა) ფაქტორების დაშლას შესაკრებლებად;
- ბ) ფაქტორების გამრავლებას ერთსადაიმევე რიცხვზე;
- გ) ფაქტორების გამრავლებას და გაყოფას სხვადასხვა რიცხვებზე;
- დ) ფაქტორების გამრავლებას და გაყოფას ერთსადაიმევე რიცხვზე.

10. ელიმინირება გამოიყენება მეთოდური ხერხის დროს:

- ა) წილობრივი მონაწილეობისას;
- ბ) ბალანსურის;

- გ) შედარების;
- დ) ჯაჭვური შენაცვლების.

11. ჯაჭვური შენაცვლებების წესის დროს იყენებენ:

- ა) გამოსაანგარიშებელ ფორმულაში შემავალი კერძო მანვენებლების საანგარიშო სიდიდის თანმიმდევრულ შეცვლას მათი ბაზისური მნიშვნელობით და იმ გავლენის შეფასებას, რაც მოახდინა ჩატარებულმა შეცვლამ რეზულტატური მანვენებლის სიდიდეზე;
- ბ) გამოსაანგარიშებელ ფორმულაში შემავალი კერძო მანვენებლების საანგარიშო სიდიდის შერჩევით შეცვლას მათი ბაზისური მნიშვნელობით და იმ გავლენის შეფასებას, რაც მოახდინა ჩატარებულმა შეცვლამ რეზულტატური მანვენებლის სიდიდეზე;
- გ) გამოსათვლელ ფორმულაში შემავალი კერძო მანვენებლების საბაზისო სიდიდის თანმიმდევრულ შეცვლას მათი საანგარიშო მნიშვნელობით, და იმ გავლენის შეფასებას, რაც მოახდინა ჩატარებულმა შეცვლამ რეზულტატური მანვენებლის სიდიდეზე;
- დ) გამოსათვლელ ფორმულაში შემავალი კერძო მანვენებლების დამოკიდებულ თავისუფალ შეცვლას და ბაზისური მანვენებლების შეცვლას ფაქტიური მანვენებლებით.

12. ინტეგრალური ხერხის გამოყენება საშუალებას იძლევა თავი ავარიდოთ ჯაჭვური შეცვლების (ჩასმების) მეთოდის შემდეგი ტიპის ხარვეზებს:

- ა) საბაზისო ფაქტორული მნიშვნელობების ფაქტიურით მკვეთრ შეცვლას;
- ბ) გამოთვლების შრომატევადობას;
- გ) მანვენებლების ზრდის ტემპების დამატებით ანგარიშს;
- დ) ანალიზური მოდელების შედგენას.

თემა „შრომითი რესურსების ანალიზი“

1. სამუშაო დროის გამოყენებას ახასიათებს შემდეგი მანვენებელი:

- ა) საშუალო საათობრივი გამომუშავება;
- ბ) კადრების დენადობის კოეფიციენტი;
- გ) სამუშაო დღის ხანგრძლივობა;

დ) პერსონალის მიღების ბრუნვა.

2. შრომითი რუსების გამოყენება და შრომის ანაზღაურების ფონდი ითვლება ეფექტურად, თუ:

- ა) შრომის ანაზღაურების ზრდის საშუალო ინდექსი წინ უსწრებს ერთი მუშაკის წლიური გამომუშავების ზრდის ინდექსს;
- ბ) ერთი მუშაკის წლიური გამომუშავების ზრდის ინდექსი წინ უსწრებს შრომის ანაზღაურების საშუალო ზრდის ინდექსს;
- გ) შრომის ანაზღაურების ზრდის ტემპები წინ უსწრებენ შრომის ნაყოფიერების ზრდის ტემპებს;
- დ) შრომის ანაზღაურების ზრდის ტემპები უდრის შრომის ნაყოფიერების ზრდის ტემპებს.

3. საწარმოს შრომითი რესურსების ხარისხობრივი შემადგენლობის ანალიზისთვის არ გამოიყენება პერსონალის დაჯგუფება შემდეგი ნიშნის მიხედვით:

- ა) ასაკის;
- ბ) განათლების;
- გ) მუშაობის სტაჟის და კვალიფიკაციის;
- დ) დაკავებული თანამდებობების.

4. პერსონალის სამსახურიდან წასვლის ბრუნვის კოეფიციენტი იანგარიშება, როგორც

- ა) სამსახურში მიღებული პერსონალის;
- ბ) განთავისუფლებული მუშაკების;
- გ) საკუთარი სურვილით და შრომის დისციპლინის დარღვევის გამო განთავისუფლებული მუშაკების;
- დ) მთელი წელი მომუშავე მუშაკების.

რაოდენობის შეფარდება პერსონალის საშუალო სიის მონაცემთან.

5. პერსონალის სამსახურიდან წასვლის ბრუნვის კოეფიციენტი განისაზღვრება, როგორც განთავისუფლებული მუშაკების რაოდენობის შეფარდება შემდეგ მონაცემთან:

- ა) წლის დასაწყისისთვის პერსონალის რაოდენობასთან;
- ბ) წლის ბოლოსთვის პერსონალის რაოდენობასთან;
- გ) პერსონალის საშუალო სიით მაჩვენებელთან;
- დ) პერსონალის საშუალო თვის მაჩვენებელთან.

6. ხელფასის ფონდის ფაქტიური სიდიდის შეფარდებითი (ფარდობითი) გადახრა გეგმიურიდან გამოითვლება შემდეგი ფორმულით:

- ა) ხელფასის ფაქტიურ სიდიდეს (ხფს) – ხელფასის გეგმიური სიდიდე (ხგს);
- ბ) ხელფასის ფაქტიურ სიდიდეს (ხფს) – ხელფასის გეგმიური სიდიდე X ამონაგების ზრდის ტემპის კოეფიციენტზე+ხელფასის გეგმიური მუდმივი ნაწილი;
- გ) ხელფასის ფაქტიურ სიდიდეს (ხფს); – ხელფასის გეგმიური სიდიდე (ხგს) X ამონაგების ზრდის ტემპების კოეფიციენტზე;
- დ) გეგმიური ხელფასის სიდიდე X ამონაგების ზრდის ტემპის კოეფიციენტზე – ხელფასის ფაქტიური სიდიდე (ხფს).

7. პროდუქციის საშუალო წლიური გამომუშავება (ღირებულებით ერთეულში) საშუალო სიითი მონაცემის მიხედვით, ერთ მუშაკზე გათვლით, განისაზღვრება, როგორც:

- ა) პროდუქციის ღირებულების შეფარდება საწარმოს მუშების საშუალო სიით რაოდენობასთან;
- ბ) საწარმოს მუშების საშუალო სიითი რაოდენობა გაყოფილი პროდუქციის ღირებულებასთან;
- გ) ნამრავლი, პერსონალის მთლიან რაოდენობაში საწარმოს მუშების ხვედრითი წონისა მათ საშუალო წლიურ გამომუშავებზე;
- დ) ნამრავლი, ფონდალტურების დონისა მუშაკების საშუალო სიით რაოდენობაზე.

8. სამუშაო ძალის გადაადგილების დასახასიათებლად იყენებენ შემდეგ კოეფიციენტს:

- ა) მუშაკების მიღების ბრუნვის;
- ბ) მათი წასვლის ბრუნვის;
- გ) კადრების დენადობის;
- დ) განახლების.

9. შრომითი რესურსების და შრომის ანაზღაურების ფონდის გამოყენება ეფექტურია, თუ:

- ა) შრომის ანაზღაურების ზრდის ტემპები წინ უსწრებენ მისი შრომისნაყოფიერების ზრდის ტემპებს;
- ბ) შრომისნაყოფიერების ზრდის ტემპები წინ უსწრებენ მისი ანაზღაურების ტემპებს;
- გ) საშუალო ხელფასის ზრდის ინდექსი წინ უსწრებს ერთი მუშაკის წლიური გამომუშავების ზრდის ინდექსს;

დ) საშუალო ხელფასის ზრდის ინდექსი უდრის ერთი მუშაკის წლიური გამომუშავების ზრდის ინდექსს.

10. კადრების დენადობის კოეფიციენტი განისაზღვრება, როგორც:

- ა) სამსახურში მიღებული პერსონალის;
- ბ) დათხოვნილი მუშაკების;
- გ) საკუთარი ნებით დათხოვნილი და შრომის დისციპლინის დარღვევის გამო განთავისუფლებული მუშაკების;
- დ) წლის განმავლობაში მომუშავე მუშაკების.

რაოდენობის შეფარდება საშუალო სიით რაოდენობასთან

11. დაადგინეთ შესაბამისობა შრომის ნაყოფიერების შეფასების მაჩვენებლებსა და სახელფასო ფონდის ეფექტურ გამოყენებას შორის:

შეფასება	მაჩვენებლები
1. შრომის ნაყოფიერების	ა) ერთი მომუშავეს მიერ საათში საშუალოდ გამომუშავებული პროდუქცია, ხელფასის წილი პროდუქციის თვითღირებულებაში, გარკვეული სახის სამუშაოების ერთეულის შესრულებაზე დახარჯული დრო;
2. სახელფასო ფონდის გამოყენების ეფექტურობის	ბ) ამონაგები ხელფასის ერთ მანეთზე, მოგება ხელფასის ერთ მანეთზე, ხელფასის წილი ამონაგების ერთ მანეთზე, ხელფასის წილი პროდუქციის თვითღირებულებაში; გ) პროდუქციის შრომატევადობა, ხელფასის წილი ამონაგების ერთ მანეთზე, ხელფასის წილი პროდუქციის თვითღირებულებაში, გარკვეული სახის სამუშაოების ერთეულის შესრულებაზე დახარჯული დრო; დ) ერთი მუშაკის მიერ პროდუქციის საშუალო-წლიური და საშუალო საათობრივი გამომუშავება, ღირებულების სახით გამოსატყუელი პროდუქციის გამომუშავება საშუალო სიით მოცემულ ერთ მუშაკზე, პროდუქციის შრომატევადობა.

12. პერსონალის მიღების ბრუნვის კოეფიციენტი განისაზღვრება, როგორც სამსახურში მიღებული მუშაკების რაოდენობის შეფარდება:

- ა) წლის დასაწყისისთვის პერსონალის რაოდენობასთან;
- ბ) წლის ბოლოსთვის პერსონალის რაოდენობასთან;
- გ) პერსონალის საშუალო სიით რაოდენობასთან;
- დ) მუშაკების საშუალო წლიურ რაოდენობასთან.

13. საანგარიშო პერიოდში საწარმოს პერსონალის რაოდენობა გაიზარდა 12-ით და შეადგინა 98 ადამიანი. შრომის ნაყოფიერება გაიზარდა 5400 ათასი ლარიდან 5600 ათას ლარამდე. პროდუქციის ნამატი შრომის ნაყოფიერების ზრდის შედეგად, უდრის:

ა) 19 600; ბ) 2400; გ) 17 200. დ) 20000

ათას ლარს.

14. ძირითადი წარმოების ერთი მუშაკის შრომის ნაყოფიერება გაიზარდა 2%-ით, ხოლო ხელფასი დარიცხვებით – 4%-ით, რაც ადასტურებს:

ა) სამუშაო დღის ხანგრძლივობის შემცირებას;

ბ) შრომისნაყოფიერების და ხელფასის ზრდის ტემპების არარაციონალურ თანაფარდობას;

გ) პროდუქციის შრომატევადობას და შრომის ფონდალტურვას;

დ) გამომუშავების გაზრდას.

თემა „ძირითადი საწარმოო ფონდების შემადგენლობის, მოძრაობისა და გამოყენების ეფექტურობის ანალიზი“

1. ძირითადი სახსრების ფონდუკუგება არის:

ა) წლიური გაყიდვების მოცულობის ღირებულების შეფარდება ძირითადი სახსრების საშუალო წლიურ ღირებულებასთან;

ბ) ძირითადი სახსრების საშუალო წლიური ღირებულების შეფარდება პროდუქციის წლიური გაყიდვების მოცულობის ღირებულებასთან;

გ) პროდუქციის წლიური გაყიდვების მოცულობის ღირებულების შეფარდება წმინდა მოგების სიდიდესთან;

დ) პროდუქციის წლიური გაყიდვების მოცულობის შეფარდება ფონდტევადობასთან.

2. თუ ფონდალჭურვის ტემპები აღემატება ფონდუკუგების ზრდის ტემპებს, მაშინ საწარმოში სჭარბობს განვითარების შემდეგი მიმართულება:

- ა) ექსტენსიური;
- ბ) ინტენსიური;
- გ) შერეული;
- დ) კომბინირებული.

3. ძირითადი სახსრების ხარჯების დონე პროდუქციის ერთეულზე განისაზღვრება შემდეგი მაჩვენებლების მიხედვით:

- ა) ფონდალჭურვის;
- ბ) ფონდტევადობის;
- გ) ფონდუკუგების;
- დ) ფონდუზრუნველყოფის.

4. თუ ფონდალჭურვის ზრდის ტემპები აღემატება ფონდუკუგების ზრდის ტემპებს, მაშინ საწარმოში ჭარბობს

- ა) ექსტენსიური;
- ბ) ინტენსიური;
- გ) შერეული;
- დ) კომბინირებული.

განვითარების მიმართულება.

5. ძირითადი ფონდების გამოყენება ითვლება ეფექტურად, თუ:

- ა) პროდუქციის შეფარდებითი ნაზრდი აღემატება ძირითადი ფონდების ღირებულების შეფარდებით ნაზრდს;
- ბ) ძირითადი ფონდების ღირებულების შეფარდებითი ნაზრდი აღემატება მოგების შეფარდებით ნაზრდს;
- გ) ამორტიზებული ანარიცხვების შეფარდებითი ნაზრდი აღემატება პროდუქციის თვითღირებულების შეფარდებით ნაზრდს;
- დ) პროდუქციის შეფარდებითი ნაზრდი აღემატება გაყიდვებით მიღებული მოგების შეფარდებით ნაზრდს.

6. საწარმოს ძირითადი საწარმოო ფონდების აქტიურ ნაწილებს მიეკუთვნება:

- ა) საწარმოო შენობები;
- ბ) ნაგებობები და გადასაცემი მოწყობილობები;
- გ) მანქანები და ხელსაწყოები;
- დ) მიწის ნაკვეთები.

7. ძირითადი სახსრების ამორიცხვის კოეფიციენტი გამოითვლება, როგორც:

- ა) საანგარიშო პერიოდში ამორიცხული ძირითადი სახსრების ღირებულების შეფარდება პერიოდის ბოლოსთვის ძირითადი სახსრების ღირებულებასთან;
- ბ) საანგარიშო პერიოდში ამორიცხული ძირითადი სახსრების ღირებულების შეფარდება პერიოდის დასაწყისისთვის ძირითადი სახსრების ღირებულებასთან;
- გ) პერიოდის ბოლოსთვის ძირითადი სახსრების ღირებულების შეფარდება საანგარიშო პერიოდში ამორიცხული ძირითადი სახსრების ღირებულებასთან;
- დ) პერიოდის დასაწყისისთვის ძირითადი სახსრების ღირებულების შეფარდება საანგარიშო პერიოდში ამორიცხული ძირითადი სახსრების ღირებულებასთან.

8. ძირითადი საწარმოო სახსრების მოძრაობის ანალიზის ჩასატარებლად იყენებენ შემდეგ კოეფიციენტებს:

- ა) ვარგისიანობის და ცვეთის;
- ბ) ფონდალჭურვის და ენერგოალჭურვის;
- გ) განახლების და ამორიცხვის;
- დ) ფონდუკუგების და ფონდტევადობის.

9. პროდუქციის ფონდტევადობა განისაზღვრება:

- ა) ძირითადი სახსრების საშუალოწლიური ღირებულების შეფარდებით პროდუქციის გაყიდვით მიღებულ ამონაგებთან;
- ბ) ძირითადი სახსრების საშუალოწლიური ღირებულების შეფარდებით პერსონალის საშუალო სიით რაოდენობასთან;
- გ) პროდუქციის გაყიდვებით მიღებული ამონაგების შეფარდებით ძირითადი სახსრების საშუალოწლიურ ღირებულებასთან;
- დ) საწარმოს ენერგეტიკული სიმძლავრის შეფარდებით პერსონალის საშუალო სიით რაოდენობასთან.

10. წარმოების განვითარების ექსტენსიურ ფაქტორებს მიეკუთვნება:

- ა) ფონდუკების და ძირითადი სახსრების სიდიდეების ზრდა;
- ბ) შრომის ნაყოფიერების და მოსამსახურეთა რაოდენობის ზრდა;
- გ) პროდუქციის ფონდტევადობის და შრომატევადობის ზრდა;
- დ) პროდუქციის მასალების და მასალატევადობის ზრდა.

11. ცვეთის კოეფიციენტი გამოითვლება, როგორც:

- ა) ძირითადი სახსრების დარიცხული ცვეთის შეფარდება მათ საწყის ღირებულებასთან;
- ბ) ძირითადი სახსრების სანაშთო ღირებულების შეფარდება მათ საწყის ღირებულებასთან;
- გ) ძირითადი სახსრების დარიცხული ცვეთის ღირებულების შეფარდება მათ ღირებულებასთან პერიოდის ბოლოსთვის;
- დ) ძირითადი სახსრების დარიცხული ცვეთის ღირებულების შეფარდება პერიოდის დასაწყისისთვის მათ ღირებულებასთან.

12. შრომის ფონდალტურვა განისაზღვრება:

- ა) ძირითადი სახსრების საშუალოწლიური ღირებულების შეფარდებით პროდუქციის გაყიდვით მიღებულ ამონაგებთან;
- ბ) ძირითადი სახსრების საშუალოწლიური ღირებულების შეფარდებით პერსონალის საშუალო სიით რაოდენობასთან;
- გ) საწარმოს ენერგეტიკული სიმძლავრის შეფარდებით პერსონალის საშუალო სიით რაოდენობასთან;
- დ) საწარმოს ენერგეტიკული სიმძლავრის შეფარდებით პროდუქციის გაყიდვით მიღებულ ამონაგებთან.

13. განსაზღვრეთ, როგორ შეიცვალა პროდუქციის ფონდტევადობა საანგარიშო წელიწადში შემდეგი მონაცემების საფუძველზე, თუ საანგარიშო წლისთვის გაყიდვებით მიღებულმა ამონაგებმა შეადგინა – 7500 ათასი ლარი, წინა წელს – 6500 ათასი ლარი; საანგარიშო წლისთვის ძირითადი ფონდების საშუალოწლიურმა ღირებულებამ შეადგინა – 6300 ათასი ლარი, წინა წელს – 5900 ათასი ლარი:

- ა) გაიზარდა 0.09;
- ბ) შემცირდა 0.07;
- გ) გაიზარდა 0.16;
- დ) არ შეიცვალა.

14. განსაზღვრეთ ძირითადი ფონდების შეფარდებითი ეკონომია (გადახარჯვა) შემდეგი მონაცემების მიხედვით: ძირითადი სახსრების საშუალოწლიური ღირებულება საანგარიშო წელიწადში იყო 8263 ათასი ლარი, წინა წელს – 8053 ათასი ლარი, პროდუქციის ღირებულება საანგარიშო წლისთვის – 11953 ათასი ლარი, წინა წელს – 11074 ათასი ლარი:

- ა) გადახარჯვა 210 ათასი ლარი;

- ბ) ეკონომია 429 ათასი ლარი;
- გ) ეკონომია 656 ათასი ლარი;
- დ) ეკონომია 210 ათასი ლარი.

თემა „მატერიალური რესურსების გამოყენების ანალიზი“

1. მატერიალური რესურსების რაციონალური გამოყენება არ წარმოადგენს რისკის ფაქტორს:

- ა) პროდუქციის თვითღირებულებისთვის;
- ბ) გაყიდვებით მიღებული მოგებისთვის;
- გ) აქტივების რენტაბელობისთვის;
- დ) გაყიდვების რენტაბელობისთვის.

2. განსაზღვრეთ მატერიალუკუგების ზრდის ტემპი შემდეგი მონაცემების საფუძველზე: საანგარიშო წლისთვის პროდუქციის რეალიზაციიდან ამონაგები შეადგენდა 4932 ათას ლარი, წინა წელს – 4099 ათას ლარი; საანგარიშო წლისთვის შრომის საგნების ხარჯებმა შეადგინა – 2340 ათასი ლარი, წინა წელს – 2200 ათასი ლარი:

- ა) 120.32%;
- ბ) 114.15%;
- გ) 106.36%;
- დ) 14.15%.

3. პროდუქციის მატერიალტევალობა (მასალატევალობა) განისაზღვრება, როგორც:

- ა) მატერიალური ხარჯების ჯამის შეფარდება პროდუქციის ღირებულებასთან;
- ბ) პროდუქციის ღირებულების შეფარდება მატერიალური ხარჯების ჯამთან;
- გ) მატერიალური ხარჯების ჯამის შეფარდება პროდუქციის მთლიან თვითღირებულებასთან;
- დ) პროდუქციის მთლიანი თვითღირებულების შეფარდება მატერიალური ხარჯების ჯამთან.

4. მიუთითეთ კერძო ანალიტიკური ამოცანების გადაწყვეტის თანამიმდევრობა მატერიალური რესურსების გამოყენების ანალიზის დროს:

- ა) მატერიალურ რესურსებზე ოპტიმალური მოთხოვნების დასაბუთება;
- ბ) მატერიალური რესურსების ეფექტური გამოყენების შეფასება;
- გ) მატერიალური რესურსების ხარჯვის ნორმების დასაბუთებულობის ანალიზი;
- დ) მატერიალური დანახარჯების სიდიდეზე მატერიალური რესურსების ეფექტური გამოყენების გავლენის შეფასება.

5. მატერიალური დანახარჯების კოეფიციენტის მნიშვნელობა... მოწმობს, პროდუქციის წარმოების დროს მატერიალური რესურსების ეკონომიას დადგენილ ნორმებთან შედარებით:

- ა) მეტია 0-ზე;
- ბ) მეტია 1-ზე;
- გ) ნაკლებია 0-ზე;
- დ) ნაკლებია 1-ზე.

6. განსაზღვრეთ მატერიალური რესურსების გამოყენებაში ექსტენსიური (მასალების დანახარჯების სიდიდეები) და ინტენსიური (მასალაუკუგების) ფაქტორების გავლენა პროდუქციის ნაზრდზე შემდეგი მონაცემების საფუძველზე. საანგარიშო წელიწადში პროდუქციის რეალიზაციით მიღებული ამონაგები შეადგენდა 4932 ათას ლარი, წინა წელიწადში – 4099 ათას ლარი, შრომის საგნების ხარჯები საანგარიშო წელს შეადგენდა 2340 ათას ლარი, ბაზისურ წელს – 2200 ათას ლარი:

- ა) ექსტენსიური ფაქტორის გავლენა – ამონაგების შემცირება 104 ათასი ლარით, ინტენსიური ფაქტორის გავლენა – გადიდება 937 ათასი ლარით;
- ბ) ექსტენსიური ფაქტორის გავლენა – ამონაგების შემცირება 19 ათასი ლარით, ინტენსიური ფაქტორის გავლენა – 852 ათასი ლარით გადიდება;
- გ) ექსტენსიური ფაქტორის გავლენა – ამონაგების გაზრდა 222 ათასი ლარით, ინტენსიური ფაქტორის გავლენა – 611 ათასი ლარით გაზრდა;
- დ) ექსტენსიური ფაქტორის გავლენა – ამონაგების გაზრდა 315 ათასი ლარით, ინტენსიური ფაქტორის გავლენა – 518 ათასი ლარით გაზრდა.

7. მატერიალური რესურსების გამოყენების ეფექტურობის განზოგადოებულ მაჩვენებლებს არ მიეკუთვნება:

- ა) პროდუქციის მასალატევალობა;

- ბ) მასალაუკუეგება;
- გ) თვითღირებულებაში მატერიალური ხარჯების ხვედრითი წონა;
- დ) მატერიალური დანახარჯების აბსოლუტური სიდიდე.

8. მატერიალური რესურსების გამოყენების ეფექტურობის განზოგადოებელი მაჩვენებლებია:

- ა) მასალაუკუეგება;
- ბ) პროდუქციის მასალატევადობა;
- გ) მოგება მატერიალური ხარჯების ერთ მანეთზე;
- დ) მატერიალური ხარჯების ხვედრითი წონა თვითღირებულებაში.

9. პროდუქციის ერთეულის წარმოებაზე დახარჯული მატერიალური რესურსების დონე განისაზღვრება შემდეგი მაჩვენებლით:

- ა) მასალაუკუეგებით;
- ბ) მასალატევადობით;
- გ) ფონდტევადობით;
- დ) ფონდალჭურვით.

10. საანგარიშო და წინა წლის მონაცემების მიხედვით, მასალაუკუეგებამ შეადგინა 24 და 20 ათასი ლარი. მატერიალური ხარჯები შეადგენდა 12600 ათას ლარი და 12800 ათას მან. გამოშვებული პროდუქციის ღირებულებამ შეადგინა – 30240 ათასი ლარი და 25600 ათასი ლარი. მასალატევადობის შემცირების ხარჯზე პროდუქციის გამოშვების გადიდების რეზერვები განისაზღვრება, როგორც

- ა) 10 240; ბ) 5120; გ) 5040; დ) 5080.

ათასი ლარი:

11. ნედლეულისა და მასალების ეფექტური გამოყენების შებრუნებული მაჩვენებლებია:

- ა) მატერიალური ხარჯები, მატერიალური ხარჯების წილი პროდუქციის თვითღირებულებაში;
- ბ) ძირითადი მასალების ხარჯი, ძირითად მასალებზე ხარჯების წილი მატერიალური ხარჯების საერთო რაოდენობაში;
- გ) პროდუქციის ერთეულზე ნედლეულის ხარჯი, მატერიალური ხარჯები მთლიანი პროდუქციის გამოშვებაზე;
- დ) ენერგო ხარჯები პროდუქციის ერთეულზე, მატერიალური ხარჯები მთლიანი პროდუქციის გამოშვებაზე.

12. მატერიალური რესურსების ეფექტური გამოყენების მაჩვენებლები:

- ა) მასალატექვადობის, მასალაუკუებების და მოგების გაზრდა 1 ლარის მატერიალურ ხარჯებზე;
- ბ) მასალატექვადობის გაზრდა, მასალაუკუებების და მოგების შემცირება 1 ლარის მატერიალურ ხარჯებზე;
- გ) მასალატექვადობის შემცირება, მასალაუკუებების და მოგების გაზრდა 1 ლარის მატერიალურ ხარჯებზე;
- დ) მასალატექვადობის, მასალაუკუებების და მოგების შემცირება 1 ლარის მატერიალურ ხარჯებზე.

13. მასალატექვადობაზე მოქმედი ძირითადი ფაქტორები:

- ა) პროდუქციის (სამუშაოები, მომსახურება) რეალიზაციის მოცულობა და თვითღირებულება;
- ბ) პროდუქციის (სამუშაოები, მომსახურება) რეალიზაციის მოცულობა და მოგება;
- გ) მატერიალური და შრომითი ხარჯების ჯამი;
- დ) პროდუქციის (სამუშაოები, მომსახურება) რეალიზაციის მოცულობა და მის წარმოებაზე გაწეული მატერიალური ხარჯების ჯამი.

14. მატერიალური რესურსების მარაგების ეფექტური მართვა არ გულისხმობს:

- ა) მასალების მარაგების სტრუქტურის და სიდიდის ოპტიმიზაციას;
- ბ) ხარჯების მინიმიზაციას მასალების მარაგების მომსახურების სფეროში;
- გ) მასალების მოძრაობის კონტროლის ეფექტურობის უზრუნველყოფას;
- დ) მასალების ბრუნვადობის კოეფიციენტის მინიმიზაციას.

თემა „პროდუქციის თვითღირებულების ანალიზი“

1. ჩვეულებრივი სახის საქმიანობის დროს ხარჯების ფორმირებისას ხარჯების ელემენტებს არ მიეკუთვნება:

- ა) ნედლეული და მასალები;
- ბ) შრომის ანაზღაურების ხარჯები;
- გ) ამორტიზაცია;
- დ) სხვა ხარჯები.

2. ძირითადი განმაზოგადოებელი მაჩვენებლები, რომლებიც გამოიყენება მომსახურების თვითღირებულების ანალიზის დროს:

- ა) ხარჯების ხარჯთაღრიცხვა, მომსახურების თვითღირებულების კალკულაცია;
- ბ) პირობითად – ცვლადი და პირობითად – მუდმივი ხარჯები;
- გ) ხარჯების საერთო ჯამი, ხარჯების 1 ლარის მოცულობის მომსახურების განსახორციელებლად მომსახურების ერთეულის თვითღირებულება;
- დ) პირდაპირი მატერიალური ხარჯები, პირდაპირი შრომითი ხარჯები, ირიბი ხარჯები.

3. ძირითადი მაჩვენებელი, რომელიც ახასიათებს ხარჯების ანაზღაურებას გამოითვლება როგორც:

- ა) მოგების შეფარდება მიღებული ამონაგების ჯამთან (თანხასთან);
- ბ) მოგების შეფარდება ხარჯების თანხასთან;
- გ) მოგების შეფარდება გაერთიანებული კაპიტალის საშუალოწლიურ ღირებულებასთან;
- დ) მოგების შეფარდება კაპიტალის ცალკეული შესაკრებლების საშუალოწლიურ ღირებულებასთან.

4. პროდუქციის (სამუშაოს, მომსახურების) თვითღირებულების სტრუქტურაზე მოქმედებს შემდეგი ფაქტორები:

- ა) მომსახურების რეალიზაციის მოცულობის ცვლილება;
- ბ) საწარმოს დარგის სპეციფიკა, გეოგრაფიული და ბუნებრივ-კლიმატური პირობები, ტექნიკურ-ორგანიზაციული დონე;
- გ) ცვალებადი ხარჯების დონე პროდუქციის ერთეულზე და მუდმივი ხარჯების რაოდენობა (ჯამი) მთლიანი პროდუქციის (სამუშაოები, მომსახურება) გამოშვებაზე;
- დ) ცვალებადი ხარჯების დონე ერთეულ მომსახურებასა და მთლიანი მომსახურებისთვის საჭირო მუდმივი ხარჯების ჯამზე.

5. პროდუქციის თვითღირებულების გადიდების ობიექტური მიზეზია:

- ა) წარმოების პროცესების ავტომატიზაციისა და მექანიზაციის დონე;
- ბ) მოსახმარ მატერიალურ რესურსებზე ფასების ინფლაციური ზრდა;
- გ) შრომის ორგანიზაციის დონე;
- დ) წარმოების ტექნოლოგიური განვითარების დონე.

6. წარმოების მოცულობის ზრდის დროს, პირობითად – მუდმივი ხარჯები ერთეული პროდუქციის თვითღირებულებაში:

- ა) იზრდება წარმოების მოცულობის ზრდის პროპორციულად;
- ბ) შეადგენს მუდმივ სიდიდეს;
- გ) მცირდება წარმოების მოცულობის შემცირების პროპორციულად;
- დ) მცირდება წარმოების მოცულობის ზრდის პროპორციულად.

7. ცალკეული სახეების მიხედვით ერთეული პროდუქციის თვითღირებულების დეტერმინირებული ფაქტორული ანალიზის დროს მხედველობაში არ მიიღება:

- ა) პროდუქციის წარმოების მოცულობა;
- ბ) პროდუქციის სტრუქტურა (ასორტიმენტი);
- გ) ცვლადი ხარჯების ხვედრითი წონა პროდუქციის ერთეულზე;
- დ) მუდმივი ხარჯების დონე (სიდიდე).

8. განვსაზღვროთ პროდუქციის თვითღირებულების ფარდობითი გადახრა, საანგარიშო წლისთვის, ბაზისური წლის დონის მიმართ, თუ ბაზისური წლისთვის პროდუქციის თვითღირებულება შეადგენდა 111.7 მილ. ლარს, საანგარიშო წელიწადში – 124.3 მილ. ლარს; ბაზისური წლის პროდუქცია შეადგენდა 149.8 მილ. ლარს, საანგარიშო წლისთვის – 160.2 მილ. ლარს:

- ა) 12.6 მლნ. ლარი;
- ბ) 19.8 მლნ. ლარი;
- გ) 4.9 მლნ. ლარი;
- დ) 12.6 მლნ. ლარი.

9. პროდუქციის სრული, ან კომერციული თვითღირებულება, განსხვავდება საწარმოო თვითღირებულების სიდიდისგან შემდეგი სიდიდეებით:

- ა) საამორტიზაციო ანარიცხებით;

- ბ) მომავალი პერიოდების ხარჯებით;
- გ) პროდუქციის რეალიზაციის ხარჯებით;
- დ) სხვა ხარჯებით.

10. საწარმოს მიხედვით არსებობს შემდეგი მონაცემები: წარმოების მოცულობა – 1200 ნაკეთობა, ხვედრითი ცვლადი ხარჯები – 1.5 ათასი ლარი, მუდმივი ხარჯები – 1400 ათასი ლარი. განვსაზღვროთ, თუ როგორ შეიცვლება ერთეული ნაკეთობის წარმოების თვითღირებულება წარმოების მოცულობის 15%-ით ზრდის დროს:

- ა) შემცირდება 153 ლარით;
- ბ) შემცირდება 225 ლარით
- გ) დარჩება იგივე დონეზე;
- დ) იზრდება 225 ლარით.

11. მთლიანობაში რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულების მიხედვით აბსოლუტური გადახრა (საანგარიშო წლისთვის) ბაზისური წლის მაჩვენებლიდან განისაზღვრება, როგორც:

- ა) საანგარიშო პერიოდში სხვაობა პროდუქციის თვითღირებულებასა და ბაზისური წლის პროდუქციის თვითღირებულებას შორის, რომელიც კორექტირებულია პროდუქციის ზრდის ტემპის გათვალისწინებით საანგარიშო პერიოდში;
- ბ) სხვაობა საანგარიშო და ბაზისურ წლებში რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულებებს შორის;
- გ) სხვაობა საანგარიშო წლისთვის პროდუქციის თვითღირებულებასა და ბაზისური წლის პროდუქციის თვითღირებულებას შორის, რომელიც კორექტირებულია საანგარიშო წლის ინფლაციის ინდექსის მიხედვით;
- დ) სხვაობა საანგარიშო წლისთვის რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულებასა და ბაზისური წლისთვის გაყიდვებიდან მიღებულ ამონაგებს შორის.

12. მოცემულია საწარმოს შემდეგი მონაცემები: წარმოების მოცულობა შეადგენს – 1200 ნაკეთობას, ხვედრითი ცვლადი ხარჯები – 1.5 ათას ლარს, მუდმივი ხარჯები – 1400 ათას ლარს.

განსაზღვრეთ, როგორ შეიცვლება ერთეული ნაკეთობის წარმოების თვითღირებულება წარმოების მოცულობის 15%-ით გაზრდის შემთხვევაში:

- ა) შემცირდება 6%-ით;
- ბ) შემცირდება 15%-ით;
- გ) დარჩება იმავე დონეზე;
- დ) შემცირდება 6.4%-ით.

13. განსაზღვროთ საანგარიშო წლისთვის პროდუქციის თვითღირებულების აბსოლუტური გადახრა ბაზისური წლის დონესთან მიმართებით, თუ პროდუქციის თვითღირებულება ბაზისური წლისთვის შეადგენს – 111.7 მლნ. ლარს, საანგარიშო წლისთვის – 124.3 მლნ. ლარს; ბაზისური წლის პროდუქცია შეადგენს 149.8 მლნ. ლარს, ხოლო საანგარიშო წლისთვის – 160.2 მლნ. ლარს:

- ა) 12.6 მლნ. ლარი;
- ბ) 19.8 მლნ. ლარი;
- გ) 4.9 მლნ. ლარი;
- დ) 12.6 მლნ. ლარი.

14. დამყარეთ შესაბამისობა ხარჯების აღნიშნულ სახეებსა და მათი კლასიფიკაციის კრიტერიუმებს შორის:

კლასიფიკაციის კრიტერიუმები	ხარჯების სახე
1. ხარჯების ელემენტები	ა) პირდაპირი და ირიბი ხარჯები; ბ) მატერიალური ხარჯები, შრომის ანაზღაურების ხარჯები, ანარიცხები სოციალური საჭიროებისათვის, ამორტიზაცია, სხვა ხარჯები;
2. პროდუქციის სახეებს შორის განაწილების წესი	გ) ნედლეული და მასალები, შესასყიდი ნაკეთობები, უცხო საწარმოების და ორგანიზაციების საწარმოო ხასიათის ნახევარფაბრიკატები და მომსახურება, ტექნოლოგიური მიზნებისთვის სათბობი და ენერჯია, საწარმოს მუშების ხელფასი, ანარიცხები სოციალური საჭიროებისთვის, საერთო სამეურნეო ხარჯები; დ) ერთ ელემენტთან და კომპლექსურ ხარჯები.

15. პროდუქციის წარმოების ხარჯების და მისი ცვლილებების სტრუქტურის ანალიზი, საანგარიშო წლისთვის, ცალკეული ელემენტების მიხედვით, საშუალებას გვაძლევს შევაფასოთ:

- ა) ყოველი მუხლის ცვლილების გავლენა აბსოლუტური ეკონომიის ჯამზე ან თვითღირებულების გადიდებაზე;
- ბ) ყოველი მუხლის ცვლილების გავლენა შედარებითი ეკონომიის ჯამზე ან თვითღირებულების გადიდებაზე;
- გ) წარმოების მასალატევადობა, შრომატევადობა, ფონდტევადობა, მათი გავლენა თვითღირებულებაზე;
- დ) წარმოების მასალატევადობა, შრომატევადობა, ფონდტევადობა, მათი გავლენა სახსრების ბრუნვადობაზე.

თემა „გაყიდვების მოცულობის, წარმოების ხარჯების, მოგების (ზარალის) რეალიზაციასთან ურთიერთკავშირის ანალიზი“

1. რეალიზაციის კრიტიკული მოცულობის მაჩვენებელს აქვს პრაქტიკული მნიშვნელობა, როცა:

- ა) გაზრდილია მოთხოვნა საწარმოს პროდუქციაზე;
- ბ) შემცირებულია მოთხოვნა საწარმოს პროდუქციაზე;
- გ) უცვლელია მოთხოვნის პირობები;
- დ) გაზრდილია პროდუქციის წარმოების მოცულობა.

2. ცნება – უზარალო წარმოება ნიშნავს, რომ:

- ა) საწარმო მუშაობს მოგებით;
- ბ) საწარმო მუშაობს წაგებით;
- გ) გაყიდვების მოცემული მოცულობის დროს საწარმო პროდუქციის რეალიზაციიდან ამონაგები თანხით მთლიანად ფარავს რეალიზებულ პროდუქციაზე გაწეულ ყველა ხარჯებს, ხოლო მოგება ტოლია ნულის;
- დ) გაყიდვების მოცემული მოცულობის დროს საწარმო უზრუნველყოფს პროდუქციის რენტაბელობას, რაც საკმარისია გაფართოებული კვლავწარმოებისთვის.

3. საწარმოს უზარალო გაყიდვების მოცულობის განსაზღვრა გრაფიკულად გულისხმობს წრფეების გადაკვეთის წერტილების მოძებნას:

- ა) მუდმივი და ცვლადი ხარჯების;
- ბ) ცვლადი ხარჯების და ამონაგების;
- გ) მუდმივი ხარჯების და ამონაგების;
- დ) ერთობლივი ხარჯების (სრული თვითღირებულების) და ამონაგების.

4. დაამყარეთ აღნიშნული მახასიათებლების შესაბამისობა ხარჯების სახეების მიხედვით, რომლებიც გამოირჩევა პროდუქციის წარმოებისა და გაყიდვების მოცულობის დინამიკასთან ურთიერთკავშირის პრინციპის მიხედვით:

ხარჯების სახე	მახასიათებელი
1. პირობითად მუდმივები	<p>ა) ხარჯების ჯამი იზრდება წარმოების მოცულობების ზრდით, ხოლო ხარჯების ღირებულება ერთეულ პროდუქციაზე გაანგარიშებით – რჩება უცვლელი;</p> <p>ბ) ხარჯების ჯამი და ღირებულება ერთეულ პროდუქციაზე გაანგარიშებით არ იცვლება წარმოების მოცულობების შეცვლით;</p>
2. პირობითად ცვლადები	<p>გ) ხარჯების ჯამი და ღირებულება ერთეულზე გაანგარიშებით იზრდება წარმოების მოცულობების ზრდის პროპორციულად;</p> <p>დ) ხარჯების ჯამი არ იცვლება წარმოების მოცულობის ზრდით, ხოლო ხარჯების ღირებულება ერთეულ პროდუქციაზე გაანგარიშებით.</p>

5. მუდმივი ხარჯების შემცირების დროს გაყიდვების კრიტიკული მოცულობა:

- ა) გაიზრდება;
- ბ) შემცირდება;
- გ) არ შეიცვლება;
- დ) გაიზრდება ან არ შეიცვლება.

6. რეალიზაციის ფასის შემცირების დროს გაყიდვების კრიტიკული მოცულობა:

- ა) გაიზრდება;
- ბ) შემცირდება;
- გ) არ შეიცვლება;

დ) არ შეიცვლება ან შემცირდება.

7. მოცემულია საწარმოს შესახებ შემდეგი მონაცემები: პროდუქციის რეალიზაციის ფასი შეადგენს – 60 ლარს, ცვალებადი ხარჯები პროდუქციის ერთეულზე გაანგარიშებით – 35 ლარს. პერსპექტივაში მიზნადაა დასახული, რომ პროდუქციის რეალიზაციით მიღებულმა მოგებამ შეადგინოს – 450 ათასი ლარი. განსაზღვრეთ რამდენით უნდა გაიზარდოს პროდუქციის რეალიზაციის მოცულობა, რომ მივიღოთ მოგების დაგეგმილი რაოდენობა:

- ა) 12 857 ცალით;
- ბ) 18 000 ცალით;
- გ) 7 500 ცალით;
- დ) 11 250 ცალით.

8. განსაზღვრეთ უზარალო გაყიდვების მოცულობის წერტილი შემდეგი მონაცემების საფუძველზე. პროდუქციის რეალიზაციიდან ამონაგები შეადგენს – 5 მლნ. ლარს, მუდმივი ხარჯები მთლიანად საწარმოს მიხედვით შეადგენს – 1.6 მლნ. ლარს, ცვალებადი ხარჯები კი – 2.7 მლნ. ლარს:

- ა) 3.5 მლნ. ლარი;
- ბ) 1.5 მლნ. ლარი;
- გ) 2.3 მლნ. ლარი;
- დ) 3.4 მლნ. ლარი.

9. მუდმივი ხარჯების გადიდების დროს საწარმოს ფინანსური მდგომარეობის მარაგო:

- ა) იზრდება;
- ბ) მცირდება;
- გ) რჩება უცვლელი;
- დ) იზრდება ან უცვლელი რჩება.

10. განსაზღვრეთ პროდუქციის უზარალო წარმოებისა და რეალიზაციის მოცულობა ნატურალურ ერთეულებში შემდეგი მონაცემების საფუძველზე. მუდმივი ხარჯების სიდიდე შეადგენს – 5000 ათას ლარს; წარმოების მაქსიმალურად შესაძლო მოცულობა შეადგენს – 150 000 ერთეულს; ერთეული პროდუქციის რეალიზაციის ფასი შეადგენს – 430 ლარს; ცვლადი ხარჯები ერთეულ პროდუქციაზე შეადგენს – 310 ლარს:

- ა) 41667 ცალი;

- ბ) 11628 ცალი;
- გ) 108333 ცალი;
- დ) 138372 ცალი.

11. უზარალო გაყიდვების უზრუნველსაყოფად შემდეგი მონაცემების საფუძველზე განსაზღვრეთ ახალი პროდუქციის რეალიზაციის კრიტიკული (მინიმალური) ფასი. ერთ წელზე გაანგარიშებით პროდუქციის გაყიდვების მოცულობა შეადგენს – 30 000 ცალს. პროდუქციის ერთეულზე ცვალებადი ხარჯები – 750 ლარს. მუდმივი წლიური ხარჯები – 13 500 ათასი ლარს:

- ა) 300 ლარი;
- ბ) 1200 ლარი;
- გ) 450 ლარი;
- დ) 1250 ლარი.

12. პროდუქციის ერთეულზე ცვალებადი ხარჯების დონის შემცირებისას გაყიდვების კრიტიკული მოცულობა:

- ა) გაიზრდება;
- ბ) შემცირდება;
- გ) არ შეიცვლება;
- დ) გაიზრდება ან არ შეიცვლება.

13. ფინანსური მდგრადობის მარაგი (საწარმოს უსაფრთხოების ზონა) განისაზღვრება, როგორც სხვაობა ამონაგებსა და:

- ა) გაყიდვებით მიღებულ მოგებას შორის;
- ბ) ცვალებად ხარჯებს შორის;
- გ) მუდმივ ხარჯებს შორის;
- დ) რენტაბელობის ზღვარს შორის.

14. რეალიზაციის კრიტიკული მოცულობა რეალიზაციით გამოწვეული ზარალის არსებობისას:

- ა) აღემატება რეალიზაციით მიღებულ ფაქტიურ ამონაგებს;
- ბ) ნაკლებია რეალიზაციით მიღებულ ფაქტიურ ამონაგებსზე;
- გ) უდრის რეალიზაციით მიღებულ ფაქტიურ ამონაგებს;
- დ) ორჯერ აღემატება რეალიზაციით მიღებულ ფაქტიურ ამონაგებს.

15. მცირდება მთხოვნა საწარმოს პროდუქციაზე. რეალიზაციით მიღებული მოგების მინიმალური დანაკარგები მიიღწევა:

- ა) ფასების შემცირების დროს;
- ბ) რეალიზაციის ნატურალური მოცულობის შემცირების დროს;
- გ) ფასების და ნატურალური მოცულობის ერთდროული შემცირებისას
- დ) ფასების და ნატურალური მოცულობის ერთდროული გადიდებისას.

თემა „ფინანსური შედეგების ანალიზი“

1. მიუთითეთ მოგების მაჩვენებლების ფორმირების თანმიმდევრულობა ფორმაში – „მოგებების და ზარალების ანალიზი“:

- ა) მთლიანი მოგება;
- ბ) ჩვეულებრივი საქმიანობით მიღებული მოგება (ზარალი);
- გ) წმინდა მოგება;
- დ) მოგება (ზარალი) დაბეგვრამდე.

2. დაადგინეთ შესაბამისობა აღნიშნულ საანგარიშო ფორმულებსა და მოგების სახეებს შორის:

მოგების სახეობა	საანგარიშო ფორმულები
1. სუფთა მოგება	ა) სხვაობა მთლიან მოგებასა და შესაბამისი პერიოდის ხარჯებს შორის (კომერციული და მმართველობითი);
2. მთლიანი მოგება	ბ) სხვაობა გაყიდვებიდან მიღებულ ამონაგებსა და გაყიდული საგნების, პროდუქციის, სამუშაოების და მომსახურების თვითღირებულებას შორის; გ) სხვაობა ჩვეულებრივი საქმიანობით მიღებულ მოგებასა და საგანგებო ხარჯებს შორის, მიღებული საგანგებო შემოსავლების გათვალისწინებით; დ) სხვაობა დაბეგვრამდე, მოგებასა და მოგების მიმდინარე დაბეგვრას შორის, გადადებული დასაბეგრი აქტივების და ვალდებულებების გათვალისწინებით.

3. საბუღალტრო აღრიცხვის მონაცემთა მიხედვით გაყიდვებით მიღებული მოგება (ზარალი) განისაზღვრება, როგორც სხვაობა:

- ა) მთლიან მოგებასა და პერიოდის ხარჯებს შორის (კომერციული და მმართველობის);
- ბ) ჩვეულებრივი სახის საქმიანობით მიღებულ შემოსავლებსა და ჩვეულებრივი სახის საქმიანობით გამოწვეულ ხარჯებს შორის;
- გ) დაბეგვრამდე მოგებასა და მოგებაზე მიმდინარე დაბეგვრას შორის გადადებული დასაბეგრი აქტივების და ვალდებულებების გათვალისწინებით;
- დ) გაყიდვებით მიღებულ ამონაგებსა და გაყიდული საქონლის, პროდუქციის, სამუშაოს და მომსახურების თვითღირებულებას შორის.

4. მიღებული მოგება (ზარალი) ფორმის „მოგებების და ზარალების ანგარიში“-ს მიხედვით განისაზღვრება, როგორც სხვაობა დაბეგვრამდე მოგებასა და მოგების მიმდინარე გადასახადს შორის გადადებული საგადასახადო აქტივების და ვალდებულებების გათვალისწინებით:

- ა) გაყიდვებით;
- ბ) არასარეალიზაციო საქმიანობიდან;
- გ) საგანგებო შემთხვევებიდან;
- დ) ჩვეულებრივი საქმიანობიდან.

5. მოგებებისა და ზარალების შესახებ ანგარიშის ვერტიკალური ანალიზი გულისხმობს:

- ა) ანგარიშის თითოეული პოზიციის შედარებას ბაზისური პერიოდის მაჩვენებლებთან და აბსოლუტური და შედარებითი (შეფარდებითი) გადახრების (განსხვავებების) განსაზღვრას;
- ბ) საბალანსო მოგების შემადგენლობაში სტრუქტურული ცვლილებების გამოვლენას;
- გ) მოგების მაჩვენებლების ძირითადი ტენდენციის განსაზღვრას, რომელიც გაწმენდილია შემთხვევითი გავლენებისგან;
- დ) მიზეზ-შედეგობრივი ურთიერთკავშირის დადგენას მოგების სიდიდესა და ძირითად ფაქტორებს შორის, რომლებიც განსაზღვრავენ მის სიდიდეს.

6. მოგებების ან ზარალების შესახებ ანგარიშის ჰორიზონტალური (დინამიკური) ანალიზი გულისხმობს:

- ა) ანგარიშის თითოეული პოზიციის შედარებას ბაზისური პერიოდის მაჩვენებლებთან და აბსოლუტური და შეფარდებითი განსხვავებების განსაზღვრას;
- ბ) სტრუქტურული ცვლილებების გამოვლენას საბალანსო მოგების შემადგენლობაში;
- გ) მოგების მაჩვენებლების ძირითადი ტენდენციების განსაზღვრას, რომლებიც გაწმენდილია შემთხვევითი გავლენებისგან;
- დ) მიზეზ-შედეგობრივი ურთიერთკავშირის დადგენას, მოგების სიდიდესა და ძირითად ფაქტორებს შორის, რომლებიც განსაზღვრავენ მის სიდიდეს.

7. გაყიდვებით მიღებული მოგების დეტერმინირებული ფაქტორული ანალიზის დახმარებით ხდება შეფასება:

- ა) ფინანსური შედეგების ფორმირების დინამიკის;
- ბ) გაყიდვებიდან მიღებული მოგების და წმინდა მოგების სტრუქტურის;
- გ) იმ გავლენისა, რასაც ახდენს მოგებაზე ძირითადი ფაქტორების ცვლილება;
- დ) მოგების ფორმირების წყაროების ხარისხის.

8. გასაყიდი ფასების ცვლილების მოგებაზე გავლენის გამოსაანგარიშებლად აუცილებელია:

- ა) ფასების ცვლილება გავამრავლოთ საანგარიშო წლისთვის რეალიზებული პროდუქციის მოცულობაზე;
- ბ) ფასების ცვლილება გავამრავლოთ საბაზისო წლისთვის რეალიზებული პროდუქციის მოცულობაზე;
- გ) ბაზისური პერიოდის ფასი გავამრავლოთ საანგარიშო წელიწადში რეალიზებული პროდუქციის ღირებულებაზე;
- დ) ბაზისური პერიოდის ფასი გავამრავლოთ ბაზისურ წელიწადში რეალიზებული პროდუქციის მოცულობაზე.

9. მოგების სიდიდის ცვლილება რეალიზებული პროდუქციის მოცულობის ხარჯზე, შეიძლება განისაზღვროს:

- ა) რეალიზაციის მოცულობის ცვლილების გამრავლებით საბაზისო წლისთვის 1 ერთეული პროდუქციის რეალიზაციით მიღებულ მოგებაზე;
- ბ) რეალიზებული პროდუქციის მოცულობის ცვლილების გამრავლებით საანგარიშო წლისთვის 1 ერთეული პროდუქციის რეალიზაციით მიღებულ მოგებაზე;

გ) საბაზისო წლისთვის რეალიზებული პროდუქციის მოცულობის გამრავლებით საბაზისო წლისთვის 1 ერთეული პროდუქციის რეალიზაციით მიღებულ მოგებაზე;

დ) საანგარიშო წლისთვის რეალიზებული პროდუქციის მოცულობის გამრავლებით საბაზისო წლისთვის 1 ერთეული პროდუქციის რეალიზაციით მიღებულ მოგებაზე.

10. ფინანსურ შედეგებზე ინფლაციის გავლენის შესაფასებლად იყენებენ პროდუქციაზე ფასების ინდექსს, რომელიც გამოითვლება:

ა) ბაზისური პერიოდის ფასების მიხედვით საანგარიშო პერიოდის პროდუქციის პირობითი ღირებულების შეფარდებით საანგარიშო პერიოდის ფასების მიხედვით საანგარიშო პერიოდის პროდუქციის ღირებულებასთან;

ბ) საანგარიშო პერიოდის ფასების მიხედვით საანგარიშო პერიოდის პროდუქციის ღირებულების შეფარდებით ბაზისური პერიოდის ფასების მიხედვით საანგარიშო პერიოდის პროდუქციის პირობით ღირებულებასთან;

გ) ბაზისური პერიოდის ფასების მიხედვით საანგარიშო პერიოდის პროდუქციის პირობითი ღირებულების შეფარდებით საანგარიშო პერიოდის ფასების მიხედვით ბაზისური პერიოდის პროდუქციის ღირებულებასთან;

დ) საანგარიშო პერიოდის ფასების მიხედვით საანგარიშო პერიოდის პროდუქციის ღირებულების შეფარდებით საანგარიშო პერიოდის ფასების მიხედვით ბაზისური პერიოდის პროდუქციის ღირებულებასთან.

11. პროდუქციის თვითღირებულება და გაყიდვებით მიღებული მოგება ერთმანეთთან დაკავშირებული არიან:

ა) პირდაპირპროპორციულად;

ბ) გასაშვალოებულად;

გ) რეგრესიულად;

დ) უკუპროპორციულად.

12. გაყიდვების რენტაბელობა წარმოადგენს:

ა) მოგების შეფარდებას გაყიდვებიდან მიღებულ ამონაგებთან;

ბ) მოგების შეფარდებას პროდუქციის თვითღირებულებასთან;

გ) გაყიდვებიდან მიღებული ამონაგების შეფარდებას მოგებასთან;

დ) მოგების შეფარდებას მატერიალურ საბრუნავ სახსრებთან.

13. სამეწარმეო საქმიანობის რენტაბელობა გამოითვლება, როგორც:

- ა) გაყიდვებით მიღებული მოგების შეფარდება წარმოებული ან რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულებასთან X (გამრავლებული) 100%-ზე;
- ბ) გაყიდვებით მიღებული მოგების შეფარდება საქონლის, პროდუქციის, სამუშაოების და მომსახურების რეალიზაციიდან მიღებულ ამონაგებთან X (გამრავლებული) 100%-ზე;
- გ) საბალანსო მოგების შეფარდება საქონლის, პროდუქციის, სამუშაოების და მომსახურების რეალიზაციიდან მიღებულ ამონაგებთან X (გამრავლებული) 100%-ზე;
- დ) სუფთა მოგების შეფარდება საქონლის, პროდუქციის, სამუშაოების და მომსახურების რეალიზაციიდან მიღებულ ამონაგებთან X (გამრავლებული) – 100%-ზე.

14. დაადგინეთ აღნიშნული საანგარიშო ფორმულების შესაბამისობა რენტაბელობის მაჩვენებლებთან.

რენტაბელობის მანვენებელი	საანგარიშო ფორმულები
1. გაყიდვების რენტაბელობა	<p>ა) სუფთა მოგების შეფარდება წარმოებული ან რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულებასთან X 100%;</p> <p>ბ) გაყიდვებით მიღებული მოგების შეფარდება საქონლის, პროდუქციის, სამუშაოების და მომსახურების რეალიზაციიდან მიღებულ ამონაგებთან X 100%;</p>
2. აქტივების რენტაბელობა	<p>გ) გაყიდვებით მიღებული მოგების შეფარდება საკუთარი კაპიტალის საშუალოწლიურ ღირებულებასთან X 100%;</p> <p>დ) სუფთა მოგების შეფარდება ავანსირებული კაპიტალის</p>

	საშუალოწლიურ ღირებულებასთან X 100%.
--	--

15. განზოგადებული სახით რენტაბელობის მაჩვენებლები ახასიათებენ:

- ა) საწარმოს მიერ მიღებული ეფექტის (მოგების) აბსოლუტურ სიდიდეს;
- ბ) ეფექტის (მოგების) თანაფარდობას არსებულ ან მოხმარებულ რესურსებთან;
- გ) აგანსირებული კაპიტალის შემოსავლიანობას;
- დ) საწარმოო საქმიანობის ეფექტურობას.

თემა „ორგანიზაციის ქონებრივი პოტენციალის ანალიზი“

1. ფინანსური ანალიზის შემდეგი სახეები საშუალებას იძლევა გავანალიზოთ საწარმოს ბალანსის აქტივების და პასივების შემადგენლობა და სტრუქტურა:

- ა) ტრენდული;
- ბ) შეფარდებითი მაჩვენებლების ანალიზი;
- გ) ვერტიკალური;
- დ) შედარებითი.

2. ბალანსში კაპიტალი წარმოადგენს:

- ა) ფულად სახსრებს, რომლებიც შეიძლება დავაბანდოთ სამეურნეო საქმიანობაში;
- ბ) მესაკუთრეთა დაბანდებებს, კაპიტალურ რეზერვებს, ფონდებს და მოგებას, რომლის დაგროვება მოხდა ორგანიზაციის საქმიანობის პერიოდში;
- გ) საწესდებო კაპიტალს;
- დ) არამატერიალურ აქტივებს.

3. იმობილიზებული აქტივები მოცემულია:

- ა) ბალანსის I-ნაწილში;

- ბ) ბალანსის II-ნაწილში;
- გ) მოგების და ზარალის ანგარიშში;
- დ) მოგების გადასახადის დეკლარაციაში.

4. ორგანიზაციის საბრუნავი აქტივების ბრუნვადობის შენელება იწვევს:

- ა) საწარმოს ბალანსის აქტივების ზრდას;
- ბ) საწარმოს ბალანსის აქტივობის შემცირებას;
- გ) საწარმოს ბალანსის ვალუტის შემცირებას;
- დ) პროდუქციის რეალიზაციით მიღებული ამონაგების ზრდას.

5. საკუთარი საბრუნავი კაპიტალი არ შეიძლება იყოს საბრუნავი აქტივების სიდიდეზე:

- ა) შეტი;
- ბ) ტოლი;
- გ) ნაკლები;
- დ) ტოლი ან ნაკლები.

6. საწარმოს ერთობლივი პასივების სტრუქტურის ქონების შემადგენლობაში არასაბრუნავი აქტივების უფრო მაღალ ხვედრით წონას უნდა შეესაბამებოდეს:

- ა) საკუთარი კაპიტალის უფრო მაღალი ხვედრითი წონა;
- ბ) საკუთარი კაპიტალის უფრო დაბალი ხვედრითი წონა;
- გ) ფინანსირების გრძელვადიანი წყაროების (საკუთარი კაპიტალის და გრძელვადიანი კრედიტების) უფრო მაღალი ხვედრითი წონა;
- დ) ფინანსირების გრძელვადიანი წყაროების (საკუთარი კაპიტალის და გრძელვადიანი კრედიტების) უფრო დაბალი ხვედრითი წონა.

7. ბალანსის მიხედვით საწარმოს ქონების საერთო ღირებულება განისაზღვრება, როგორც:

- ა) არასაბრუნავი აქტივების ღირებულება;
- ბ) არასაბრუნავი და საბრუნავი აქტივების ჯამი;
- გ) არასაბრუნავი აქტივების და საწარმოო მარაგების ჯამი;
- დ) დაფინანსების საკუთარი და გრძელვადიანი სასესხო წყაროების ღირებულება.

8. ბალანსის ვალუტის შემცირება (აბსოლუტური სახით) საანგარიშო პერიოდში, ნიშნავს, რომ:

- ა) გაფართოვდა სამეურნეო საქმიანობის მოცულობები, რაც უნდა შეფასდეს დადებით ტენდენციად;
- ბ) შემცირდა საწარმოს სამეურნეო ბრუნვა, რამაც შესაძლოა გამოიწვიოს მისი გადახდაუნარიობა;
- გ) ინფლაციური პროცესები მოქმედებენ საწარმოს აქტივების სიდიდეზე;
- დ) შენედა ანგარიშსწორების სიჩქარე დებიტორებთან და კრედიტორებთან.

9.რეალური საკუთარი კაპიტალი:

- ა) უდრის საწარმოს აქციების საბალანსო ღირებულებას;
- ბ) განისაზღვრება ანგარიშსწორების გზით;
- გ) განისაზღვრება, როგორც ბალანსის პასივის შედეგი;
- დ) უდრის საწარმოს საწესდებო კაპიტალის სიდიდეს.

10. საწარმოსათვის, მისი გადახდაუნარიანობის უზრუნველყოფისა და ფინანსური მდგომარეობის განმტკიცების თვალსაზრისით, ხელსაყრელია სიტუაცია, რომლის დროსაც:

- ა) დებიტორული დავალიანების ზრდის ტემპები აღემატება კრედიტორული დავალიანების ზრდის ტემპებს, ხოლო ამ უკანასკნელის სიდიდე გაცილებით ნაკლებია დებიტორულ დავალიანებაზე;
- ბ) დებიტორული დავალიანების ზრდის ტემპები ნაკლებია კრედიტორული დავალიანების ზრდის ტემპებზე, ხოლო ამ უკანასკნელის სიდიდე მნიშვნელოვნად აღემატება დებიტორულ დავალიანებას;
- გ) დაბალანსებულია დებიტორული და კრედიტორული დავალიანების ზრდის ტემპები, ხოლო ამ უკანასკნელის სიდიდე მცირედ, მაგრამ აჭარბებს დებიტორული დავალიანების სიდიდეს;
- დ) დაბალანსებულია დებიტორული და კრედიტორული დავალიანების ზრდის ტემპები, ხოლო ამ უკანასკნელის სიდიდე მნიშვნელოვნად აღემატება დებიტორულ დავალიანებას.

11. საბრუნავი სახსრების დაფინანსების საკუთარ წყაროებად შეიძლება განვიხილოთ:

- ა) მოგება;
- ბ) მოგება, საბრუნავი სახსრების ნამეტი საანალიზო პერიოდის დასაწყისისთვის, მყარი პასივები;
- გ) ბანკების კრედიტები;

დ) ბანკების კრედიტები, კრედიტორული დავალიანება და სხვა პასივები.

12. საწარმოს ქონების ეფექტური გამოყენების შეფასება ხდება:

- ა) ფინანსური მდგრადობის კოეფიციენტით;
- ბ) დებიტორული დავალიანების ბრუნვადობით;
- გ) აქტივების რენტაბელობით;
- დ) კაპიტალის რენტაბელობით.

13. მუდმივი (ცვლადი) კაპიტალი წარმოადგენს:

- ა) კაპიტალის მინიმალურად აუცილებელ ნაწილს;
- ბ) კაპიტალის ელემენტებს, რომლებიც მუდმივადაა ბალანსში;
- გ) კაპიტალი, რომელიც ხანგრძლივი დროით მონაწილეობს სამეურნეო ბრუნვაში საკუთარი კაპიტალის და გრძელვადიანი ვალდებულებების სახით.

თემა „ორგანიზაციის ფინანსური მდგრადობის ანალიზი“

1. აბსოლუტურ ფინანსურ მდგრადობას ადგილი აქვს, როდესაც:

- ა) მარაგები ნაკლებია საკუთარ საბრუნავ სახსრებს დამატებული ბანკის კრედიტები სასაქონლო-მატერიალური ღირებულებებისთვის;
- ბ) მარაგები მეტია საკუთარ საბრუნავ სახსრებს დამატებული ბანკის კრედიტები სასაქონლო-მატერიალური ღირებულებებისთვის;
- გ) მარაგები უდრის საკუთარ საბრუნავ სახსრებს დამატებული ბანკის კრედიტები სასაქონლო-მატერიალური ღირებულებებისთვის;
- დ) მოყვანილი პასუხებიდან არცერთი არ არის სწორი.

2. ნორმალურ ფინანსურ მდგრადობას ადგილი აქვს, როცა:

- ა) მარაგები ნაკლებია საკუთარ საბრუნავ სახსრებს დამატებული ბანკის კრედიტები სასაქონლო-მატერიალური ღირებულებებისთვის;

- ბ) მარაგები მეტია საკუთარ საბრუნავ სახსრებს დამატებული ბანკის კრედიტები სასაქონლო-მატერიალური ღირებულებებისთვის;
- გ) მარაგები უდრის საკუთარ საბრუნავ სახსრებს დამატებული ბანკის კრედიტები სასაქონლო-მატერიალური ღირებულებებისთვის;
- დ) მოყვანილი პასუხებიდან არცერთი არ არის სწორი.

3. საწარმოს კრიზისულ ფინანსურ მდგომარეობას ადგილი აქვს, როდესაც:

- ა) მარაგები ნაკლებია საკუთარ საბრუნავ სახსრებს დამატებული ბანკის კრედიტები სასაქონლო-მატერიალური რესურსებისთვის;
- ბ) მარაგები მეტია საკუთარ საბრუნავ სახსრებს დამატებული ბანკის კრედიტები სასაქონლო-მატერიალური რესურსებისთვის;
- გ) მარაგები უდრის საკუთარ საბრუნავ სახსრებს დამატებული ბანკის კრედიტები სასაქონლო-მატერიალური რესურსებისთვის;
- დ) მოყვანილი პასუხებიდან არცერთი არაა სწორი.

4. საკუთარი კაპიტალის მანევრირების კოეფიციენტის ოპტიმალური მნიშვნელობა შეადგენს:

- ა) 1; ბ) 2; გ) 0.5; დ) 0.1.

5. როგორი თანაფარდობაა ფინანსური მდგრადობის კოეფიციენტის (K_{fm}) და ავტონომიის კოეფიციენტის (K_a) მნიშვნელობებს შორის ?

- ა) $K_{fm}=K_a$; ბ) $K_{fm} < K_a$; გ) $A > K_a$; დ) შესაძლებელია ნებისმიერი ზემოთ მოყვანილი თანაფარდობებიდან.

6. ორგანიზაციისთვის საკუთარი საბრუნავი სახსრების სიდიდის უარყოფითი მნიშვნელობა აღნიშნავს:

- ა) ლიკვიდურობის დაკარგვის მაღალ რისკს;
- ბ) დაბალ საქმიან აქტივობას;
- გ) დაბალ ეკონომიკურ რენტაბელობას;
- დ) კრედიტუნარიანობის მაღალ დონეს.

7. საწარმოს ფინანსური მდგრადობის (ფინანსური მდგომარეობის მდგრადობის აბსოლუტური მაჩვენებელი) არსი ნიშნავს:

- ა) მოკლევადიანი დავალიანების დაფარვას ფულადი სახსრებით და დებიტორებთან აქტიური ანგარიშსწორებით;
- ბ) მარაგების უზრუნველყოფას მათი ფორმირების საკუთარი და სასესხო წყაროებით;
- გ) მოკლევადიანი ვალდებულებების დაფარვას საბრუნავი აქტივებით;
- დ) საწარმოს უზრუნველყოფას საწარმოო მარაგებით.

8. საწარმოს საკუთარი კაპიტალის მანევრულობის კოეფიციენტი განისაზღვრება, როგორც:

- ა) საკუთარი კაპიტალის შეფარდება საბრუნავი სახსრების სიდიდესთან;
- ბ) საბრუნავი სახსრების შეფარდება სასესხო წყაროების საერთო სიდიდესთან;
- გ) საკუთარი საბრუნავი სახსრების შეფარდება საკუთარი სახსრების წყაროების საერთო სიდიდესთან;
- დ) საბრუნავი სახსრების შეფარდება საკუთარი სახსრების წყაროების საერთო სიდიდესთან.

9. საწარმოს კაპიტალის სტრუქტურას ახასიათებს კოეფიციენტი:

- ა) საკუთარი კაპიტალის მანევრირების;
- ბ) საკუთარი სახსრებით უზრუნველყოფის;
- გ) ფინანსური დამოუკიდებლობის;
- დ) საერთო დაფარვის.

10. განსაზღვრეთ სასესხო და საკუთარი სახსრების შეფარდების კოეფიციენტი შემდეგი მონაცემების საფუძველზე: საკუთარი კაპიტალი შეადგენს – 21 მლნ. ლარს, არასაბრუნავი აქტივები – 9.1 მლნ. ლარს, მოკლევადიანი ვალდებულებები – 18 მლნ. ლარს, გრძელვადიანი ვალდებულებები – 5.5 მლნ. ლარს.

- ა) 1.12;
- ბ) 0.89;
- გ) 0.26;
- დ) 0.86.

თემა „ორგანიზაციის ლიკვიდურობის და გადახდისუნარიანობის ანალიზი“

1. საწარმოს გადახდისუნარობის (გაკოტრების) ფინანსური წინამძღვრების ანალიზის დროს, ამჟამად მოქმედი მეთოდის შესაბამისად, გადახდისუნარიანობის აღდგენის კოეფიციენტი 6-თვიანი პერიოდისთვის, გამოითვლება, თუ:

- ა) საწარმოს საკუთარი სახსრებით უზრუნველყოფის კოეფიციენტი საანგარიშო პერიოდის ბოლოსთვის მეტია 0.1, ხოლო მიმდინარე ლიკვიდურობის კოეფიციენტი მეტია 2-ზე;
- ბ) თუ ორი კოეფიციენტიდან თუნდაც ერთი კოეფიციენტი ნაკლებია დაწესებულ ნორმატიულ მაჩვენებელზე;
- გ) თუ აღგილი აქვს არასაბრუნავი აქტივების უარყოფით დინამიკას;
- დ) თუ აღგილი აქვს საბრუნავი სახსრების უარყოფით დინამიკას.

2. საწარმოს გადახდისუნარობის (გაკოტრების) ფინანსური წინამძღვრების ანალიზის დროს, ამჟამად მოქმედი მეთოდის შესაბამისად, ითვლება, რომ საწარმოს აქვს გადახდისუნარიანობის აღდგენის რეალური შესაძლებლობა უახლოეს 6-თვეში, თუ გადახდისუნარიანობის აღდგენის კოეფიციენტი:

- ა) უდრის 0.5;
- ბ) მეტია 1-ზე;
- გ) ნაკლებია 1-ზე;
- დ) მეტია 0.1-ზე.

3. საწარმოს გააკოტრების გამოვლენის გარეშე ნიშანია მისი უუნარობა დააკმაყოფილოს კრედიტორთა მოთხოვნები:

- ა) 3-თვის განმავლობაში, დაწყებული ვალდებულების შესრულების ვადის დადგომის დღიდან;
- ბ) 6-თვის განმავლობაში, დაწყებული ვალდებულების შესრულების ვადის დადგომის დღიდან;
- გ) 1-წლის განმავლობაში, დაწყებული ვალდებულების შესრულების ვადის დადგომის დღიდან.

4. მიუთითეთ ორგანიზაციის აქტივების ლიკვიდურობის ხარისხის შემცირების თანმიმდევრულობა (უფრო ლიკვიდური აქტივებიდან ნაკლებად ლიკვიდური აქტივებისკენ):

- ა) დებიტორული დავალიანება;

- ბ) ნედლეული, მასალები და სხვა ანალოგიური ღირებულებები;
- გ) ფულადი სახსრები;
- დ) ძირითადი სახსრები.

5. ბალანსის ლიკვიდურობა განისაზღვრება, როგორც:

- ა) ორგანიზაციის მოკლევადიანი ვალდებულებების მისი საბრუნავი აქტივებით დაფარვის ხარისხი, რომელთა (საბრუნავი აქტივების) ფულად სახეში გარდაქმნის ვადა, შეესაბამება ვალდებულებების დაფარვის ვადას;
- ბ) ორგანიზაციის მოკლევადიანი ვალდებულებების მისი საბრუნავი აქტივებით დაფარვის ხარისხი;
- გ) ორგანიზაციის ვალდებულებების მისი აქტივებით დაფარვის ხარისხი, რომელთა (აქტივების) ფულად ფორმაში გარდაქმნის ვადა, შეესაბამება ვალდებულებების დაფარვის ვადას;
- დ) ორგანიზაციის გრძელვადიანი ვალდებულებების არასაბრუნავი აქტივებით დაფარვის ხარისხი.

6. ქვემოთ მოყვანილი მონაცემების მიხედვით, განსაზღვრეთ, საანგარიშო პერიოდის დასასრულისთვის შეესაბამება თუ არა მიმდინარე ლიკვიდურობის კოეფიციენტის სიდიდე ნორმატიულ მაჩვენებელს.

- ა) შეესაბამება (მეტია ან ტოლი) ნორმატიულის;
- ბ) არ შეესაბამება (ნაკლებია) ნორმატიულს;
- გ) არ არსებობს ნორმატივი მოცემული მაჩვენებლის მიხედვით.
- დ) შეესაბამება საშუალო დარგობრივ მაჩვენებელს.

7. დაადგინეთ შესაბამისობა ბალანსის აღნიშნულ მუხლებსა და ლიკვიდურობის ხარისხის მიხედვით დაჯგუფებულ ორგანიზაციის აქტივების ჯგუფებს შორის.

აქტივობის ჯგუფი	ბალანსის მუხლები
1. აბსოლუტურად ლიკვიდურები	ა) დებიტორული დავალიანება (რომელთა გასტუმრება უნდა მოხდეს ანგარიშსწორების დადგენილი თარიღიდან 12-თვის განმავლობაში) და საბრუნავი აქტივები;
2. სწრაფად რეალიზებადები	ბ) არამატერიალური აქტივები, ძირითადი სახსრები, დაუსრულებელი მშენებლობა და სხვა არასაბრუნავი აქტივები;
3. ნელა რეალიზებადები	გ) მოკლევადიანი ფინანსური დაბანდებები და ფულადი სახსრები; დ) მარაგები მომავალი პერიოდების ხარჯების გამოკლებით და

	დებიტორული დავალიანება (რომელთა მიმართ ანაზღაურება მოსალოდნელია საანგარიშო პერიოდთან 12-თვეზე მეტი ხნის შემდეგ).
--	--

8. ლიკვიდურობის მაჩვენებელი ასახავს ორგანიზაციის პროგნოზირებად გადახდისუნარიანობას, დებიტორებთან ანგარიშსწორების დროულად განხორციელების პირობით:

- ა) აბსოლუტური;
- ბ) სწრაფი;
- გ) მიმდინარე;
- დ) საერთო.

9. ორგანიზაციის გადახდისუნარიანობის შესაფასებლად გამოითვლება შემდეგი კოეფიციენტი:

- ა) გაყიდვების რენტაბელობის;
- ბ) აბსოლუტური ლიკვიდურობის;
- გ) საკუთარი კაპიტალის რენტაბელობის;
- დ) ფულადი სახსრების ბრუნვადობის.

10. აბსოლუტური ლიკვიდურობის კოეფიციენტი (აბსოლუტური დაფარვის) გვიჩვენებს:

- ა) ყველა ვალდებულებების ნაწილს, რომელთა დაფარვასაც ორგანიზაცია შესძლებს უახლოეს პერიოდში აქტივების ხარჯზე;
- ბ) ყველა ვალდებულებების ნაწილს, რომელთა დაფარვასაც ორგანიზაციის შესძლებს უახლოეს დროში ყველაზე უფრო ლიკვიდური აქტივების ხარჯზე;
- გ) გრძელვადიანი ვალდებულებების ნაწილს, რომელთა დაფარვასაც ორგანიზაციის შესძლებს უახლოეს დროში ყველაზე უფრო ლიკვიდური აქტივების ხარჯზე;
- დ) კლევადიანი ვალდებულებების ნაწილს, რომეთა დაფარვასაც ორგანიზაცია შესძლებს უახლოეს დროში ყველაზე უფრო ლიკვიდური აქტივების ხარჯზე.

11. ორგანიზაციის ბალანსი ითვლება აბსოლუტურად ლიკვიდურად, როდესაც დაცულია შემდეგი თანაფარდობები:

- ა) $A1 \geq P1$; $A2 \geq P2$; $A3 \geq P3$; $A4 \geq P4$;
- ბ) $A1 \geq P1$; $A2 \geq P2$; $A3 \geq P3$; $A4 \leq P4$;
- გ) $A1 \geq P1$; $A2 \geq P2$; $A3 \leq P3$; $A4 \leq P4$;
- დ) $A1 \geq P1$; $A2 \leq P2$; $A3 \leq P3$; $A4 \leq P4$;

12. საანგარიშო წლის დასაწყისში მიმდინარე ლიკვიდურობის კოეფიციენტი შეადგენდა – 2.78, საანგარიშო წლის ბოლოსთვის – 2.19. მოცემულ შემთხვევაში, როგორია გადახდისუნარიანობის დაკარგვის კოეფიციენტი ნორმატიულთან მიმართებით:

- ა) მეტია;
- ბ) ნაკლებია;
- გ) ტოლია;
- დ) ტოლია ან მეტია.

13. ორგანიზაციის ბალანსის სტრუქტურა ითვლება დამაკმაყოფილებად, ხოლო საწარმო-გადახდისუნარიანად იმ შემთხვევაში, თუ:

- ა) მიმდინარე ლიკვიდურობის კოეფიციენტი ≥ 2.0 , ხოლო საკუთარი სახსრებით დაკმაყოფილების კოეფიციენტი < 0.1 ;
- ბ) მიმდინარე ლიკვიდურობის კოეფიციენტი < 2.0 , ხოლო საკუთარი სახსრებით უზრუნველყოფის კოეფიციენტი ≥ 0.1 ;
- გ) მიმდინარე ლიკვიდურობის კოეფიციენტი < 2.0 , ხოლო საკუთარი სახსრებით უზრუნველყოფის კოეფიციენტი < 0.1 ;
- დ) მიმდინარე ლიკვიდურობის კოეფიციენტი ≥ 2.0 , ხოლო საკუთარი სახსრებით უზრუნველყოფის კოეფიციენტი ≥ 0.1 .

14. განსაზღვრეთ, შეძლებს თუ არა საწარმო თავისი გადახდისუნარიანობის შენარჩუნებას იმ შემთხვევაში, თუ საანგარიშო წლის დასაწყისისთვის მიმდინარე ლიკვიდურობის კოეფიციენტი შეადგენს – 2.45, ხოლო საანგარიშო წლის ბოლოსთვის – 2.04:

- ა) შესძლებს უახლოესი 6-თვის განმავლობაში;
- ბ) ვერ შესძლებს უახლოესი 6-თვის მანძილზე;
- გ) შესძლებს უახლოეს სამ (3) - თვეში;
- დ) ვერ შესძლებს უახლოესი სამი თვის განმავლობაში.

თემა „ორგანიზაციის აქტიური საქმიანობის ანალიზი“

1. პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის მაჩვენებელი ფაქტორია:

- ა) ფონდტევადობა;
- ბ) რენტაბელობა;
- გ) მასალატევადობა;
- დ) ერთეული პროდუქციის ფასი.

2. საწარმოს პროდუქციის ასორტიმენტი ითვლება:

- ა) აბსოლუტური განსხვავებების;
- ბ) წილობრივი მონაწილეობის;
- გ) საშუალო პროცენტის;
- დ) შეფარდებითი განსხვავებების საშუალებად.

3. საწარმოს ძირითადი საქმიანობის ეფექტურობას უფრო სრულად და ობიექტურად ასახავს შემდეგი მაჩვენებელი:

- ა) მთლიანი მოგება;
- ბ) გაყიდვებიდან მიღებული მოგება;
- გ) წმინდა მოგება;
- დ) გაყიდვების მოცულობა.

4. წარმოების ტექნიკურ-ორგანიზაციული დონის ამაღლების ეკონომიკური ეფექტურობის მაჩვენებლებს არ მიეკუთვნება:

- ა) შრომის ნაყოფიერების, ფონდუკუგების, მასალაუკუგების;
- ბ) საბრუნავი სახსრების ბრუნვის სიჩქარის;
- გ) რესურსების გამოყენების ინტენსიფიკაციის ხარჯზე პროდუქციის მოცულობის;
- დ) საკუთრი კაპიტალის საბაზრო ღირებულების ნამატის მაჩვენებლები.

5. საწარმოს რესურსების ინტენსიური გამოყენების და ეკონომიკის ინტენსიური განვითარების ფაქტორებს მიეკუთვნება:

- ა) გამოყენებული სახსრების და შრომის იარაღების რაოდენობის გაზრდა;
- ბ) გამოყენებული სამუშაო ძალის რაოდენობის გაზრდა;
- გ) ფონდუკუგების, მასალაუკუგების და შრომის ნაყოფიერების ზრდა;
- დ) რესურსების გამოყენების დროის გადიდება.

6. საანგარიშო რაღაც პერიოდისთვის რეალიზაციამ შეადგინა – 40000 ათასი ლარი, წინა პერიოდში იყო – 3000 ათასი ლარი.

ბალანსის ვალუტა საანგარიშო პერიოდისთვის შეადგენდა 10 000 ათას ლარს, წინა პერიოდისთვის – 12 000 ათას ლარს. ამ დროს კაპიტალის ეფექტურობა:

- ა) შემცირდა;
- ბ) გაიზარდა;
- გ) არ შეიცვალა;
- დ) გაიზარდა 2-ჯერ.

7. საწარმოს სახსრების ბრუნვადობის კოეფიციენტი წარმოადგენს:

- ა) რეალიზაციით მიღებული ამონაგებისა და პერიოდის განმავლობაში სახსრების საშუალო მნიშვნელობის განაყოფს;
- ბ) რეალიზაციით მიღებული ამონაგებისა და მოგების განაყოფს;
- გ) მოგებისა და პერიოდის განმავლობაში სახსრების საშუალო მნიშვნელობის განაყოფს;
- დ) რეალიზაციით მიღებული ამონაგებისა და პერიოდის განმავლობაში ძირითადი საწარმოო ფონდების სიდიდის განაყოფს.

8. საბრუნავი სახსრების ბრუნვადობის მაჩვენებელი გამოიყენება ორგანიზაციის:

- ა) ლიკვიდურობის;
- ბ) საქმიანი აქტივობის;
- გ) კრედიტუნარიანობის;
- დ) ფინანსური მდგრადობის დასახასიათებლად.

9. განსაზღვრეთ ფინანსური ციკლის ხანგრძლივობა შემდეგი მონაცემების: მარაგების ბრუნვადობის – 98.5 დღის, დებიტორული დაგაღიანების ბრუნვადობის – 37.3 დღის, კრედიტორული დაგაღიანების ბრუნვადობის – 42.7 დღის საფუძველზე:

- ა) 103.9 დღე;
- ბ) 135.8 დღე;
- გ) 141.2 დღე;
- დ) 93.1 დღე.

10. ორგანიზაციის კაპიტალის ბრუნვადობის აჩქარების შედეგად ხდება რენტაბელობის

- ა) გაყიდვების (ბრუნვის);
- ბ) საწარმოო საქმიანობის;
- გ) აქტივების;

დ) საკუთარი კაპიტალის.
ზრდა.

11. განსაზღვრეთ საბრუნავი სახსრების ბრუნვადობის ცვლილება, თუ მათი საშუალოწლიური სიდიდე საანგარიშო პერიოდში წინა წელთან შედარებით გაიზარდა 7850 ათასი ლარით, ხოლო პროდუქციის რეალიზაციით მიღებული ამონაგები გაიზარდა – 19 625 ათასი ლარით:

- ა) აჩქარდება – 2.5 ბრუნით;
- ბ) შენელება – 2.5 ბრუნით;
- გ) აჩქარება – 0-ით;
- დ) აჩქარება – 0.4 – ბრუნით;
- ე) შენელება 3.7 - ბრუნით.

12. ორგანიზაციის საბრუნავი კაპიტალის ბრუნვადობის შენელების შედეგად, იზრდება:

- ა) რეალიზაციიდან მიღებული ამონაგების სიდიდე;
- ბ) გაყიდვებით მიღებული მოგების სიდიდე;
- გ) სასესხო სახსრებზე მოთხოვნილება;
- დ) აქტივების რენტაბელობა.

13. განსაზღვრეთ ოპერაციული ციკლის ხანგრძლივობა შემდეგი მონაცემების საფუძველზე. მარაგების ბრუნვადობა – 98.5 დღე, დებიტორული დავალიანების ბრუნვადობა – 37.3 დღე, კრედიტორული დავალიანების ბრუნვადობა – 41.7 დღე:

- ა) 103.9 დღე;
- ბ) 135.8 დღე;
- გ) 141.2 დღე;
- დ) 93.1 დღე.

14. განსაზღვრეთ საწარმოს ფულადი სახსრების ბრუნვადობა შემდეგი მონაცემების საფუძველზე: ამონაგები გაყიდვებიდან – 800 ათასი ლარი ფულადი სახსრების სიდიდე პერიოდის დასაწყისისთვის შეადგენდა – 94 ათას ლარი, ხოლო პერიოდის ბოლოსთვის – 77 ათას ლარი:

- ა) 9.36 - ბრუნის;

- ბ) 8.51 - ბრუნი;
- გ) 10.39 - ბრუნი;
- დ) 0.11 - ბრუნი.

დასკვნა

ეკონომიკური ანალიზი წარმოადგენს მართვის ერთ-ერთ ყველაზე მოქმედ მექანიზმს, მართვის გადაწყვეტილებების დასაბუთების ძირითად ელემენტს. საბაზრო ურთიერთობების პირობებში მისი მიზანია უზრუნველყოს შემოსავლიანი, კონკურენტუნარიანი წარმოების მდგრადი განვითარება. ეკონომიკური ანალიზი მოიცავს სხვადასხვა მიმართულებებს – ეკონომიკურს, საწარმოს, ფინანსურს და სხვა. ეკონომიკური ანალიზი გულისხმობს წარმოების ტექნიკური დონის, გამოშვებული პროდუქციის ხარისხის და კონკურენტუნარიანობის ამოწმებას, წარმოების მასალებით მომარაგების, შრომის და ფინანსური რესურსებით უზრუნველყოფის ყოველმხრივ შესწავლას და მათი გამოყენების ეფექტურობას. იგი ეფუძნება სხვადასხვა ფაქტორების კომპლექსურ აღრიცხვას, სისტემურ მიდგომას, სანდო ინფორმაციის ხარისხიან შერჩევას და წარმოადგენს მართვის მნიშვნელოვან ფუნქციას.

ბოლო დროს მნიშვნელოვანი ცვლილებები მოხდა უმაღლესი სასწავლებლების ეკონომიკური სპეციალობების სასწავლო გეგმებში. გათვალისწინებულია „ეკონომიკური ანალიზის“ ერთიანი კურსის შესწავლა, რომელშიც იქნება სამი ერთმანეთთან დაკავშირებული ნაწილი: პირველი ნაწილი –

ეკონომიკური ანალიზის თეორია, მეორე ნაწილი – მართვის ანალიზი და მესამე – ფინანსური ანალიზი.

სასწავლო სახელმძღვანელოს პირველ ნაწილში განიხილება ეკონომიკური ანალიზის თეორიული ასპექტები: მისი განვითარების ძირითადი ეტაპები, ეკონომიკური ანალიზის როლი მართვის სისტემაში, მისი მეთოდი და მეთოდიკა და ა.შ. განსაკუთრებული ყურადღება აქვს დათმობილი მართვის ანალიზს, რომელიც შეისწავლის წარმოების ფაქტორების გამოყენების მდგომარეობას და ეფექტურობას, აწარმოებს პროდუქციის თვითღირებულების კვლევას.

ლიტერატურა

1. ბურდული ფრიდონ. სამრეწველო საწარმოთა სამეურნეო საქმიანობის ეკონომიკური ანალიზი. თბ. : თბილ. უნ-ტის გამ-ბა, 1993. - 240გვ.
2. ცირამუა ედუარდ. სამეურნეო-საფინანსო საქმიანობის ეკონომიკური ანალიზი : (თეორია, მეთოდოლოგია). თბ., 1999 (საქ. ფინ. სამ. საგამომც.-პოლიგრ. გაერთ.). - 258გვ. ; 20სმ.. - [ვლ.], 500ც.[: 13554]
3. ჩოჩოშვილი სოკრატ. სამრეწველო საწარმოს საწარმოო და სამეურნეო საქმიანობის ტექნიკურ-ეკონომიკური ანალიზი. თბ. : ბაკურ სულაკაურის გამ-ბა, 2000. - 151გვ.
4. Анализ хозяйственной деятельности в промышленности/под редакции В.И. Стражева. - Минск: Высшая школа, 2000.
5. Анализ хозяйственной деятельности в промышленности: Учебник / Н.А. Русак, В.И. Стражев, О.Ф. Мигун и др.; Под общ. ред. В.И. Стражева. Минск: Вычш. шк., 1998. 398 с.
6. Баканов М.И., Шеремет А.Д. Теория экономического анализа: Учебник. 3-е издание, перераб. М.: Финансы и статистика, 1996. 288 с.
7. Барнгольц С.Б. Методология экономического анализа деятельности хозяйствующего субъекта / С.Б. Барнгольц, М.В. Мельник - М.: Финансы и статистика, 2003.
8. Барнгольц С.Б., Мельник М.В. Методология экономического анализа деятельности хозяйствующего субъекта: Учеб. пособие. М.: Финансы и статистика, 2003. 240 с.
9. Бердникова Т.Б. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия: Учебное пособие. М.: ИНФРА-М, 2002. 215 с.
10. Бороненкова С.А. Управленческий анализ: Учеб. пособие. М.: Финансы и статистика, 2003. 384 с.
11. Быкадоров В.Л. Финансово-экономическое состояние предприятия: практическое пособие / В.Л. Быкадоров, П.Д. Алексеев. – М.: ПРИОР, 2002.
12. Глазов М.М. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия: Учб. пособие/ М.М. Глазов – 3-е изд. – СПб.: изд-во РГПМУ, 2005.
13. Донцова Л.В. Комплексный анализ бухгалтерской отчетности / Л.В. Донцова, Н.А. Никифорова – М.: Дело и сервис, 2001.

14. Дроздова В.В. Экономический анализ: практикум / В.В. Дроздова, Н.В. Дроздова. - СПб. Питер, 2006.
15. Ефимова О.В. Финансовый анализ / О.В. Ефимова – М.: Бухгалтерский учет. 2002.
16. Зайцев Н.Л. Экономика промышленного предприятия / Н.Л. Зайцев. – 5-е изд. – М.: ИНФРА-М, 2003.
17. Ковалев В.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. / В.В. Ковалев, Р.Н. Волкова. - М.: Проспект, 2002.
18. Ковалев В.В., Волкова О.Н. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. М.: ПБОЮЛ Гриженко Е.М., 2000. 424 с.
19. Любушин Н.П., Лещева В.Б., Дьякова В.Г. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: Учб. пособие для вузов / Под ред. проф. Н.П. Любушина. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 1999. 471 с.
20. Любушкин Н.П., Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности: Учб. пособие / Н.П. Любушина. 2-е изд. перераб. и доп. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005.
21. Маркарян Э.А. Финансовый анализ / Маркарян Э.А., Герасименко Г.П., Маркарян С.Э. – М.: ИД ФБК_ПРЕСС, 2002.
22. Прыкин Б.В. Техничко-экономический анализ производства: Учебник для вузов. 2-е изд. перераб. и доп. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. 476 с.
23. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия / Савицкая Г.В. – 4-е изд. – Минск: Новое издание, 2002.
24. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: . 3-е издание. Минск: ИП «Экоперспектива», «Новое знание», 1999. 498 с.
25. Савицкая Г.В. Методика комплексного анализа хозяйственной деятельности: Краткий курс. 2-е изд., испр. М.: ИНФРА-М, 2003. 303 с.
26. Савицкая Г.В. Методика комплексного экономического анализа хозяйственной деятельности / Савицкая Г.В. – М.: ИНФРА-М, 2001.
27. Савицкая Г.В. Теория анализа хозяйственной деятельности: Учб. пособие / Савицкая Г.В. – М.: ИНФРА-М, 2007.
28. Скамай Л.Г. Трубочкина М.И. Экономический анализ деятельности предприятий. М.: ИНФРА-М, 2004. 296 с.

29. Сыкоева Г.Ф. Анализ себестоимости продукции (работ, услуг)/ Сыкоева Г.Ф., Переверзева Л.В. – СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2001.
30. Хотинская Г.И. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: Учеб. пособие / Хотинская Г.И., Г.В. Харитоновна – 2-е изд. перераб. и доп. – М.: Изд-во «Дело и Сервис», 2007.
31. Шеремет А.Д. Методика финансового анализа / А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулин, Е.В. Негашев. – М.: ИНФРА-М, 2002.
32. Шеремет А.Д. Теория экономического анализа: учебник / А.Д. Шеремет. – М.: ИНФРА-М, 2005.
33. Щирборщ К.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятий России. М.: Издательство «Дело и Сервис», 2003. 320 с.
34. Экономический анализ: Основы теории. Комплексный анализ хозяйственной деятельности организации: учебник / под ред. проф. Н.В. Войтоловского, Проф. А.П. Калининовой, проф. И.И. Мазуровской – 2-е изд. перераб. и доп. – М.: Высшее образование, 2006. – 513 с.
35. Экономический анализ: учебник для вузов / под ред. Л.Т. Гиляровской – 2-е изд. под. – М.: ЮНИТИ-ДАНА – 615 с.
36. Lyn Squire. Economic Analysis of Projects. 1988 - 153 pages.
37. S. Charles Maurice, Owen R. Phillips, Charles E. Ferguson. Economic analysis: theory and application. 1982 - 601 pages.
38. Daniel M. Hausman, Michael S. McPherson. Economic analysis, moral philosophy, and public policy. 2006 - 342 pages.
39. Mikuláš Luptáčík. Mathematical Optimization and Economic Analysis. 2009 - 292 pages.

სარჩევნო

შესავალი	4
ნაწილი I	6
1. ეკონომიკური ანალიზი, მისი როლი მართვის სისტემაში-	6
-	
1.1. ანალიზი და სინთეზი: არსი და ურთიერთკავშირი-----	6
-	
1.2. ეკონომიკური ანალიზის ცნება და მისი გამოყენების მიმართულებები-----	7
-	
1.3. ეკონომიკური ანალიზის როლი მმართველობითი გადაწყვეტილებების შემუშავებასა და მიღებაში, მისი ადგილი მართვის პროცესში-----	8
-	
1.4. ეკონომიკური ანალიზის სხვა მეცნიერებებთან ურთიერთკავშირის ხასიათი-----	9
1.5. ეკონომიკური ანალიზის განვითარების ძირითადი ეტაპები და მათი დახასიათება-----	12
საკონტროლო კითხვები-----	14
-	
2. ეკონომიკური ანალიზის საგანი, ამოცანები, შინაარსი და სახეები-----	15
-	
2.1. ეკონომიკური ანალიზის საგნის განსაზღვრა-----	15
-	
2.2. ეკონომიკური ანალიზის მიზნები-----	16
2.3. ანალიზის შინაარსის ცნება და მისი განსაზღვრის პირობები-----	17
-	
2.4. ეკონომიკური ანალიზის სახეების კლასიფიკაციის ნიშნები-----	17
-	
2.5. ეკონომიკური ანალიზის პრინციპები-----	19
-	
საკონტროლო კითხვები-----	21
-	

3. ეკონომიკური ანალიზის მეთოდი-----	22
-	
3.1. ეკონომიკური ანალიზის მეთოდი და მისთვის დამახასიათებელი თავისებურებები-----	22
3.2. სისტემურობა და კომპლექსურობა ეკონომიკურ ანალიზში-----	23
3.3. ეკონომიკური ანალიზის ცნება, მისი თავისებურებები და ურთიერთკავშირი მეთოდთან-----	24
-	
3.4. მაჩვენებელთა სისტემა, როგორც ეკონომიკური ანალიზის მეთოდიკიდ ელემენტი-----	26
3.5. ანალიზის მეთოდური ხერხების და საშუალებების კლასიფიკაცია-----	28
--	
საკონტროლო კითხვები-----	31
-	
4. დეტერმინირებული ფაქტორული ანალიზის წესები (ხერხები)-----	32
4.1. ჯაჭვური შენაცვლების წესი (ხერხი)-----	32
-	
4.2. ფარდობითი სხვაობების წესი-----	34
4.3. აბსოლუტური სხვაობების წესი-----	35
-	
4.4. ინტეგრალური წესი-----	36
-	
საკონტროლო კითხვები-----	38
-	
5. საწარმოს შრომითი რესურსების ანალიზი-----	39
-	
5.1. ანალიზის ამოცანები და ინფორმაციის წყაროები-----	39
--	
5.2. საწარმოს შრომითი რესურსებით უზრუნველყოფის ანალიზი-----	39
--	
5.3. სამუშაო დროის ფონდის ანალიზი-----	42
-	

5.4. შრომის ნაყოფიერების ანალიზი-----	44
5.5. ხელფასის ფონდის ანალიზი-----	46
--	
საკონტროლო კითხვები-----	49
--	
6. ძირითადი საწარმოო ფონდების შემადგენლობის, მოძრაობისა და ეფექტური გამოყენების ანალიზი-----	50
-	
6.1. ანალიზის ამოცანები და ინფორმაციის წყაროები----	50
--	
6.2. ძირითადი საწარმოო ფონდების შემადგენლობისა და მოძრაობის ანალიზი-----	51
--	
6.3. საწარმოს ძირითადი ფონდებით უზრუნველყოფის ანალიზი-----	53
-	
6.4. ძირითადი ფონდების გამოყენების ეფექტურობის ანალიზი-----	53
-	
საკონტროლო კითხვები-----	56
-	
7. საწარმოს მატერიალური რესურსების გამოყენების ანალიზი-----	57
-	
7.1. ანალიზის ამოცანები და ინფორმაციის წყაროები----	57
-	
7.2. მატერიალურ-ტექნიკური მომარაგების და მატერიალური რესურსების უზრუნველყოფის გეგმის შესრულების ანალიზი-----	58
-	
7.3. მატერიალური რესურსების გამოყენების ანალიზი----	59
საკონტროლო კითხვები-----	62
--	
8. პროდუქციის თვითღირებულების ანალიზი-----	63

8.1. სასაქონლო პროდუქციის ერთ მანეთზე დანახარჯების ანალიზი-----	64

8.2. პროდუქციის თვითღირებულების სტრუქტურის და დინამიკის ანალიზი-----	65
8.3. პროდუქციის ცალკეული სახეების (ნაკეთობები, სამუშაოები, მომსახურებები) თვითღირებულების ანალიზი	66
საკონტროლო კითხვები-----	67
9. გაყიდვების მოცულობის წარმოების ხარჯების და რეალიზაციიდან მიღებული მოგების (ზარალის) ურთიერთკავშირის ანალიზი-----	68
9.1. წარმოების ხარჯების კლასიფიკაცია-----	68
-	
9.2. გაყიდვების მოცულობის წარმოების ხარჯების და რეალიზაციიდან მიღებული მოგების თანაფარდობის ანალიზის არსი და როლი მართვის გადაწყვეტილებების მიღებაში-----	69
-	
9.3. წარმოების კრიტიკული მოცულობის ფაქტორული ანალიზი-----	71
--	
საკონტროლო კითხვები-----	73
-	
ნაწილი II-----	74
--	
10. ფინანსური შედეგების ანალიზი-----	74
10.1. ფინანსური შედეგების მნიშვნელობა და ამოცანები----	74
-	
10.2. ორგანიზაციის საქმიანობის ფინანსური შედეგების ღონეების, დინამიკის და სტრუქტურის ანალიზი-----	75
-	
10.3. რეალიზაციით მიღებული მოგების ფაქტორული ანალიზი-----	77
-	
10.4. წმინდა მოგების განაწილებისა და გამოყენების ანალიზი-----	80
--	

10.5.რენტაბელობის ანალიზი-----	82
10.6.რენტაბელობის ფაქტორული ანალიზი-----	84
10.7.მოგებისა და რენტაბელობის ზრდის რეზერვები-----	85
საკონტროლო კითხვები-----	87
11. ორგანიზაციის ქონებრივი პოტენციალის ანალიზი----	88
11.1. ქონებრივი პოტენციალის ცნება და შინაარსი-----	88
-	
11.2.ორგანიზაციის ქონებრივი პოტენციალის სტრუქტურისა და შემადგენლობის დინამიკის ანალიზი---	90

11.3.ორგანიზაციის არამატერიალური აქტივების ანალიზი-	93
-	
11.4.გრძელვადიანი ინვესტიციების და ფინანსური დაბანდებების ანალიზი-----	96
-	
11.5. ორგანიზაციის საბრუნავი აქტივების ანალიზი-----	97
--	
11.6. მარაგების და ხარჯების ანალიზი-----	100
11.7. დებიტორული დაგაღიანების ანალიზი-----	102
საკონტროლო კითხვები-----	105
-	
12. ორგანიზაციის ფინანსური მდგრადობის ანალიზი-----	106
-	
საკონტროლო კითხვები	115
13.ორგანიზაციის ლიკვიდურობის და გადახდისუნარიანობის ანალიზი-----	116
13.1. ბალანსის ლიკვიდურობის შეფასება და ანალიზი----	116
-	
13.2. გადახდაუნარიანობის ანალიზი და შეფასება-----	118
-	
13.3. გაკოტრების ალბათობის დიაგნოსტიკის მეთოდები---	120
-	
საკონტროლო კითხვები-----	126
14. ორგანიზაციის საქმიანი აქტივების ანალიზი-----	127
საკონტროლო კითხვები-----	131
-	

ტესტური დავალებები-----	132
-	
დასკვნა-----	183
-	
გამოყენებული ლიტერატურა-----	184
--	
სარჩევი-----	186
--	